

SUOMEN PANKKI
Kirjasto

Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja.
Sarja A: 6.

TALOUDELLISIA
SELVITYKSIÄ

1946

ESIPUHE.

Painosta ilmestyy täten kuudes nide »taloudellisia selvityksiä». Samaten kuin aikaisemmatkin tämän sarjan niteet, nyt ilmestyyvä nide sisältää muutamia erillisiä kirjoituksia, joissa valaistaan eräitä Suomen talouselämän tämänhetkisiä tärkeitä ongelmia. Kirjoituksissa selvitetään rahamarkkinoita, palkka- ja hintapolitiikkaa ja valtiontaloutta ja näiden uusinta kehitystä sekä tehdään vuosi sitten suoritetusta setelinvaihdosta selkoa. Liitteinä julkaistaan tässä, niin- kuin yleensä aikaisemmissakin niteissä, hintojen ja rakennuskustan- nusten kehitystä valaisevia taulukoita.

Helsinki, joulukuun 19. päivänä 1946.

SUOMEN PANKIN
TALOUSTIETEELLINEN TUTKIMUSLAITOS

A. E. TUDEER

SISÄLLYS

	Sivu
Rahamarkkinat. Kirj. professori A. E. Tudeer.....	5
Palkka- ja hintapolitiikka. Kirj. polit. kand. Erik Törnqvist ..	22
Valtiontalouden kehitys välirauhan jälkeen. Kirj. fil. kand. Pentti Pajunen	35
Vuodenvaihteessa 1945/1946 toimeenpantu setelinvaihto. Kirj. fil. lis. T. Junnila	48

Liitteitä.

Liite 1. Hintojen kehitys vuosina 1938—1946	66
Liite 2. Rakennuskustannusten kehitys vuosina 1938—1946	68

A. E. Tudeer:

Rahamarkkinat.

Sotavuosina Suomen rahamarkkinat yleensä pysyivät keveinä. Tämä johtui kuten tunnettua pääasiallisesti kahdesta seikasta, toisaalta sodankäynnin rahoittamisen inflatorisista vaikutuksista — huolimatta otetuista valtionlainoista ja verotuksen kiristämisestä — toisaalta talouselämän luotonkysynnän vähyydestä, kun tuotanto pakosta supistui, varastot muuttuivat rahaksi eikä korjauksiin ja uudistuksiin ollut mahdollisuuksia. Silloin oltiin kuitenkin asian-
tuntevissa piireissä selvillä siitä, että oli odotettavissa jyrkkä muutos heti siirryttäessä rauhanomaisiin oloihin. Näin onkin käynyt. Jo joulukuussa 1944 rahamarkkinoilla alkoi ilmetä kiristymisen merkkejä, ja samaan suuntaan kehitys sitten on jatkunut, jopa ankarammin kuin edeltäkäs in oli tiedetty odottaa. Syksyllä 1945 rahamarkkinat tosin helpponivat, mutta se johtui tilapäisestä syystä, tulossa olevan setelinvaihdon ennakkovaikutuksesta, minkä johdosta helpponeminenkin oli ohimenevää. Kuluvana vuonna yltyvä kireys onkin antanut leiman rahamarkkinoiden kehitykselle.

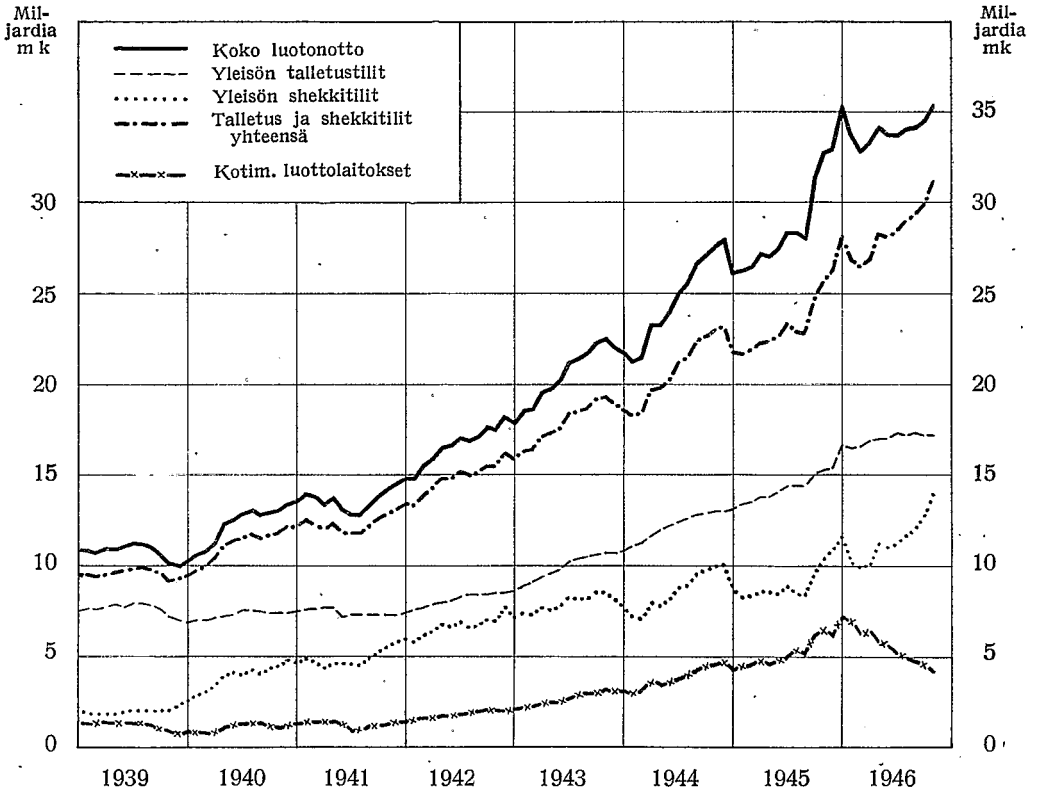
Ennen kuin käydään analysoimaan niitä tekijöitä, jotka ovat syynä tähän kehitykseen, on paikallaan tarkastaa, mitä käytettävissä oleva tilasto osoittaa rahamarkkinoiden kehityksestä.

1. Liikepankkien luotonotto.

Liikepankkien luotonoton eri tilien kehitystä vuoden 1939 alusta lähtien valaisee kuvio 1 (ks. s. 6).

Sen nojalla voidaan todeta, että liikepankkien talletustilit joulukuusta 1938 sodan loppuun mennessä joulukuuhun 1944 lisääntyivät 7 549 miljoonasta 13 068 milj. markkaan eli 5 519 milj. markkaa vastaten 73 %. Syksyllä 1939 maailmansodan ja oman talvisotamme puhkeaminen aiheutti talletusten nousussa takaiskun, mutta muuten talletukset melko säännöllisesti ovat kasvaneet tavanmukaisin kausiheilahteluin. Samaa kehitystä jatkui edelleen vuonna 1945, syyspuolella äsken mainitusta syystä erittäin hyvällä vauhdilla. Kuluvana vuonna talletusten määrä tammikuussa supistui, kun setelinvaihdon tapanahduttua tilinhaltijat nostivat varoja tileiltään, mutta sen jälkeen on kehitystä jatkunut, tosin tuntuvasti hitaammin kuin edellisinä vuosina, niin että talletuskanta elokuun päättyessä oli noussut 17 286 milj. markkaan, siis runsaasti puolessatoista vuodessa 4 218 miljoonaa eli 32 %.

Kuvio 1. Liikepankkien luotonotto.

Uusimman kehityksen valaisemiseksi on mainittava, että lisäys tammi—elokuussa 1946 oli vain 728 milj. markkaa vastaten 1 374 ja 2 003 miljoonaa samoina kuukausina 1945 ja 1944. Kuluvaan vuoteen vähäinen talletuskasvu johtuu — muiden syiden ohella, joihin vielä palataan — siitä, että osa siitä talletusten lisäyksestä, joka normaalioloissa olisi tullut alkuvuoden osalle, setelinvaihdon johdosta todellisuudessa tapahtui jo edellisenä syyskautena. Koska setelinvaihdon aiheuttama käänne tapahtui elo—syyskuun taitteessa 1945, on valaisevaa verrata talletusliikettä kaksitoistakuukautiskaudelta 1/9 1945—31/8 1946 vastaaviin edellisiin kausiin. Tuloksena on, että lisäys juuri mainittuna ajanjaksona oli 2 844 milj. markkaa, kun se 1/9 1944—31/8 1945 oli vain 1 637 miljoonaa ja 1/9 1943—31/8 1944 2 288 milj. markkaa. Tämä tulos näyttää kuluvaan vuoden kohdalla melko edulliselta, mutta tosiasiaksi jää, että viime kuukausien talletusliike on ollut tuntuvasti heikompaa kuin vuosina 1945 ja varsinkin 1944.

Liikepankkien shekkiliikkeen kehitys on, niinkuin tästä kuviosta näkyy, ollut toisenlainen kuin talletusliikkeen. Sotavuosina shekkitilit kasvoivat erittäin voimakkaasti, 1944 milj. markasta vuoden 1938 lopussa 10 149 miljoonaa

marraskuun päättyessä 1944. Shekkitilit olivat siten lisääntyneet runsaasti viisinkertaisiksi lähinnä johtuen siitä, että näille tileille kertyivät liikeyritysten varastojen tyhjentyemisestä ja suorittamattomia uudistuksia varten kerääntyneet varat, jotka odottivat parempia aikoja ja mahdollisuutta käyttöön varsinaisiin tarkoituksiinsa. Ilmeisesti lukuisat kansalaiset myös halusivat pitää varansa helposti saatavissa kaiken varalta. Joulukuussa 1944 ja tammikuussa 1945 shekkitilit supistuivat, kun liike- ja sijoitustoiminta alkoi päästä alkuun. Sitten ne jälleen lisääntyivät, syksyllä 1945 — monasti mainitusta syystä — erittäin voimakkaasti, mutta setelinvaihdon tapahduttua käyttövarojen tarve oli niin suuri, että shekkitilit tammi—helmikuussa pienenivät 1 655 milj. markkaa eli 14 %. Seuraavina kuukausina shekkivaroja jälleen kertyi runsaasti liikepankkeihin, niin että niiden määrä elokuun lopussa saavutti uuden ennätyksen, 11 998 milj. markkaa. Lisäys kuluvan vuoden tammi—elokuussa oli kaikkiaan vain 432 milj. markkaa, mitä vastaa 362 miljoonan väheneminen samoina kuukausina 1945, mutta 1 792 miljoonan lisäys vastaavana aikana 1944. Jos tarkastaa shekkivarojen lisääntymistä edellisessä mainittuina ajanjaksoina, saadaan tulokseksi, että ne lisääntyivät 3 628 miljoonaa elokuusta 1945 elokuuhun 1946, mutta vähenivät 1 183 miljoonaa elokuusta 1944 elokuuhun 1945 ja lisääntyivät vain 1 385 milj. markkaa elokuusta 1943 elokuuhun 1944. Viime kuukausina shekkiliike kuitenkin on ollut heikkoa, varsinkin verrattuna kesäkuukausiin 1944.

Vielä on syytä luoda silmäys liikepankkien luotonoton kolmanteen haaraan, muiden luottolaitosten avista- ja aikatalletuksiin. Näiden määristä, sellaisina kuin ne esiintyvät pankkitilastossa, on erotettu rediskonttaukset ja lainat Suomen Pankista, jotka kirjataan näille tileille, vaikka ne luonteeltaan ovat aivan toisenlaiset kuin näillä tileillä olevat muut varat, joiden pääosana ovat säästöpankkien sijoittamattomat varat. Rediskonttauksista puhutaan edempänä. Liikepankkien luotonotto muilta luottolaitoksilta lisääntyi melkoisesti sota-vuosina, jolloin säästöpankit eivät saaneet kaikkia varojaan sijoitetuiksi. Kokonaisuudessaan nousi 1 262 miljoonasta vuonna 1938 4 270 milj. markkaan vuoden 1944 lopussa, so. runsaasti kolminkertaiseen määräänsä. Vuonna 1945 nousua edelleen jatkui, setelinvaihdon johdosta syksyllä erittäin voimakkaasti, kaikkiaan yhteensä 2 913 milj. markkaa. Kuluvan vuoden aikana, kun rahanky-syntä on kiihtynyt, puheena olevat varat kuukausi kuukaudelta ovat vähentyneet painuen elokuun loppuun mennessä 4 788 milj. markkaan. Vähennys oli siten kahdeksassa kuukaudessa 2 395 milj. markkaa eli 33 %. Kun puheena olevat varat sitä vastoin vastaavina kuukausina 1945 ja 1944 lisääntyivät 952 ja 1 138 milj. markkaa, näkyy selvästi, kuinka jyrkkä muutos tällä kohdalla on tapahtunut. Huomattava on, että vähennystä on jatkunut kesäkuukausinakin.

Kun liikepankkien kolme ottolainaushaaraa yhdistetään, saadaan kuva niiden kokonaisluotonotosta. Tämän kehitystä valaisee, puheena olevan kuvion ohella, seuraava taulukko.

Liikepankkien ottolainaus, milj. markkaa.

Vuoden päätyessä	Yleisön talletustilit	Yleisön shekkitilit	Ottolainaus muilta luotto- laitoksilta	Koko otto- lainaus
1938	7 549	1 944	1 262	10 755
1939	6 940	2 459	911	10 310
1940	7 470	4 680	1 339	13 489
1941	7 408	6 030	1 390	14 828
1942	8 597	7 228	2 106	17 931
1943	10 802	7 761	3 118	21 681
1944	13 068	8 733	4 270	26 071
1945	16 558	11 566	7 183	35 307
1946 VIII	17 286	11 998	4 788	34 072

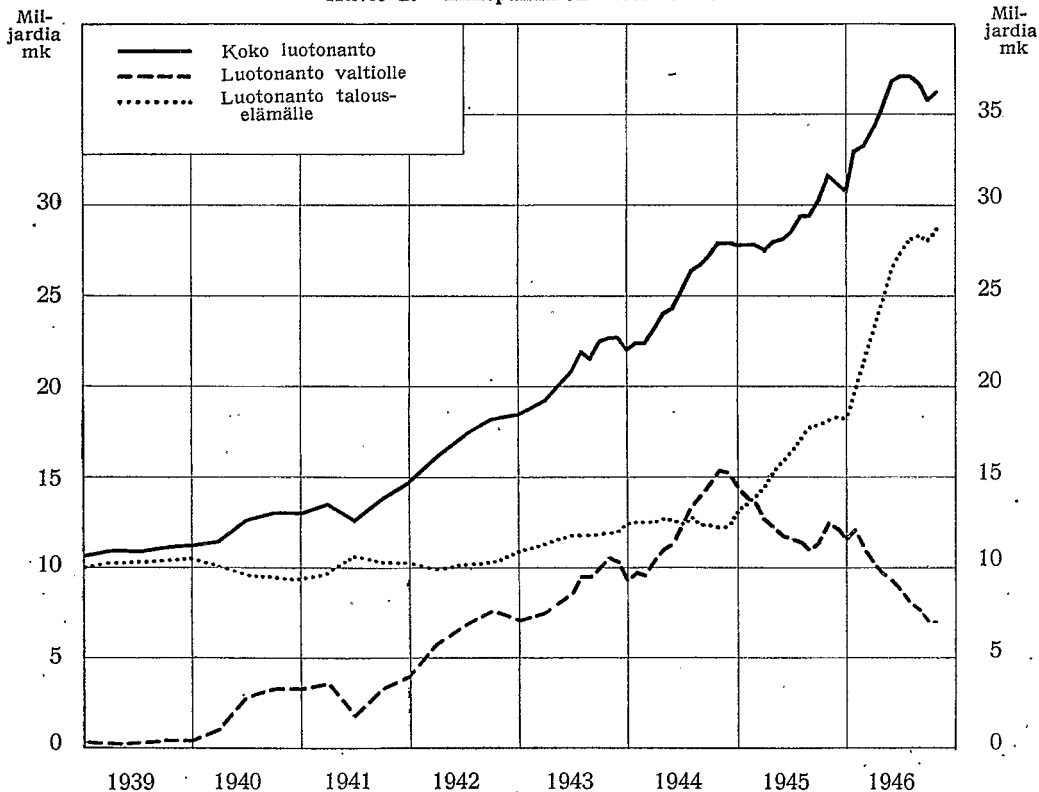
Liikepankkien koko ottolainaus lisääntyi sotavuosina kaikkiaan 15 316 milj. markkaa eli 142 %. Valitettavasti liikepankkien kyky auttaa talouselämää ja muita luotontarvitsijoita ei parantunut yhtä voimakkaasti, sillä samaan aikaan rahan ostovoima huononi. Jos muuntaa vuoden 1944 päätyessä olleen ottolainauksen määrän elinkustannusindeksin mukaan sodanedellisiksi markkoiksi, saadaan tulokseksi, että ottolainaus oli vain 12 843 milj. vanhaa markkaa ja kuuden vuoden lisäys siis 2 088 miljoonaa eli noin 19 %, mikä on hyvin vähän. Vuonna 1945 ottolainaus aikaisemmin mainituista syistä kaikkiaan lisääntyi niin runsaasti kuin 9 236 milj. markkaa eli 35 %, mutta hintatason jyrkän nousun johdosta se kuitenkin ostovoimaltaan supistui 8 739 miljoonaan, so. lähes kolmanneksella. Ja vihdoin kuluvana vuonna liikepankkien kokonaisottolainaus elokuun loppuun mennessä markkamääräisesti aleni 1 229 milj. markkaa, kun se vastaavana aikana 1945 ja 1944 lisääntyi 1 964 ja 4 934 milj. markkaa. Ostovoimaltaan liikepankkien ottolainaus kuluvan vuoden elokuun päätyessä oli enää 7 312 milj. markkaa, siis 32 % pienempi kuin ennen sotaa ja 16 % pienempi kuin viime vuoden päätyessä.

Niinkuin edellä esitetyistä tosiseikoista voi havaita, liikepankkien ottolainaus rakenteeltaan muuttui tuntuvasti sotavuosina. Varsinaiset talletukset, jotka vuonna 1938 edustivat 70.2 % liikepankkien ottolainauksesta, ovat suhteellisesti taantuneet 50.7 %:iin oltuaan välillä vieläkin alemmat. Sen sijaan shekkitilien osuus on lisääntynyt 18.1 %:sta 35.2 %:iin ja muilta luottolaitoksilta saatu ottolainaus 11.7 %:sta 14.1 %:iin; vuoden 1945 päätyessä viimeksi mainittujen osuus oli vieläpä 20.3 %, mutta sen jälkeen ne ovat taantuneet. Voidaan siten panna merkille, että liikepankkien asema on melkoista arempi kuin ennen sotaa ja että avistavarojen runsaus vaatii niitä panemaan erityistä huomiota maksuvalmiutensa ylläpitämiseen.

2. Liikepankkien luotonanto.

Liikepankkien luotonanto jaetaan virallisessa pankkitilastossa siten, että kotimaiset luottolaitokset mainitaan erikseen, että varsinainen luotonanto jae-

Kuvio 2. Liikepankkien luotonanto.

taan vekselien, lainojen ja shekkitilien kesken sekä että obligaatiot esitetään eri ryhmänä. Valaistessa viime vuosien kehitystä on kuitenkin tarkoituksenmukaista tehdä jaoitus toisin perustein siinä mielessä, että saataisiin muusta luotonannosta erotetuksi valtiolle annettu luotto, joka ennen sotaa oli vailla merkitystä, mutta joka sotavuosina joutui liikepankkien luotonannon pääteki-jäksi. Näin tapahtunutta kehitystä valaisee yllä oleva kuvio 2, johon tiedot osaksi on saatu pankkitarkastusvirastolta.

Ennen sotia eivät liikepankit varsinaisesti antaneet luottoa valtiolle, mutta niillä oli kuitenkin hallussaan pienehkö määrä valtion lainoihin kuuluvia obli-gaatioita, joihin oli sijoitettu eräitä reservejä. Sodankäynnin johdosta valtion oli pakko turvautua mm. liikepankkien apuun luotonarpeensa tyydyttämiseksi, ja nämä tekivätkin parhaansa. Osaksi diskonttaamalla valtion vekseleitä, osaksi ostamalla valtion emittoimien lainojen obligaatioita ja veronmaksutodis-teita ne antoivat runsaasti luottoa valtiolle, niin että tämän liikepankeilta saama luotto lokakuun päätyessä 1944, jolloin se oli suurimmillaan, kohosi 15 318 milj. markkaan. Tämä vastasi 54.8 % liikepankkien kokonaisluoton-antoa, mikä antaa havainnollisen kuvan siitä muutoksesta, mikä sotavuosina

tapahtui liikepankkien lainanannossa. Sen sijaan kaikille muille — so. pääasiallisesti talouselämälle, mutta myös kunnille ym. — annettu luotto liike-elämän suhteellisesti vähäisen luotontarpeen takia ei sanottavasti lisääntynyt. Sen määrä oli näet vuoden 1938 päättyessä 10 247 miljoonaa ja lokakuussa 1944 12 621 milj. markkaa. Katsoen rahan arvon alenemiseen talouselämän luotonotto liikepankeista ostovoimaltaan oli supistunut 6 217 milj. vanhaan markkaan. Voidaan siten todeta, että valtavasti pääosa liikepankkien sodan-aikaisesta käyttövarojen lisäyksestä — lähes 90 % siitä — oli tullut valtion hyväksi.

Sodankäynnin päätyttyä tilanne täydellisesti muuttui. Jo lopulla vuotta 1944 alettiin tarvita luottoja toisaalta sotakorvausteollisuuden käyntiin saatamiseksi, toisaalta kaikenlaisiin jälleenrakennustehtäviin, ja liikepankit katsoivat tietysti muuttuneissa oloissa tärkeimmäksi tehtäväkseen jälleen rahoittaa talouselämää. Sitä myöten kun ulkomaankauppa ja kotimainen tuotanto ovat elpyneet sekä sodan ja sen seurausten aiheuttama jälleenrakennus- ym. toiminta ovat laajentuneet, on luotonkysyntä talouselämän taholta yhä kasvanut, varsinkin kun palkkojen ja hintojen nousu oli omansa lisäämään tarvittavien käyttövarojen määrää. Marras—joulukuussa 1944 ja vuoden 1945 aikana liikepankkien luotonanto talouselämälle siten kasvoi 6 563 milj. markkaa eli puolella määrällään, ja kuluvan vuoden elokuun loppuun mennessä tämänlainen luotto edelleen lisääntyi 9 833 milj. markkaa nousten 29 016 miljoonaan. Todettakoon edelleen, että tämän luotonannon kasvua on jatkunut koko kesän, mutta että lisäys on pienentynyt, ilmeisesti johtuen siitä, että liikepankit ovat käyttäneet melkein kaikki mahdollisuutensa. Tosiasia onkin, että luotonkysyntää ei ole voitu lähimainkaan tyydyttää, vaan että on käytetty luotonantosäännöstelyä, jonka perusteista Suomen Pankki on antanut ohjeita. — Vaikka liikepankkien luotonanto markkamääräisesti on kasvanut näin voimakkaasti, on talouselämälle annettu tuki kuitenkin supistunut, luotonannon määrä kun elokuussa 1946 ostovoimaltaan vastasi vain 6 227 milj. vanhaa markkaa.

Voidaksensa tyydyttää elinkeinoelämän voimakkaasti lisääntyntä luoton-tarvetta liikepankit ovat koettaneet vapautua valtiolle myöntämistään luotoista. Lankeavia vekseleitä ei ole uudistettu, eräiden obligaatioiden irtisanomisoikeutta on käytetty ja sikäli kuin jokin obligaatiolaina on langennut maksettavaksi, pankit eivät ole olleet kiinnostuneita tilalle tarjotuista uusista obligatioista. Näin menetellen liikepankit ovat voineet supistaa valtiolle antamaansa luottoa: marras—joulukuussa 1944 945 milj. markkaa, vuoden 1945 aikana 2 739 miljoonaa ja kuluvan vuoden tammi—elokuussa edelleen 3 942 miljoonaa. Tämä puoli liikepankkien luotonantoa supistui siten kaikkiaan 7 626 milj. markkaa, eli suunnilleen puoleen siitä luottomäärästä, mikä oli ulkona lokakuussa 1944. Näin ollen liikepankkien luotonanto valtiolle oli painunut 21.0 %:iin niiden kokonaisluotonannosta.

Kahden juuri valaistun kehityslinjan yhteistuloksena liikepankkien kokonaisluotonanto on paisunut lisääntyvällä vauhdilla — mikä osaltaan todistaa myös inflaation kehitystä. Tätä valaisee, edellisellä sivulla olevan kuvion 2 ohella, seuraava taulukko, jossa samalla annetaan tietoja tärkeimmistä luottolajeista.

Liikepankkien antolainaus, milj. markkaa.

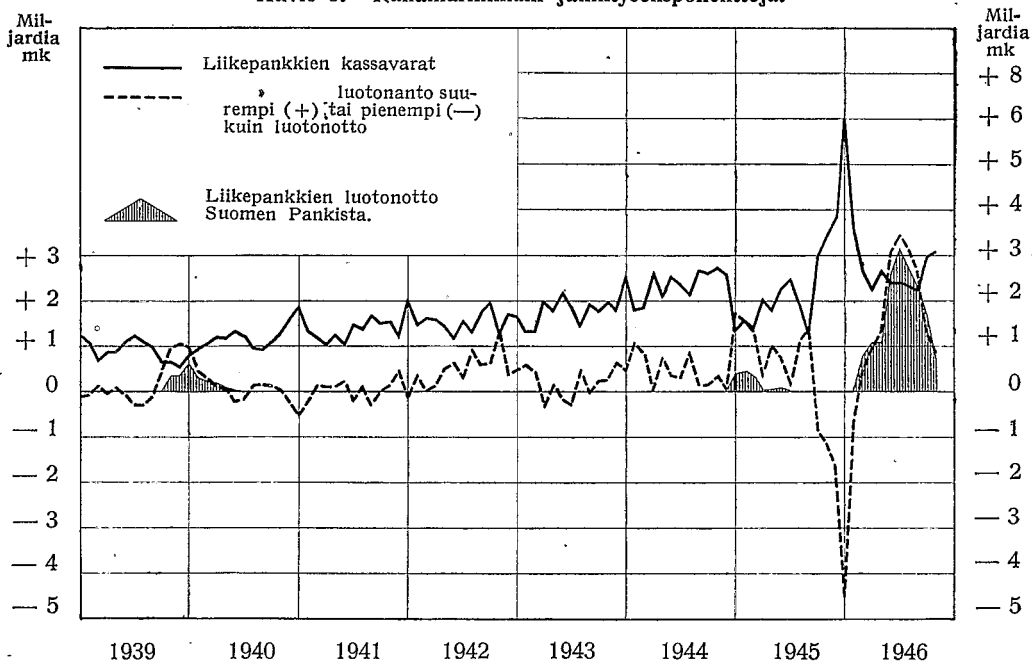
Vuoden lopussa	Luotonanto talouselämälle			Yhteensä	Luotonanto valtiolle	Koko luotonanto
	Varsinainen luotonanto	Obligaatiot	Kotim. luottolait.			
1938	8 944	1 080	268	10 292	338	10 630
1939	9 522	971	273	10 766	399	11 165
1940	8 498	898	282	9 678	3 280	12 958
1941	9 441	854	389	10 684	3 989	14 673
1942	9 944	914	456	11 314	7 101	18 415
1943	11 527	922	360	12 809	9 336	22 145
1944	12 203	855	363	13 421	14 373	27 794
1945	17 144	1 075	964	19 183	11 634	30 817
1946 VIII	27 149	1 105	762	29 016	7 692	36 708

Huomattava on, kuinka voimakkaasti kokonaisluotonanto lisääntyi vuosina 1944—1946. Setelinvaihto vähensi jonkin verran luotonantarvetta ja hidastutti luotonantoa syksyllä 1945, marras- ja joulukuussa ilmeni jopa supistumista, mutta sitä voimakkaampi lisäys oli kuluvan vuoden alussa. Tammielokuussa lisäys oli 5 891 milj. markkaa eli 19.1 %, kun se vastaavina kuukausina vuonna 1945 oli ollut 1 650 miljoonaa eli 5.9 % ja vuonna 1944 4 602 miljoonaa eli 20.8 %.

3. Liikepankkien luotonannon ja luotonoton välinen jännitys ja ylimääräinen luotonotto.

Rahamarkkinoiden kireyden eksponenttina on meillä totuttu pitämään kassavarojen suuruutta sekä luotonannon ja luotonoton välistä erotusta eli jännitystä. Aikaisemmin vertailussa yleensä otettiin huomioon toisaalta varsinainen luotonanto, toisaalta koko luotonotto. Niinkuin olosuhteet sotavuosina ovat muuttuneet ei tämä vertailu enää anna oikeata tulosta, vaan paremman käsityksen rahamarkkinain kireydestä tai helppoudesta saa, jos vertailu toiselta puolen ulotetaan kaikkeen luotonantoon, obligaatiosijoitukset siihen luetuina, ja toisaalta luotonotosta vähennetään keskuspankista otettu luotto, jonka tehtävänä juuri on tasoittaa muuten syntyynyttä kireyttä. Juuri viime mainitun esiintyminen on osaltaan parhaana todistuksena siitä, että rahamarkkinat todella kiristävät liikepankkien asemaa. Näitä seikkoja valaisee kuvio 3 (ks. s. 12).

Kuvio 3. Rahamarkkinain jännityksenponentteja.

Niinkuin tästä kuviosta näkyy, rahamarkkinat ovat kolmasti osoittaneet niin suurta kireyttä, että liikepankkien on ollut pakko hankkia kassanvahvistusta keskuspankista. Ensimmäinen kiristyminen ilmeni maailmansodan puhjetessa, toinen vuoden 1944 päättyessä ja kolmas, vaikein, kuluvana vuonna, jolloin liikepankkien luotonotto keskuspankista saavutti ennätysmäärän. Liikepankkien kassavarat olivat tuosta ylimääräisestä luotonotosta huolimatta pienimmillään juuri samoina ajankohtina. Poikkeuksellisen runsaat kassat vuoden 1945 lopussa johtuivat tietenkin setelinvaihdosta, liikepankit kun eivät ehtineet — eivätkä olisi voineetkaan — sijoittaa niihin ennen vuodenvaihdetta virranneita rahamääriä, joiden voitiin edellyttää setelinvaihdon jälkeen heti lähtevän liikkeelle. Kassavarat supistuivatkin erittäin nopeasti tammi- ja helmikuussa ja ovat sen jälkeen pysyneet riittävän suurina vain Suomen Pan- kista otetun luoton turvin.

Luotonannon ja luotonoton välinen suhde osoittaa samanlaisia vaihteluita. Lukuun ottamatta vuosia 1940 ja 1941 luotonanto yleensä oli luotonottoa runsaampi, pankit kun käyttivät myös osan omia varojaan luotoiksi. Syksyllä 1945 setelinvaihto aiheutti sen, että luotonanto jäi huomattavasti luotonottoa pienemmäksi, mutta tämä oli aivan ohimenevä kausi. Toisessa asemassa oli puheena oleva suhde äsken mainittuina kolmena kriisikautena, joina luoton-

annon enemmisyys luotonottoon verrattuna lisääntyi. Varsinkin kuluvana vuonna on näin syntynyt jännitys erittäin suuri. Näitä suhteita valaisee edelleen seuraava asetelma.

Rahamarkkinain jännityseksponentteja, milj. markkaa.

Vuoden lopussa	Antolainaus suurempi (+) tai pienempi (—) kuin ottolainaus	Kassavarat	Luotonotto Suomen Pankista ¹
1938	— 125	1 234	—
1939	+ 855	809	602
1940	— 531	1 854	—
1941	— 155	2 056	—
1942	+ 484	1 639	—
1943	+ 464	2 532	—
1944	+ 1 723	1 367	400
1945	— 4 490	6 055	—
1946 VIII	+ 2 636	2 220	2 312

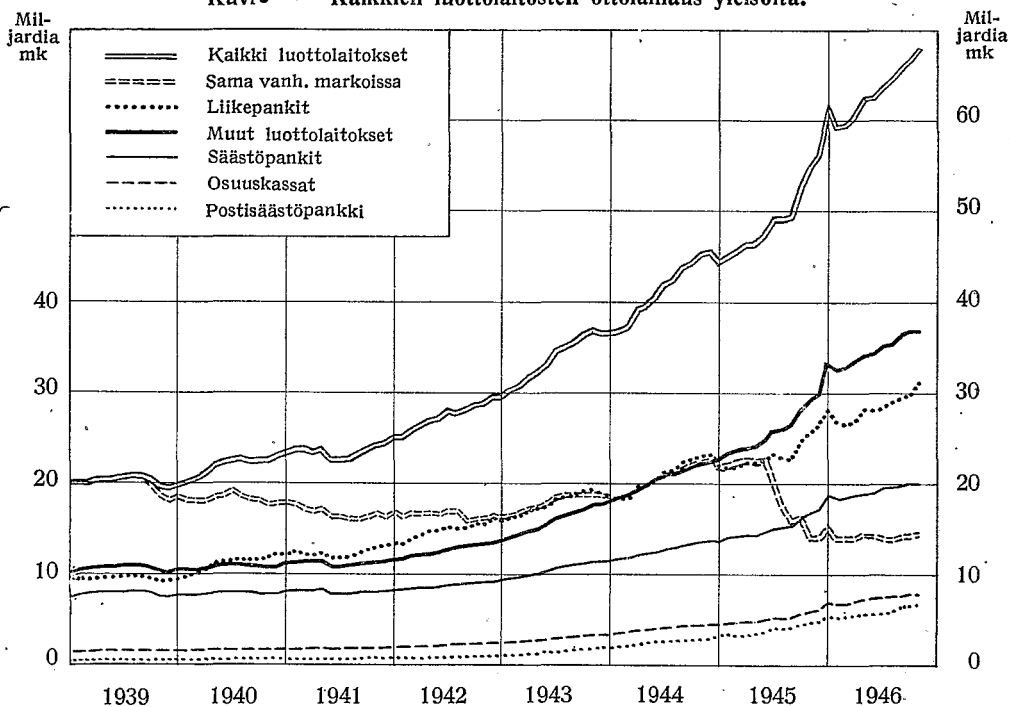
4. Muiden luottolaitosten luotonotto.

Rahamarkkinoista puhuttaessa tarkoitetaan yleensä lähinnä liikepankkien asemaa. Tämä kuvastaakin herkimmin rahamarkkinoilla tapahtuvia muutoksia. Selvitystä rahamarkkinoista ei kuitenkaan voida katsoa tyhjentäväksi, ellei samalla luoda katsausta myös muiden luottolaitosten toimintaan. Sillä jälkimmäisten luotonanto yhteensä on volyymiltaan samaa suuruusluokkaa kuin liikepankkien lainaus. Niinikään on paikallaan tarkastaa keskuspankin asemaa, lähinnä sen luotonantoa ja setelistöä, sillä näissä tapahtuvat muutokset lisäävät tärkeitä piirteitä rahamarkkinoiden aseman ja kehityksen ymmärtämiseksi.

Muihin luottolaitoksiin on luettu neljä tärkeitä ryhmää, nimittäin säästöpankit, postisäästöpankki, osuuskassat ja osuuskauppojen säästökassat, sekä sen lisäksi Osuuskassojen Keskus Oy ja Kiinteistöpankki, jotka kaikki vastaanottavat talletuksia yleisöltä. Kehitystä valaisee kuvio 4 (ks. s. 14). Näiden luottolaitosten yhteinen luotonotto on suurin piirtein vaihdellut samalla tavalla kuin liikepankkien. Sotavuosina, vuoden 1938 lopusta vuoden 1944 päättymiseen tämä luotonotto lisääntyi 10 445 miljoonasta 22 734 milj. markkaan, so. kaikkiaan 12 289 miljoonaa eli 118 %. Lisäys oli siten jonkin verran pienempi kuin liikepankkien koko luotonoton kasvu, mutta tuntuvasti voimakkaampi kuin niiden talletusliike. Vuonna 1945 muiden luottolaitosten ottolainaus edelleen kasvoi 10 545 milj. markkaa, yhdessä vuodessa siis niin tavattoman paljon kuin 46 %. Syynä tähän oli melkoiselta osalta tulossa ollut setelinvaihto, mikä

¹ Pankkitarkastusviraston tietojen mukaan.

KuviO 4. Kaikkien luottolaitosten ottolainaus yleisöltä.

näkyvyyttäkin, että syyskuukausien osalle tuli lisäystä 6 807 milj. markkaa. Sen sijaan lisäys kuluvana vuonna, elokuun loppuun mennessä, on ollut vain 3 101 milj. markkaa, joten talletusten kokonaismäärä kohosi 36 380 milj. markkaan. Vertailun vuoksi mainittakoon, että lisäys edellisten vuosien vastaavina kuukausina oli absoluuttiselta määrältään jonkin verran suurempi, nimittäin 3 738 miljoonaa vuonna 1945 ja 3 518 miljoonaa vuonna 1944. Suhteellisesti silloiset lisäykset, runsaasti 16 ja 19 %, olivat paljon suuremmat kuin kuluvan vuoden lisäys, noin 9 %. Tämänvuotinen suhteellisen heikko lisäys johtui, samaten kuin liikepankkienkin kohdalla, melkoiselta osalta viimesykyisistä, setelinvaihdon aiheuttamasta tavallista voimakkaammasta talletusliikkeestä. Voidaan näet todeta, että muiden luottolaitosten talletusten kasvu elokuusta 1945 elokuun loppuun 1946 oli 9 908 milj. markkaa eli 37 %, mutta edellisinä kaksitoistakuukautisjaksoina vain 4 948 miljoonaa eli 23 % ja 4 678 miljoonaa eli 28 %. Merkille onkin pantava, että puheena oleva luotonotto kuluvan vuoden tammikuussa väheni 701 milj. markkaa seurauksena setelinvaihtoa seuranneista runsaista tililtänostoista, mutta että se sen jälkeen on kasvanut melko tyydyttävästi, esim. kolmena kesäkuukautena yhteensä 1 961 milj. markkaa vastaten 1 697 ja 1 276 miljoonaa edellisten vuosien kesäkuukausina.

Kaikkien luottolaitosten luotonannosta ei ole tietoa, mutta se tosiasia, johon edellä on viitattu, että liikepankkien luotonotto muilta luottolaitoksilta kuluvan vuoden aikana on supistunut noin 2 400 milj. markkaa eli enemmän kuin kolmanneksella, todistaa muiden luottolaitosten luotonannon kuluvana vuonna kasvaneen tuntuvasti voimakkaammin kuin niiden luotonotto. Tunnettua onkin, että lukuisat puheena olevista luottolaitoksista ovat sängen tarkkaan sijoittaneet varansa ja joutuvat ahdinkoon, jos tililtäotot käyvät runsaiksi. Toiselta puolen on edelleen olemassa huomattava määrä varsinkin maaseudun luottolaitoksia, joilla ei nykyisen luottosäännöstelyn vallitessa ole ollut mahdollisuutta luotonantoon vaan joilla on melkoisia varoja Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankissa tai muissa liikepankeissa. Rahamarkkinoiden kireys on siten erilainen katsottuna yksityisten luottolaitosten näkökulmasta.

Muiden luottolaitosten ottolainauksen kehitystä valaisee seuraava asetelma, johon myös on merkitty kaikkien luottolaitosten yhteinen lainausliike osaksi markkamääräisenä, osaksi muunnettuna elinkustannusindeksin mukaan vuoden 1938 markkoiksi. Luottolaitosten väliset sijoitukset eivät sisälly näihin lukuihin.

Muiden luottolaitosten sekä kaikkien luottolaitosten ottolainaus.

Vuoden lopussa	Muut luottolaitokset milj. mk	Kaikki luottolaitokset	
		milj. mk	milj. mk vuoden 1938 rahaa
1938	10 445	19 938	19 938
1939	10 370	19 769	18 476
1940	11 148	23 298	17 785
1941	11 628	25 066	16 711
1942	13 701	29 526	16 313
1943	18 006	36 569	18 563
1944	22 734	44 535	21 938
1945	33 279	61 403	15 199
1946 VIII	36 380	65 664	14 091

Erytystä huomiota ansaitsee viimeinen sarake, siitä kun ilmenee, miten inflaatio on hävittänyt säästö pääomia. Ensimmäisinä sotavuosina säästö pääomien määrä ostovoimaltaan siten säännöllisesti pieneni markkamääräisestä lisääntymisestä huolimatta. Vuonna 1942 aikaansaadun kiinteämmän finanssi-politiikan johdosta toisaalta säästäminen vilkastui, toisaalta — ja ennen kaikkea — rahan arvon aleneminen hidastui, minkä tuloksena oli kokonaisluotonoton ostovoiman nousua. Syksyllä 1944 alkanut palkkapolitiikka, jonka seurauksena hintataso jyrkästi nousi ja markan arvo heikkeni, johti taas uuteen säästö pääomien tuhoamiseen. Tuloksena oli, että luottolaitosten ottolainaus ostovoimaltaan elokuussa 1946 oli noin 36 % pienempi kuin joulukuussa 1944

ja samalla 29 % pienempi kuin ennen sotia. Selvää on, kuinka tämän täytyy olla omansa rahamarkkinoita kiristämään, kun luotontarve samalla on kasvanut.

Tässä yhteydessä on vielä syytä luoda silmäys eri luottolaitosryhmien merkitykseen ja sen muuttumiseen rahamarkkinoilla, kun merkitys mitataan niiden talletus- ym. tileille vastaanottamien varojen määrällä. Näitä seikkoja valaisee seuraava asetelma, jossa muutosten valaisemiseksi verrataan vuosien 1938 ja 1946 oloja toisiinsa.

Luottolaitosten luotonotto.

	31/12 1938		31/8 1946		[Lisäys milj. mk
	milj. mk	%	milj. mk	%	
Liikepankit	10 755	50.7	36 384	50.0	+ 25 629
Säästöpankit	7 781	36.7	19 939	27.4	+ 12 158
Postisäästöpankki	502	2.4	6 488	8.9	+ 5 986
Osuuskassat	1 381	6.5	7 739	10.7	+ 6 358
Osuuskauppojen säästökassat ..	700	3.3	2 127	2.9	+ 1 427
Osuuskassojen Keskus Oy	74	0.4	80	0.1	+ 6
Hypoteekkilaitokset	6	0.0	7	0.0	+ 1
Yhteensä	21 199	100.0	72 764	100.0	+ 51 565

Niinkuin tästä näkyy, liikepankit ovat suurin piirtein säilyttäneet asemansa, niille kun kumpaisenakin ajankohtana kuului noin puolet puheena olevista varoista. Huomattava on, että tällöin on otettu huomioon myös muilta luottolaitoksilta saadut sijoitukset, jotka siten esiintyvät kahteen kertaan loppusummissa. Säästöpankit ovat suhteellisesti taantuneet, niiden osuus kun on supistunut runsaasta kolmanneksesta runsaaseen neljännekseen. Maaseudun talletuksista on yhä tuntuvampi osa löytänyt tien osuuskassoihin, joiden talletuskanta on kasvanut lähes kuusinkertaiseksi. Vielä voimakkaammin on kuitenkin postisäästöpankin merkitys lisääntynyt, mikä suurelta osalta on seurausta siitä, että valtiovalta on suorittanut erilaisia avustuksia ja korvauksia antamalla näiden saajille postisäästöpankin vastakirjan.

Jossain määrin toisenlaiselta näyttää kehitys, jos tarkastetaan varsinaisia talletus- ja säästötilejä. Koska liikepankkien ottolainauksen voimakas lisäys suurelta osalta johtui shekkitalien paisumisesta ja muiden luottolaitosten sijoittamattomien kassavarojen runsaudesta ja koska muilla luottolaitoksilla on vain varsin vähäinen lainanotto shekkitalilla, liikepankkien asema näyttää vaatimattomammalta, kun huomio kohdistetaan yksistään varsinaisiin talletustileihin. Niinkuin näkyy seuraavasta asetelmasta, muutos vuodesta 1938 nykyhetkeen näin laskien on niille paljon epäedullisempi kuin äskeisen vertailun mukaan.

Talletukset yleisöltä.

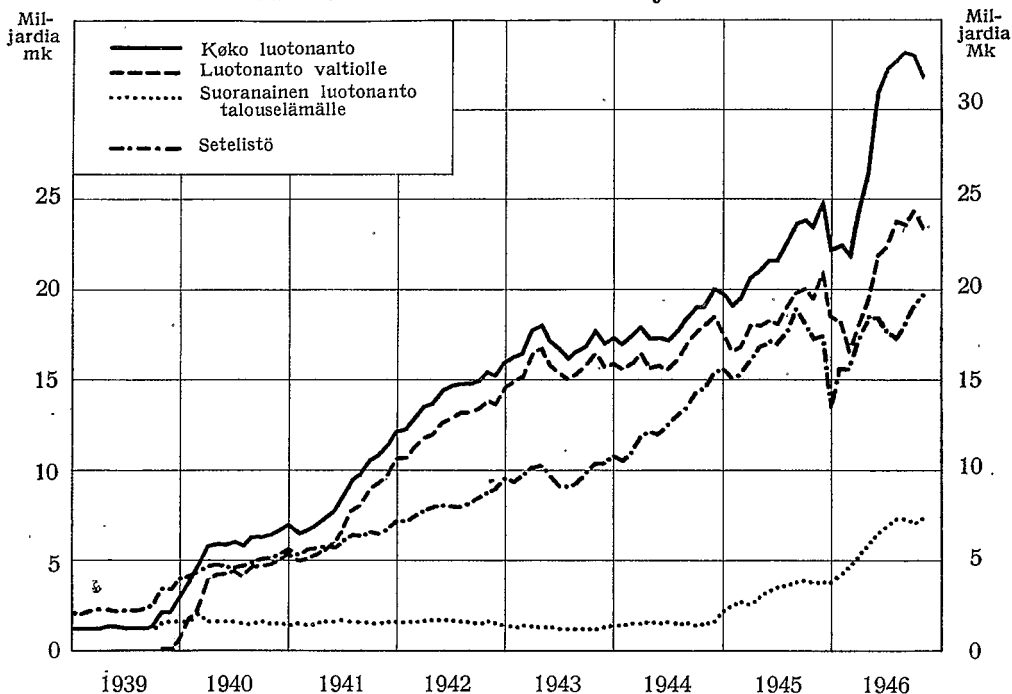
	1938		31/8 1946		Lisäys milj. mk
	milj. mk	%	milj. mk	%	
Liikepankit	7 549	42.6	17 286	33.8	9 737
Säästöpankit	7 595	42.9	18 586	36.3	10 991
Postisäästöpankki	502	2.9	6 033	11.8	5 531
Osuuskassat	1 326	7.5	7 072	13.8	5 746
Osuuskaupat	701	4.0	2 127	4.2	1 427
Osuuskassojen Keskus Oy.	23	0.1	41	0.1	18
Hypoteekkipankit	6	0.0	7	0.0	1
Yhteensä	17 702	100.0	51 152	100.0	33 453

Varsinaisten talletusten kokonaislisäyksestä tuli vajaa kolmannes, 32.9 %, säästöpankkien osalle, joiden osuus kuitenkin taantui. Liikepankkien osalle tuli jonkin verran vähemmän eli 29.1 % talletusten kasvusta, ja niiden talletuskanta väheni suhteellisesti vielä enemmän. Sitä vastoin osuuskassojen ja postisäästöpankin osuus voimakkaasti lisääntyi, vaikka niiden osuus talletusten lisäyksestä oli vaatimattomampi, 17.2 ja 16.5 %. Se tosiasia, että talletusten lisäys täten jakaantui eri luottolaitosryhmien välillä sangen toisella tavalla kuin alkuperäinen talletuskanta ja koska luotonantotehtävät melkoisesti eroavat toisistaan, merkitsee samalla sitä, että luoton tarpeen tyydyttäminen ei ole tasaista, vaan että varsinkin liiketoiminta, jonka rahoittaminen lähinnä kuuluu liikepankeille, on tiukalla luotonsaantiin nähden.

5. Suomen Pankin luotonanto ja setelistö.

Suomen Pankin luotonantoa vallitsi sotavuosina kokonaan valtion luoton tarpeen tyydyttäminen. Pankin omien asiakkaiden luoton tarve pysytteli näet suunnilleen entisellä tasollaan. Siten jälkimmäisen määrä lokakuun lopussa 1944 oli 1 466 milj. markkaa, kun se vuoden 1938 päättyessä oli ollut 1 177 miljoonaa ja vuoden 1939 lopussa 1 586 miljoonaa. Loppuvuodesta 1944 tämä luotonanto kuitenkin alkoi lisääntyä samoista syistä kuin liikepankkienkin luotonanto, niin kuin edellä on osoitettu. Joulukuun lopussa tämä luotonanto nousi 2 176 milj. markkaan, vuoden 1945 aikana se kasvoi lähes 75 % eli 3 797 miljoonaan ja vihdoin kuluvan vuoden elokuun loppuun mennessä se kohosi 7 265 milj. markkaan. Uusin lisäys oli siten 3 468 milj. markkaa eli 91 %, mikä kahdeksan kuukauden ajalta on ennenkuulumattoman voimakasta nousua. Todettakoon myös, että tätä nousua on jatkunut myös kesäkuukausina, joiden aikana keskuspankin luotto sen omille asiakkaille on lisääntynyt 770 milj. markkaa vastaten 483 miljoonan nousua kesäkuukausina 1945 ja 55 miljoonan laskua kesällä 1944. Täten Suomen Pankin luotonanto pankin omille asiakkaille hyvin selvästi antaa vahvistusta yleisesti tunnetulle tosiasialle, että talous-

Kuvio 5. Suomen Pankin luotonanto ja setelistö.

elämän luotontarve on kasvanut moninkertaiseksi aikaisempiin vuosiin verrattuna. Samaa osoittaa keskuspankin luottolaitoksille antaman luoton paisuminen, niinkuin aikaisemmin jo on osoitettu.

Toisin on Suomen Pankin luotonanto valtiolle kehittynyt. Sotavuosina se tunnetuista syistä paisui nousten vuoden 1944 lopussa 17 750 milj. markkaan. Toivottiin sodankäynnin päättymisen johtavan siihen, että valtiontalous saataisiin tasapainoon ja epäterve luotonotto keskuspankista lopetetuksi. Valitettavasti tämä osoittautui toiveajatteluksi: valtion menot olivat edelleen sen varsinaisia tuloja suuremmat ja kun valtion luotonsaantimahdollisuudet vapailta markkinoilta talouselämän luotontarpeen paisumisen johdosta olivat huonot, ei valtiolle jäänyt muuta mahdollisuutta kuin edelleen turvautua keskuspankin apuun. Valtiontalouden asemasta tehdään selkoa toisessa kirjoituksessa (vrt. s. 35 ja seur.), tässä on vain syytä todeta, että valtion luotonotto Suomen Pankista tammi—marraskuussa 1945 lisääntyi 2 750 milj. markkaa nousten 20 500 miljoonaan. Joulukuussa valtion luotontarve supistui — sekin seurausta setelinvaihdosta — ja keskuspankin diskonttaamien valtion vekselien määrä aleni 18 600 milj. markkaan, joten koko vuoden lisäys oli 850 miljoonaa. Kuluvana vuonna valtion luotontarve jälleen on kasvanut, niin että keskuspankki elokuun lopussa oli diskontannut valtion vekseleitä 23 500 milj. markan

arvosta. Vaikka tämä lisäys osaksi johtui tilapäisyyistä, on kehityssuunta ilmeinen. Valtio on sen lisäksi ajoittain ylittänyt pano- ja ottotiliään Suomen Pankissa, mutta koska tämä velka yleensä on selvitetty vuoden vaihteessa, voidaan se tässä sivuuttaa; se on kuitenkin otettu huomioon keskuspankin luotonantoa koskevassa kuviossa 5 (ks. s. 18).

Juuri mainittuun kuvioon on edelleen otettu liikkeessä olevan setelistön kehitystä esittävä käyrä. Niinkuin siitä näkyy, setelistön paisuminen läheltä seuraa keskuspankin valtiolle antaman luoton lisääntymistä. Osa seteleitä palaa kuitenkin takaisin Suomen Pankkiin, minkä johdosta setelistö kokonaisuutena nousee hitaammin kuin luotonanto. Tässä ei ole syytä syventyä kehityksen erilaisuuteen.¹ Todettakoon vain, että setelistö, joka setelinvaihdon takia syksyllä 1945 supistui 18 872 milj. markasta elokuun viimeisenä päivänä 13 598 miljoonaan vuoden vaihteessa, sen jälkeen nopeasti on kasvanut nous- ten elokuun lopussa 17 986 miljoonaan.

6. Tämän hetken tilanne ja todennäköinen kehitys.

Edellä annettu kuva rahamarkkinoista osoittaa kiristymisen jatkuvasti lisääntyneen. Syys—lokakuulta saatavat ennakkotiedot eivät osoita tilanteen sanottavasti muuttuneen. Liikepankkien talletukset ovat niiden aikana vähentyneet 98 milj. markkaa, mutta sen sijaan shekkitilit ovat vahvistuneet tuntuvasti, 2 019 milj. markalla. Vaikka muiden luottolaitosten sijoitukset liikepankkeihin edelleen ovat supistuneet, 547 milj. markkaa, oli liikepankkien kokonaisottolainauksessa havaittavissa lisäystä, nim. 1 374 milj. markkaa. Toiselta puolen niiden luotonanto talouselämälle laajeni, joskin hitaassa tahdissa, 466 milj. markkaa. Vastapainoksi liikepankit edelleen supistivat luotonantoaan valtiolle 710 milj. markkaa, samalla kun myös muiden obligaatioiden ja luottolaitoksille annettujen luottojen määrä väheni. Tuloksena oli siten, että liikepankkien luotonanto syys—lokakuussa kokonaisuudessaan väheni 440 milj. markkaa. Liikepankkien asemassa oli siten havaittavissa pienehköä kevenemistä, joka myös ilmeni luotonannon enemmyyden vähenemisenä 2 312 milj. markasta 822 milj. markkaan, kassavarojen lisääntymisenä 871 milj. markkaa ja keskuspankista otetun luoton vähenemisenä 1 607 milj. markkaa, joten se aleni 705 miljoonaan. Ilmeisesti tämä helpponeva suunta on vain tilapäinen, kausisyyhin perustuva ilmiö. Sillä Suomen Pankkia koskevat tiedot, jotka syys—lokakuulta osoittivat luotonannon talouselämälle pysyneen melkein entisellään ja rediskonttausten vähentyneen, viittaavat siihen, että luontontarve marraskuussa jälleen on kiihtymässä. Sekä suoranainen luotonanto että rediskonttaukset ovat näet jälleen lisääntyneet, jälkimmäiset nopeassa

¹ Vrt. A. E. Tudeer, Setelistön sodanaikaisista muutoksista. Taloudellisia Selvityksiä 1944, s. 5 ja seur.

tahdissa eli 1 048 milj. markasta lokakuun päättyessä 2 550 miljoonaan viisi viikkoa myöhemmin.

Ei olekaan syytä odottaa pikaista käännettä tähän kehityssuuntaan, sillä ne syyt, jotka ovat kiristymisen aiheuttaneet, eivät ole tilapäisiä vaan enimmältä osaltaan pitkäaikaisia. Pääsyynä on toisaalta luotontarpeen suuruus, toisaalta säästämisen vähyys.

Luotontarpeen viimeaikainen kasvaminen johtuu eri syistä, joihin osaksi on jo viifattukin. Taloustoiminnan vilkastuminen sodan hiljaisuuden jälkeen merkitsee huomattavaa luottotarvetta. Kun palkat ja hinnat, so. kaikki kustannukset ovat nousseet, tarvitaan samankin toiminnan ylläpitämiseen paljon suuremmat käyttövarat kuin ennen, ja tämä lisätarve on enimmäkseen peitettävä luotolla. Lisäksi tulee, että lukuisat liikeyritykset sota-aikaisen verotuksen takia ovat joutuneet menettämään osan entisiä pääomiaan, jotka silloisissa oloissa muuttuivat reaaliomaisuudesta rahaksi — esim. varastojen supistuessa ja korjausten jäädessä suorittamatta. Inflaatio on osaltaan tuhonnut näin muodostuneita rahapääomia lisäten liikeyritysten riippuvaisuutta luoton-saannista.

Runsaamman käyttöpääoman lisäksi liikeyritykset tarvitsevat varoja sijoituksia varten. Suorittamatta jääneet korjaukset ja uudistukset on nyt tehtävä, jos mieli pelastaa rakennuksia rappeutumasta. Tarvitaan laajennuksia, uusia koneita, uusia tehdasrakennuksia. Tässä suhteessa varsinkin sotakorvausten suorittaminen asettaa metalli- ja koneteollisuudelle suuria vaatimuksia. Samanlaisia tarpeita on muillakin teollisuuksilla. Lisäksi tulevat voimalaitokset ja kululaitosten kunnostaminen sekä monet muut tarpeet. Myös maatalous vaatii suuria sijoituksia, jotta sota-ajan rappiot saataisiin poistetuiksi. Edelleen on mainittava maanhankintalain toteuttamisen ja jälleenrakennustyön suorittamisen vaatimat suuret pääomansijoitukset, monenlaiset rakentamistarpeet jne. Tässä ei ole syytä seikkaperäisesti tehdä selkoa pääomantarpeesta, todettakoon vain, että on arvioitu lähivuosina tarvittavan pääomansijoituksia noin 200 miljardin markan arvosta, jotka ovat välttämättömät, jotta Suomi selviytyisi siirtymäkauden vaikeuksista ja kansan elinkantaa voitaisiin kohottaa. Kun pääomanmuodostus ennen sotaa arvioitiin summaksi, joka nyky-markoissa vastaisi noin 20—25 miljardia markkaa, ja kansantulon kokonaisuusmäärä, josta pääomansijoituksetkin on lohkaistava, nyt on kaksikolmannesta siitä, mitä se oli ennen sotaa, ja tästä vielä päältäpäin on suoritettava sotakorvaukset, on ilmeistä, että noin suureen pääomanmuodostukseen ei ole mahdollisuutta. Mutta vaikka tuleekin pakko jyrkästi supistaa varojen käyttöä uusiin pääomansijoituksiin ja koettaa panna tärkeysjärjestyksessä etualalle ne, jotka yleiseltä kannalta ovat tärkeimmät ja jotka nopeimmin tuotantoa lisäävät, ei ole epäilystä siitä, että epäsuhte luottotarpeen ja luotonantomahdollisuuksien välillä jatkuvasti tulee olemaan suuri. Varsinkin tulee tätä jatkuamaan, niin kauan kun inflaatiovaara on olemassa, sillä sehän on omansa kiih-

dyttämään liikeyritysten ja kansalaisten halua saada luottoa reaaliomaisuuden hankkimista varten. Jos inflaatiovaara saataisiin poistetuksi, keinotteluhalu pienenisi, luotonkysyntä vähenisi ja nekin, jotka todella tarvitsevat luottoa yleistä hyötyä edistäviin tarkoituksiin, alistuisivat helpommin odottamaan vuoroaan.

Mitä taas tulee kysymyksen toiseen puoleen, säästämisen vähyyteen, on sekin monen asianhaaran aiheuttama. Tässäkin suhteessa inflaatiovaaralla on huomattava vaikutus, kun kansalaiset ja liikeyritykset epäilevät pääomien tuomista luottolaitosten tileille ja yleensä niiden pitämistä rahan muodossa. Inflaatiovaaran poistaminen merkitsisi tämän sielullisen tekijän muuttamista ja olisi varmasti omansa säästäväisyyttä edistämään, kun myös säästämismainonta taas helpommin voisi toimia.

Mutta ilmeistä on, että luottolaitosten luotonoton vähyyys samalla johtuu eräistä asiallisista muutoksista. Ensiksikin ankara verotus on vähentänyt sekä kansalaisten että liikeyritysten mahdollisuuksia koota säästöjä. Samaan suuntaan on vaikuttanut myös viime vuosina tapahtunut muutos tulojen jakaantumisessa. Entinen keskisääty, jolla oli tärkeä asema säästö pääomien kerääjänä, on köyhtynyt: sen palkat ovat nousseet paljon vähemmän kuin elinkustannukset, sen rahassäästöt ovat inflaation johdosta hupenneet vähiin, eikä sillä ole entisiä mahdollisuuksia säästämiseen. Tuntuvasti suurempia tulonlisäyksiä ovat saaneet sellaiset kansalaispiirit, jotka eivät ole tottuneet tekemään säästöjä ja jotka osaksi maailmankatsomuksensa mukaisesti väheksyvätkin säästämisen merkitystä. On pelättävissä, että menee pitkiä aikoja, ennen kuin parannus tässä katsantokannassa saadaan aikaan.

Kysymys siitä, millä tavoin saataisiin juopa luotontarpeen ja sen tyydyttämisen mahdollisuuden välillä ellei menemään umpeen niin ainakin pieneneeseen, ei kuulu tämän selvityksen puitteisiin. Ilmeiseltä tuntuu kuitenkin, ettei tällaista muutosta äkkiä saada aikaan, vaan että rahamarkkinat vielä kauan — kenties jotain tilapäistä käännettä lukuun ottamatta — pysyvät hyvin kireinä. Käytännössä se merkitsee sitä, että nykyistä köyhyyttä tulee jatkumaan, ja samalla myös sitä, ettei nykyisestä säännöstelyjärjestelmästä vielä voida päästä, niin suotavaa kuin olisikin antaa yritteliäisyydelle mahdollisuuksia vapaudessa toimia tuotannon lisäämiseksi ja kansan hyvinvoinnin kohottamiseksi.

Erik Törnqvist:

Palkka- ja hintapolitiikka.

Suomen taloudelliselle kehitykselle vuonna 1945 ominaiset yleiset palkan- korotukset tapahtuivat ajanjaksona, jota kansantalouden tutkijat tulevat pitää- mään ehkä kaikkein vaikeimpana vaiheena siitä lähtien, kun sota vuonna 1939 puhkesi. Valtion epäkiitollisena tehtävänä on ollut koettaa johtaa elinkeino- elämää ja estää inflaatiota. Huolimatta siitä, että valtiovallalla oli muodolli- sesti valta määrätä sekä palkat että hinnat, vallitseva ylivoimainen paine sai palkkatason nousemaan, kuten aikaisemmin tämän sarjan (A: 3 ja A: 5) kirjai- tuksissa on yritetty esittää. Vielä ei ole mahdollista — kuluneen ajan lyhyiden vuoksi — sanoa, onko tämä vuoden 1945 aikana tapahtunut kehitys ollut yk- sinomaan vahingollista, eikä myöskään voida vielä luoda yleissilmäystä edes politiikan kaikkiin seurauksiin. Voitaneen kuitenkin väittää, että suuri osa palkkojen ja hintojen korotuksista olisi voitu välttää, jos valtiollinen johto olisi ollut paremmin valmisteltu ja kiinteämmin järjestetty, niin että se olisi voinut suunnitelmallisesti määrätä kehityksen kulun. Samoin voitaneen olla yksimielisiä siitä, että jos työntekijäjärjestöillä olisi ollut enemmän valtaa ja lujempi, jo rauhallisten aikojen vallitessa rakennettu pohja, politiikkaa olisi voitu hoitaa taitavammin.

Joka tapauksessa merkitsi 19. 6. 1945 annettu palkkasäännöstelypäätös luo- pumista lopullisesti siitä tilapäispolitiikasta, joka alkoi 1. 12. 1944 voimaan tulleella ylimääräisellä 1 markan suuruisella tuntipalkankorotuksella. Saman- aikaisesti suoritettu hinta- ja palkkapolitiikan korkeimman johdon uudelleen- järjestely, nimittäin hinta- ja palkkaneuvoston yhdistäminen, on myös luonut hyvät toimintaedellytykset. Tammikuussa 1946 parannettiin järjestelmää vielä siten, että nykyisin hinta- ja palkkakysymykset käsitellään saman katon alla, saman ministerin yhtenäisen johdon alaisina, koskivatpa ne sitten ministeriön tai hinta- ja palkkaneuvoston valmistelutyötä.

Palkkojen kehitys.

Seuraavassa taulukossa on esitetty joukko indeksilukuja, jotka valaisevat keskituntiansioiden kehitystä vuodesta 1939 lähtien. Maataloutta koskevat luvut on saatu Maataloushallituksessa tehdystä tilastosta ja teollisuutta kos- kevat eri työnantajaliitoilta; luvut on julkaistu Sosiaalisessa Aikakauskirjassa.

Taulukko 1. Ansioiden kehitys vuodesta 1939 lähtien. Indeksilukuja (1939 = 100).

		1939	1942				1943				1944				1945			
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Maataloudessa:																		
Talon ruoassa olevat kesäpäiväläiset	Miehet	100	196				267				315				554			
	Naiset	100	176				229				282				553			
Teollisuudessa:																		
Yleensä	Miehet	100	157	173	178	194	194	199	209	218	226	236	240	238	258	347	496	505
	Naiset	100	157	177	181	194	197	200	215	222	230	238	249	253	268	390	626	635
Konepajoissa	Miehet	100	155	169	176	193	194	200	208	222	225	240	241	227	261	341	483	490
	Naiset	100	154	167	174	181	187	195	205	213	215	227	234	227	245	382	608	614
Puvvillatehtaissa	Miehet	100	156	173			183	200			212	232		247	316	484	513	
	Naiset	100	155	172			182	201			214	238		255	366	604	628	

Teollisuutta koskevia lukuja tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että jokaisen eri teollisuuden alan palkkatiedot yleensä tarkoittavat eri paikkakunnilla sijaitsevien teollisuuslaitosten kaikkien 18 vuotta täyttäneiden mies- ja nais-työntekijäin keskituntiansioita. Erityisesti on indeksilukujen nousua tarkasteltaessa huomattava, että ammattitaitoisen ja -taidottoman työvoiman välillä vallitsevan suhteen muutokset samoin kuin vaihtelut urakka- ja ylityössä, tuotantotoiminnan laajuus ja tehokkuus sekä elinkustannusten kalleus eri paikkakunnilla ovat voineet vaikuttaa lukuihin. Vuoden 1945 toisen neljänneksen luvut ovat juuri silloin käynnissä olleiden palkkajärjestelyjen takia erittäin epäluotettavat.

Maataloustyöntekijäin palkat ovat taulukon mukaan nousseet kesään 1945 mennessä sekä naisten että miesten kohdalla yli $5\frac{1}{2}$ -kertaisiksi vuoden 1939 tasoon verrattuna. On kuitenkin huomattava, että tilasto koskee päiväpalkkoja ja että työaikaa samanaikaisesti erityisellä sopimuksella lyhennettiin. Keskimääräinen tuntiansio on siis noussut vielä enemmän, arviolta kuusin-kertaiseksi.

Teollisuuspalkat näyttävät vuoden 1944 loppuun mennessä nousseen vain noin $2\frac{1}{2}$ -kertaisiksi vuoden 1939 tasoon verraten, jokseenkin yhtä paljon miesten kuin naistenkin. Vuoden 1945 neljännen neljänneksen luvut näyttävät sitä vastoin selvän eron mies- ja naistyöntekijäin palkkojen nousussa. Miesten palkkaindeksi on noussut 505:een, naisten 635:een. Konepaja- ja puuvillatehtaitten palkkojen kehitys on ollut samanlainen. Pyrkimys parantaa naistyöntekijäin palkkoja, kuten palkkapäätös 1945 edellytti, näyttää siis vieneen tulokseen.

Vuoden 1944 kolmannen neljänneksen palkkatasoon verrattuna miesteollisuustyöntekijäin tuntiansiot ovat taulukon mukaan nousseet vuoden 1945 neljänteen neljännekseen mennessä 110 % ja naistyöntekijäin 155 %. Vastaa-avat luvut konepajoissa olivat 103 ja 162 %, puuvillateollisuudessa taas 121 ja 164 %. Kaksi viimeainittua erikoissarjaa edustanevat hyvin Suomen kahta tärkeintä kotimarkkinateollisuutta, metalli- ja kutomateollisuutta¹.

Eri teollisuusalojen palkat erosivat toisistaan käytettävissä olevan tilaston mukaan hyvin tuntuvasti. Myös indeksiluvuissa, jotka osoittavat palkkatason nousua vuodesta 1939 lähtien, ilmenee suuri marginaali, palkkojen nykyistä tasoa osoittava suhdeluku näet vaihtelee miesten osalta 392:sta 581:een ja naisilla 491:stä aina 810:een asti. Seuraavassa asetelmassa on tärkeimmät teollisuuden alat järjestetty miesten absoluuttisen keskituntiansion mukaan kolmannella neljänneksellä 1945.

¹ Vrt. Erik Törnqvist, Palkka- ja hintakehitys vuonna 1945, Taloudellisia Selvityksiä 1945: II, s. 31.

Keskittuntiansio kolmannella neljänneksellä vuonna 1945, mk.

	Miehet	Naiset
Konepajat	45: 63	34: 40
Posliini- ja fajanssiteollisuus	45: 54	34: 96
Raudan ja teräksen valmistus ja jalostus ...	40: 49	30: 74
Sulfaattiselluloosatehtaat	39: 77	28: 68
Sahat	39: 69	27: 09
Ikkunalasitehtaat	39: 13	26: 37
Kalkkitehtaat	38: 67	26: 79
Sulfiittiselluloosatehtaat	36: 87	26: 38
Puutalotehtaat	36: 16	26: 48
Trikoo- ja silkkitehtaat	35: 97	29: 70
Puuhiomot ja pahvitehtaat	35: 79	26: 47
Pellavatehtaat	35: 58	28: 04
Puuvillatehtaat	35: 44	27: 24
Vaneritehtaat	35: 05	26: 42
Sementtitehtaat	34: 81	26: 54
Paperitehtaat	34: 66	25: 87
Villatehtaat	33: 95	28: 37
Kumitavaratehtaat	32: 23	27: 03
Sokeritehtaat	31: 50	24: 80
Rullatehtaat	29: 93	23: 59

Yllä olevaa asetelmaa tarkasteltaessa on erityisesti huomattava, että urakka- ja tuntityön samoin kuin ammattitaitoisen ja -taidottoman työvoiman välinen suhde, ylityöansiot ja teollisuuden sijainti vaikuttavat olennaisesti absoluuttisiin keskittuntiansioihin. Olisi tärkeätä tarkemmin tutkia eri työalojen suhteellisia palkkoja. Samalla voitaisiin mm. selvittää erilaisten palkkajärjestelmien vaikutus työtehoon ja myös työansioihin. Jo ensi silmäys asetelmaan osoittaa, että metalliteollisuuden tuntiansiot ovat korkeimmat. Tämä johtuu suurelta osalta siitä kiihkeästä tahdista, jota sotakorvausteollisuudessa on pidettävä yllä. Huomiota kiinnittää myös posliini- ja fajanssiteollisuuden sijoittuminen asetelman alkupäähän. Tämä johtuu taas siitä, että nämä, Arabian tehtaiden ollessa pääasiallisimpana edustajana, sijaitsevat kalliilla paikkakunnilla, Helsingissä ja Turussa, mutta suureksi osaksi myös siitä, että näissä tehtaissa on otettu käytäntöön kehittynyt työntutkimusjärjestelmä, jonka avulla urakkipalkkojen määrääminen on tullut varmemmaksi ja työteho parantunut. Huomataan myös, että naistyöntekijäin tuntiansiot, paitsi mainituilla teollisuusaloilla, olivat korkeimmat tyypillisesti naisvaltaisilla kutomateollisuuden aloilla, trikoo- ja silkki-, villa- sekä puuvillatehtaissa.

Vuodesta 1945 lähtien tapahtuneessa palkkakehityksessä on huomattava, että myöhäisyyksyllä ja vuodenvaihteessa 1945/46 alkoi jälleen tulla kuuluviin vaatimuksia palkkojen korottamisesta. Sillä kertaa säännöstelyjärjestelmä kui-

tenkin näytti pystyvän hallitsemaan tilanteen. Joissakin tapauksissa myönnettiin korotuksia niiden erikoismääräysten rajoissa, jotka sisältyivät palkkapäätökseen. Samanaikaisesti järjestettiin työntekijäin ja työnantajien luottamusjärjestöjen edustajien välisiä neuvotteluja, joissa näillä oli tilaisuus todeta, että vaatimukset varsinaisesti koskivat vain yksityiskohtia. Ja kun valtioneuvosto vielä julkisesti vahvisti tarkoituksensa pitää kiinni palkkapäätöksestä ja korosti tätä tahtoansa panemalla toimeen aikaisemmin mainitun vähäisen uudelleenjärjestelyn, joka koski palkka- ja hintapolitiikan korkeinta johtoa, ei syntynyt todellista yleisten palkankorotusten vaaraa. Elintarviketeollisuuden työntekijät, mm. leipomotyöntekijät, saivat erityisen 8 %:n korotuksen, jonka myös joillakin muilla aloilla työskentelevät saivat kevättalven kuluessa. Kun korotus oli siksi vähäinen, voitiin se yleensä toteuttaa ilman vastaavaa hintojen korotusta, erittäinkin, kun se rajoitettiin käsittämään vain aikapalkkatyöt. Toukokuun 16. päivänä hinta- ja palkkaneuvosto sai valtioneuvoston päätökseen annettulla lisäyksellä oikeuden itse myöntää tämän korotuksen aikapalkkalaisille. Alkujaan tämä 8 %:n korotus oli tarkoitettu ns. palkkakuoppien tasoittamiseksi. Todellisuudessa se on nyttemmin myönnetty käytännöllisesti katsoen kaikilla työaloilla. Tämän kehityksen perussyynä on se, että kun urakkansioita ei voida esivallan taholta säännöstellä tehokkaasti, nämä yleensä ovat näyttäneet nousevaa suuntaa, mistä on ollut seurauksena, että kaikkien aikapalkkaisten alojen vähitellen on voitu katsoa olleen »palkkakuopissa». Tähän kehitykseen vaikutti melkoisesti määräys 15 %:n urakkakompensaatiosta seläisille työläisille, jotka eivät suorita urakkatyötä, vaikka alalla yleensä työskennellään urakalla. Näitä aikapalkkaisia suosittiin siis jossakin määrin, ja ne »vetivät» sen vuoksi muut mukaansa.

Palkankorotuksia aiheutui talven kuluessa myös kalliitten paikkakuntien uudelleen ryhmittelystä, jossa n. 70 paikkakuntaa nostettiin korkeampaan luokkaan 5 %:n palkankorotuksin ja vain muutama harva alennettiin.

Vaikka yllä mainittujen 8 %:n korotusten ei periaatteessa olisi pitänyt vaikuttaa urakkapalkkoihin, on helposti havaittavissa, että koska urakkatyössä saadut ansiot yleensä olivat nousemassa, korotukset ilmeisesti koskivat niitäkin. Samanaikaisesti tapahtui joitakin korjauksia palkkapäätöksen niiden momenttien perusteella, jotka myönsivät korotuksia työntekijän erityisen taitavuuden, työn vaativuuden, likaisuuden tai lyhytaikaisuuden perusteella ja myös sen määräyksen perusteella, että alan yleinen palkkataso voitiin säännöstellä 5 % yli tai alle yleisen palkkatason. Ei tehtäne sen vuoksi suurta virhettä; jos arvioidaan palkkojen teollisuudessa vuoden 1945 lopusta syyskuuhun 1946 kohonneen aikapalkkaisten osalta 8—15 % ja urakkapalkkaisten kohdalla samanaikaisesti noin 15 %. Jos oletetaan, että miesten palkat ovat nousseet keskimäärin 15 %, saadaan taulukossa 1 esitettyjä indeksilukuja käyttämällä tulokseksi, että teollisuudessa työskentelevien miesten palkkaindeksi syyskuussa oli noin 580, ja jos naisten palkkojen oletetaan nousseen 10 %, niin

niiden palkkaindeksi syyskuussa 1946 oli 698. Joskin laskelma on hyvin ylimalkainen, voitaneen erehtymättä väittää, että koko varsinaisen teollisuuden kaikkien työntekijäin keskituntiansioiden indeksi viime syyskuussa oli näiden kahden luvun välillä.

Aikaisemmissakin katsauksissa on jo ollut syytä huomauttaa, että monilta muilta työaloilta ei valitettavasti ole mahdollista saada luotettavia tietoja palkkojen todellisesta kehityksestä. Näin on niinkin tärkeän alan kuin rakennusteollisuuden sekä myös konttori- ja muun henkisen työn laita. Rakennustoiminnan alalla on tosin olemassa yhtenäinen palkkatariffi, mutta todellisuudessa palkat seurannevat sitä sangen vähäisessä määrin, minkä lisäksi urakka-työansioista yleensä ei ole saatavissa tietoja. Voidaan kuitenkin huomauttaa, että mainitun tariffin mukaan kirvesmiehen ohjepalkkaindeksi on nykyisin Helsingissä 360 ja sekatyöläisen samalla alalla noin 400. Henkisen työn tekijöistä voidaan taas mainita, että valtion virkamiesten palkat, jotka tavallaan ovat olleet ohjeena näiden työntekijäin palkoille, ovat erään laskelman mukaan nousseet siten; että alhaisimman palkannauttijaryhmän indeksi nyt on n. 420 ja korkeimman ryhmän indeksi n. 240.

Myös metsätyöläisten päiväpalkat on tarkistettu ja korotettu vuodesta 1945 lähtien yllä mainitulla 8 %:lla. Verrattuna vuoden 1939 päiväpalkanormeihin vastaavat normit ovat nyt 6—7 kertaa niin korkeita. Urakkatöissä, jotka näyttelevät pääosaa, ohjepalkat ovat näitä noin 30 % korkeammat.

Maatalouden sekä työnantajien että työntekijäin edustajien keskuudessa oltiin 1945 sitä mieltä, että tämän elinkeinoalan työntekijät on syrjäytetty palkkasäännöstelyssä. Kevättöiden alkaessa 1946 tuli tämä tyytymättömyys ilmi ja johti valtioneuvoston hyväksymästä suhteellisen voimakkaasta korotuksesta huolimatta lakkoon juuri kevättöiden aikana. Kun tehtyjen laskelmien mukaan vain 29 % maanviljelyspinta-alasta viljellään palkatun työvoiman avulla ja kun lakko ei sitä paitsi saanut yleistä kannatusta, ei sen olisi tarvinut aiheuttaa vakavampia seurauksia toisenlaisen huoltotilanteen vallitessa. Nyt työntekijät onnistuivat saamaan ylimääräisen korotuksen, johon suostuttiin, niin että ne, jotka olivat työskennelleet yli kaksi vuotta maatalousalalla, saivat palkankorotusta 5 %, yli 4 vuotta työskennelleet 8 % ja yli 8 vuotta työskennelleet 12 %. Tämä merkitsi vastaavasti noin 1 markan, 2 markan ja 3 markan lisäystä valtioneuvoston hyväksymiin korotuksiin 19 markasta 23 markkaan tunnissa miehille ja 13: 50 markasta 18: 50 markkaan naisille. Kokonaiskorotuksen on laskettu ylittävän 33 %, jos vastaavan palkankorotuksen katsotaan tulleen myös maanviljelijän ja hänen perheensä jäsenten hyväksi. Samanaikaisesti astui voimaan uusi yleinen vuosilomalaki, joka korotti maatalouden palkkauskustannuksia vielä noin 2.5 %. Myös useimmilla muilla työaloilla uusi laki aiheutti vastaavan palkkauskustannusten kallistumisen.

Kun jätetään lomanpidennys huomioon ottamatta, voidaan siten laskea, että maataloustyöntekijäin palkat vuodesta 1945 lähtien ovat nousseet keski-

määrin yli 33 %. Jos taulukossa 1 olevat indeksit korotetaan tässä suhteessa, saadaan maatalouspalkkaindeksiksi nyt lähes 740. Tämän mukaan maatalouspalkat nyt ovat nousseet suhteellisesti eniten vuodesta 1939 lähtien.

Hintojen kehitys.

Vuodenvaihteessa 1944/45 alkaneen ajanjakson kuluessa palkankorotukset ovat lyöneet leimansa hintojenkin kehitykseen. Varsinainen hintojen säännöstely on ollut siksi hyvin järjestetty ja täydellinen, että hintojen kehitystä yleensä on voitu tarkkailla. Hintoja on saanut nosta vasten sen jälkeen, kun kustannukset ovat nousseet.

Kuviot 1 ja 2 (ks. s. 29 ja 30) havainnollistavat hintojen kehitystä tämän jakson aikana. Taululiitteessä 1 olevat indeksisarjat valaisevat samaa asiaa vielä yksityiskohtaisemmin.

Tuonti- ja vientihintaindeksejä tarkasteltaessa on huomattava, että valuuttakurssit muuttuivat useita kertoja kyseisen ajanjakson kuluessa. Indeksiluvut on laskettu viiden kuukauden liukuvina punnittuina keskiarvoina¹, joten kurssinmuutosten ajankohdat eivät käy sarjoista selville. Koska nämä kurssinmuutokset ovat tärkeitä muutenkin, esitetään dollarikurssin muutokset vuoden 1945 alusta lähtien.

Ajanjakso	Suomen Pankin dollarin myynti- kurssi	Indeksi
—30. 5. 45.....	49:35	100
31. 5. 45—26. 7. 45.....	86:30	175
27. 7. 45—15. 10. 45.....	120:80	245
16. 10. 45—.....	136:—	276

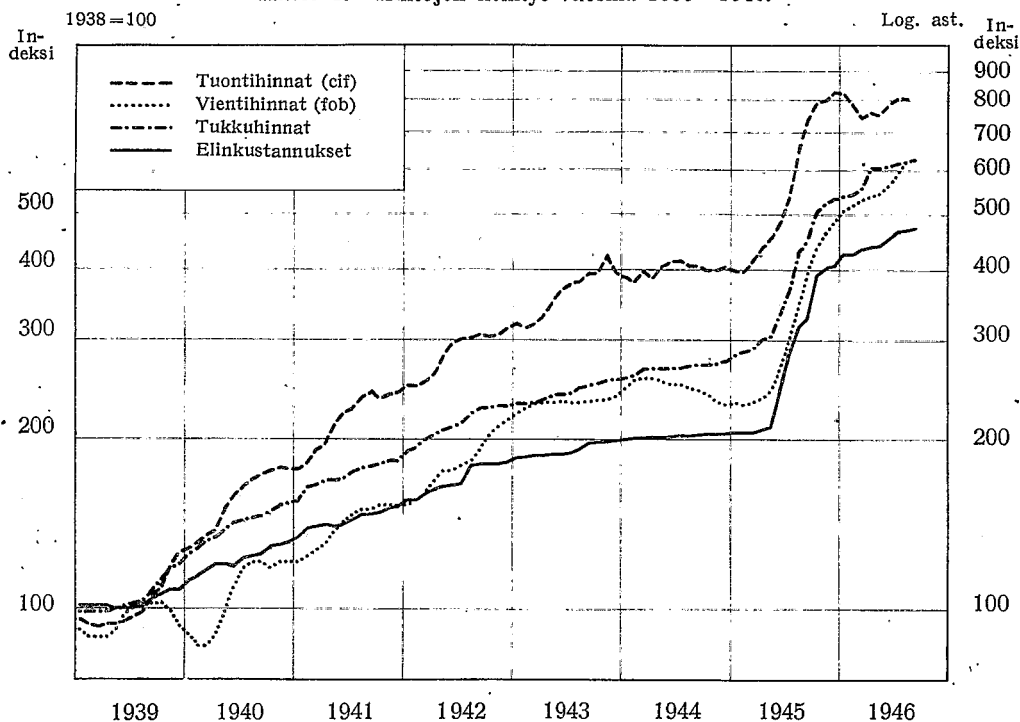
Seuraavassa asetelmassa on verrattu hintojen nousua kahdeksan kuukauden aikana vuoden 1945 huhtikuusta joulukuuhun vastaavaan nousuun yhtä pitkänä ajanjaksona joulukuusta 1945 elokuuhun 1946. Tällöin tuonti- ja vientihintojen nousua osoittavat luvut on laskettu viiden kuukauden liukuvista keskiarvoista. Kunkin ajanjakson viimeinen kuukausi mainitaan asetelmassa.

	Nousu %:ssa		
	IV—XII. 1945	XII. 1945— VIII. 1946	IV. 1945— VIII. 1946
Tukkuhinnat	77	17	106
Elinkustannukset	95	15	125
Tuontihinnat	99	— 1	98
Vientihinnat	90	28	144

Asetelma osoittaa hyvin selvästi, että hintojen nousu vuonna 1946 on ollut aivan eri suuruusluokkaa ja paljon pienempi kuin vuonna 1945.

¹ Ks. Hintojen kehitys ja niiden säännöstely, Taloudellisia Selvityksiä 1942, s. 49.

Kuvio 1. Hintojen kehitys vuosina 1939—1946.

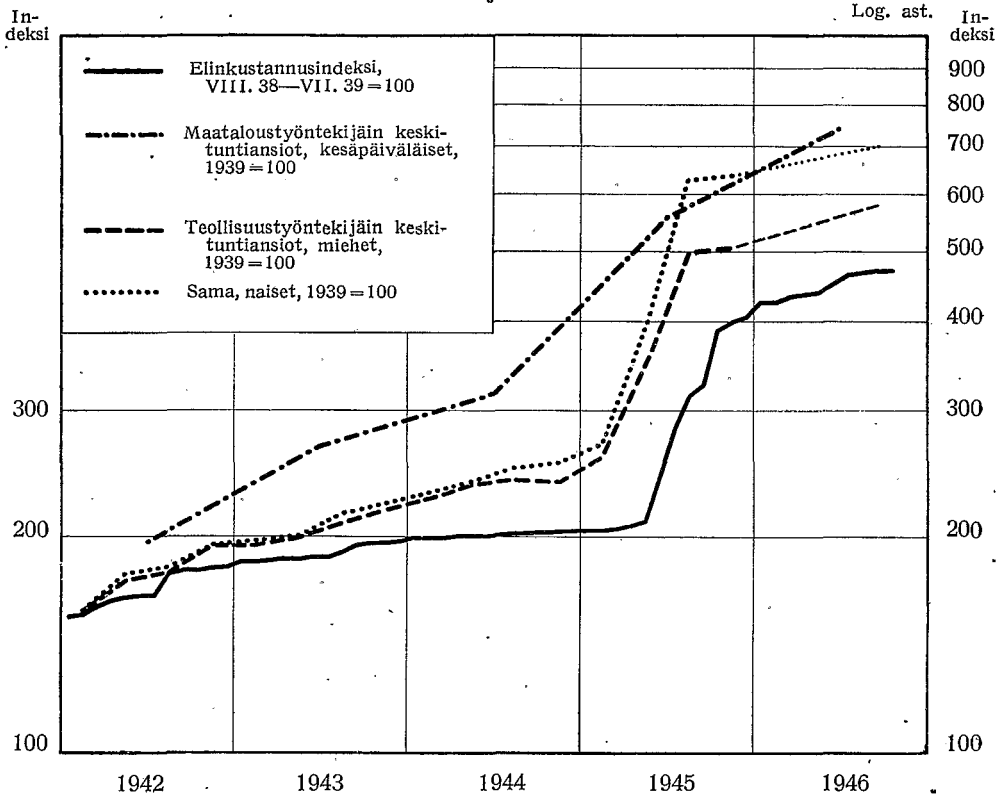
Tukkuhinta- ja elinkustannusindeksisarjoja tarkasteltaessa on taas syytä huomauttaa, että kokonaisnousuun on vaikuttanut juurikasvien ja kananmunien vapauttaminen hintasäännöstelystä syksyllä 1945, minkä vuoksi niiden hinnat ovat nousseet erittäin korkeiksi. Yksinomaan kananmunien vapauttaminen on nostanut elinkustannusindeksin 27 pisteellä. Elinkustannusindeksin kokonaisnousu pienenesi, jos munien hinta olisi pysynyt säännöstelyaikaisella tasollaan, 106:sta 95 %:iin.

Kuvioon 2 on vertailun vuoksi piirretty elinkustannusindeksin yhteyteen myös ne taulukossa 1 olevat sarjat, jotka koskevat teollisuuden keskitunti-ansioita ja maatalouden mieskesäpäivätyöläisten ansioita talon ruoassa. Erityisesti merkityt vuoden 1946 viivat ilmaisevat keskimääräisen kehityksen vuonna 1946 edellä selostetun arvioinnin mukaan.

Kuviosta käy selville, että keskimääräiset tunti- ja päiväansiot sekä teollisuudessa että maataloudessa ovat huomattavasti elinkustannusindeksiä korkeammat. Elinkustannusindeksin eri ryhmien hintojen nousu suuruusjärjestyksessä esitetään seuraavassa asetelmassa.

Tästä käy selville, että verot ovat nousseet suhteellisesti odottamattoman korkeiksi. Verotuksen uudistamiskysymys onkin sen tähden muodostunut

Kuvio 2. Elinkustannusindeksi ja keskiansiot vuosina 1942—1946.

nykyisin suorastaan palkkapolitiisestikin tärkeäksi. Toisaalta vuokrat ovat huomiota herättävästi pysyneet muuttumattomina ja pitävät sen tähden indeksin alhaisena. Jos tarkastellaan näiden ryhmien merkitystä indeksilaskelmissa ja otaksutaan, että veroindeksi voitaisiin alentaa 600:aan ja asuntoindeksi nostaa 400:aan, niin huomataan elinkustannusindeksin edellisen johdosta alenevan 17 pistettä ja jälkimmäisen johdosta nousevan 37 pistettä. Kokonaisuus olisi siis 20 pistettä. Koe näyttää, että indeksissä ei tapahtuisi todella olennaista muutosta.

Elinkustannusindeksi
VIII. 38—VII. 39 = 100
Elokuu 1946

Verot.....	984
Valo ja lämpö.....	699
Vaatetus.....	525
Ravinto.....	491
Muut.....	431
Asunto.....	125
Kaikki.....	466

Maataloustyöntekijäin palkkakysymyksen yhteydessä käsiteltiin tietysti myös maataloustuotteiden hintoja. Valtioneuvoston päätöksen mukaan maidon hinta nousi 50 penniä ja perunan hinta 1 markan. Sen lisäksi korotettiin kantohinnat 15 %. Koko maataloudelle sallittu hintakompensaatio oli noin 6 %. Lisäksi päätettiin, että maatalouden ylijäämätuotteita saisi myydä vapaisiin hintoihin. Tätä kysymystä järjestelemään asetetun erikoistoimikunnan työ ei vielä ole täysin valmis. On ajateltu järjestelmää, jonka mukaan jokaisen maanviljelijän olisi suoritettava määrätty kokonaisluovutusvelvollisuus laskettuna peltoalan mukaan siten, että eri tuotteille annettaisiin kullekin oma pistearvonsa ja että määrätyn kokonaispistemäärän ylittävä tuotanto saataisiin myydä vapaisiin hintoihin. Uusi luovutusjärjestelmä on jo vahvistettu, mutta kysymys siitä, miten ylijäämätuotteiden kauppa järjestetään ja miten niiden hintoja voidaan valvoa, on vielä avoinna. Tässä tehtävä ratkaisu tulee olennaisesti vaikuttamaan tulevaan palkka- ja hintapolitiikkaan.

Tässä yhteydessä on vielä mainittava, että valtion maataloustuotteille myöntämät tukipalkkiot, joiden lakkauttaminen olisi saanut aikaan kolmen miljardin markan säästön valtion kassaan, jos ottaa huomioon myös kuljetusavustukset ja ulkolaisesta viljasta aiheutuvan tappion, sekä samalla nostanut elinkustannusindeksiä noin 30 pistettä, ovat edelleen voimassa siitä huolimatta, että eduskunta vuoden 1946 valtion tulo- ja menoarviota käsitellessään oli lähtenyt siitä, että niiden maksaminen lopetettaisiin huhtikuusta lähtien.

Tuotannon ja elintason kohottamissuunnitelmat.

Keväällä 1946 valtion viranomaisten oli useita kertoja määrättävä kantansa hintapolitiikan kiristämiseen nähden. Kevään kuluessa tuli yhä tarpeellisemmaksi saada aikaan jonkinlainen kaikkia hintoja koskeva sulku, koska palkka-vaatimukset taas näyttivät kärjistyvän äärimmilleen. Kuten näissä selvityksissä tätä ennen julkaistuista kirjoituksista ilmenee, eivät viranomaiset aikaisempien ajanjaksojen kuluessa ole pitäneet ehdottoman hintasulun määräämistä tarkoituksenmukaisena, vaan he ovat katsoneet vain erityisten hintojen säännöstelyn tehostamisohjeiden riittävän.

Tällä kertaa tilanne kuitenkin näytti vaativan rauhan aikaansaantia joksikin aikaa palkkarintamalla. Samalla tuli yhä välttämättömämmäksi yhdistää hinta- ja palkkapolitiittiset toimenpiteet valtion talouspolitiikan tuotantopoliittisiin pyrkimyksiin. Julistamalla yleinen hintasulku voimaan joksikin aikaa eteenpäin toivottiin voitettavan aikaa, jotta voitaisiin selvittää, mitä todellisia ja poliittisia mahdollisuuksia on vakauttaa rahan arvo lopullisesti ja samalla valtion toimenpitein edistää tuotantoa ja nostaa elintaso. Poliittisissa piireissä pidettiin tuotannon ja elintason kohottamista välttämättömänä vakauttamispolitiikan edellytyksenä. Tämä linnarauha-ajatus päättyi palkka-

säännöstelypäätöksen vuosipäivän aikaan, 21. 6. 1946 julkaistuun valtioneuvoston päätökseen. Päätöksen dokumentaarisen merkityksen vuoksi julkaisetaan se kokonaan.

Tuotannon ja elintason kohottamis-(TE-Ko) suunnitelma.

Hinta- ja palkkatason vakaannuttaminen ja inflatorisen kehityksen pysäyttäminen voi tapahtua vain välttämättömien kulutus- ja tuotantotarvikkeiden lisääntyvän tuotannon ja sitä tietä aikaansaatavan hintojen vakiintumisen ja alenemisen kautta. Tuotannon lisäämiseen ja hintojen alentamiseen meillä onkin mahdollisuuksia. Sitä varten on kuitenkin välttämätöntä tuotannon osittain uudelleen järjestäminen siten, että tarpeeton tuotanto lopetetaan ja vähemmän tärkeiltä aloilta raaka-aineita ja työvoimaa suunnataan tärkeimmille aloille. Edelleen on sitä varten välttämätöntä, että työntekijäin palkkaus järjestetään siten, että työtehon paranemisesta johtuva kustannusten alennus ei jää yksin tuotannon harjoittajalle, vaan että osa siitä joutuu työntekijöille lisääntyneen palkan muodossa siinä suhteessa kuin työteho paranee ja osa tulee tuotteiden hintojen alenemisen kautta kohottamaan reaali-palkkaa ja yleistä elintaso. Sitä varten on myöskin välttämätöntä suorittaa koko tuotannon alalla todellisten kustannusten tarkistuksia ja sen mukaisia hintojen alentamista siellä, missä sellaiseen mahdollisuuksia ilmaantuu.

Tällaisen nykyoloja vastaavan ja vaikean, mutta välttämättömän työn suorittamiseen ei talouselämää suunnittelevilla ja ohjaavilla valtion elimillä kuitenkaan ole ollut tilaisuutta, kun niitten aika on mennyt toistuvien hinta- ja palkkavaatimusten käsittelyssä ja muissa niistä aiheutuviissa toimenpiteissä. Varatakseen asianomaisille elimille tätä varten tarpeellisen ja välttämättömän työrauhan on valtioneuvosto neuvoteltuaan asiasta tärkeimpien taloudellisten järjestöjen edustajien kanssa laatinut erikoisen suunnitelman tuotannon ja elintason kohottamiseksi. Tähän suunnitelmaan, jonka toteuttamiseen jo osittain on ryhdytty, kuuluvat seuraavat toimenpiteet, jotka hallitus pyrkii suorittamaan loppuun kuuden kuukauden kuluessa.

1. Kaikki mahdollisuudet elintarvikkeiden ja muiden kulutustavarain sekä asuntotuotannon samoin kuin ulkomaisen kauppavaihtomme kannalta tärkeiden vientitavarain tuotannon tehostamiseksi ja lisäämiseksi tutkitaan ja ryhdytään siitä aiheutuviin toimenpiteisiin. Tässä tarkoituksessa kiinnitetään huomiota myös maataloustuotteiden luovutusperusteiden ja niihin liittyvien hintakysymysten mahdolliseen uudelleen järjestelyyn, samaten kuin eräiden väestönosien tuotannolliseen toimintaan sijoittamisen nykyistä tarkoituksenmukaisemmalla tavalla järjestämiseen.

2. Ulkomailta tapahtuvaa tuontia pyritään tähän astista tarkemmin valvomaan ja rajoittamaan tuonti sotakorvausteollisuudelle välttämättömien tarvikkeiden lisäksi vain sellaisia tavaroita käsittäväksi, joilla on joko välitön tai välillinen, mahdollisimman nopeasti kulutustarviketilannettamme helpottava ja parantava vaikutus.

3. Valtion menojen supistamiseksi ryhdytään kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin ja vältetään pääomien sijoitusta tuottamattomiin tarkoituksiin. Kuntia kehoitetaan pyrkimään samaan päämäärään. Yksityistä pääomankäyttöä ryhdytään ohjaamaan tarkoituksella estää sen suuntautumisen kansantaloudellisesti vähemmän tärkeille aloille.

4. Yhteistoiminnassa taloudellisten ja ammatillisten järjestöjen sekä tuottajien kanssa ryhdytään laatimaan pitempiäaikaista maan koko talouselämää käsittävää talousohjelmaa, johon sisällytetään tuotanto-, jakelu-, luotto- ja investoimistoiminnan kehittämistä tarkoittavat toimenpiteet.

5. Sen jälkeen kun hinta- ja palkkaneuvosto on niillä valtuuksilla, jotka palkkasäänöstelypäätöksen 7 §:n 3 mom. sille antaa, tutkinut ja ratkaissut sille tehdyt esitykset enintään 8 %:n suuruisten korotusten myöntämisestä aikapalkoille, ja vastaavat tarkistukset

on tehty myöskin valtion sekä kuntien viran ja toimen haltijain palkkoihin, ei uusia palkkojen korotuksia toistaiseksi sallita. Sekä työsopimussuhteessa olevien että viran tai toimen haltijain palkkasuhteet tutkitaan tarkoituksella poistaa palkkoissa nykyisin vallitsevat epäsuhteet. Palkkaus pyritään järjestämään siten, että palkkoja määrättäessä työn, tehtävän tai toimen edellyttämä taito, työteho ja vastuu sekä kansantaloudelliset näkökohdat oikeudenmukaisella ja tarkoitustaan vastaavalla tavalla tulisivat huomioiduiksi, sekä että kaikilla aloilla työtehon paraneminen ja tuotantoa edistävä tai kustannuksia vähentävä kekseliäisyys tulee erikoisesti palkituksi.

6. Määrätietoiseen toimintaan hintojen, maksujen sekä tuotanto- ja jakelukustannusten alentamiseksi ryhdytään. Sen jälkeen kun on tehty ehdottoman välttämättömät hintojen tarkistukset, ei heinäkuun 1 päivän jälkeen toistaiseksi sallita hintojen korotuksia. Vain aikaisemmin päätetyt korotukset sekä sellaiset kuin varastoisesta annetut palkkiot ja tarvikkeet tai tuotteen kausiluontoisuudesta johtuvat lisät ja korotukset ovat luvallisia.

7. Jos maan etujen kannalta ja edellä selostettujen suunnitelmien toteuttamiseksi katsotaan välttämättömäksi, voidaan johtavassa asemassa olevien henkilöiden sekä erikoisammattitaitoa omaavien työntekijäin ja toimen haltijain samoin kuin elinkeinonharjoittajain töissään tai tehtävissään pysyttämiseksi tai heidän uudelleen sijoittamiseksi ryhtyä erikoisiin toimenpiteisiin käyttämällä niitä valtuuksia, joita lait talouselämän säännöstelystä ja työvelvollisuudesta tässä suhteessa myöntävät. Myöskin yksityisiä tuotanto- ja liikelaitoksia voidaan velvoittaa rationalisoimaan ja tehostamaan tuotantoaan tai muuttamaan se toiseksi.

Suunnitelman edellyttämiin järjestelyihin on jo ryhdytty. Valtiovarainministeriö, kansanhuoltoministeriö ja sosiaaliministeriö sekä hinta- ja palkkaneuvosto ovat saaneet tehtäväkseen ryhtyä kiireellisesti harkitsemaan niitä toimenpiteitä, joihin ohjelmassa on viitattu. Eri ohjelmakohtien toteuttamisen suunnittelu ja valvonta on ajateltu annettavaksi sitä varten perustettavalle valtion elimelle, jonka tehtäväksi tulee yhdessä työmarkkina- ja muiden taloudellisten järjestöjen kanssa huolehtia siitä, että käytännöllisiin toimenpiteisiin viipymättä ryhdytään sekä että riittävä yhteistoiminta ja keskitys suunnitelmaa toteutettaessa aikaansaadaan.

Valtioneuvosto tietää, että edellä selostetun suunnitelman toteuttaminen tulee asettamaan rajoituksia kansalaisten ja järjestöjen toiminnalle, mutta se luottaa siihen, että kaikki kansalaispiirit, jotka hävittävien sotien aikana saivat alistua monin verroin suurempiin vapauksien rajoituksiin, tulevat antamaan kaiken tukensa nyt kun on kysymys rakentavasta työstä ja koko kansamme hyvinvoinnin luomisesta.

Päätöksen mukaan linnarauha kestää kuusi kuukautta, siis aina vuoden 1946 loppuun asti. Ohjelma sellaisenaan käsittää käytännöllisesti katsoen koko talouspolitiikan, ja sen on ehkä, yllä mainitun lisäksi, lähinnä katsottava ilmaisevan vallitsevien vaikeuksien politiikalle määräämän suunnan, ts. suunnan, joka mahdollisimman tarkkaan ottaa huomioon kaikki taloudelliset mahdollisuudet, yhtä hyvin raaka-aineet, työvoiman ja tuotantolaitosten kapasiteetin kuin tuonnin ja viennin johtamisenkin. Tämän lisäksi ohjelmaan kuuluu erityisesti kulutustavarain tuotannon ja niiden tuonnin edistäminen.

Päätös ei sisällä suoranaisia toimintaohjeita, paitsi hinta- ja palkkapolitiittisia kohdissa 5 ja 6, mutta se edellyttää, että näitä laatimaan asetetaan erityinen elin. Valtioneuvoston päätöksellä 3. 10. 1946 onkin tämä elin nyttemmin asetettu »talousneuvoston» nimisenä. Toistaiseksi ei voida arvostella, mihin tämä linnarauhapolitiikka johtaa, eikä myöskään ole mahdollista ennustella

uuden neuvoston toimintamahdollisuuksia. Nykypäivän Suomessa tilanne on monessa suhteessa hyvin vakauttamaton. Taloudelliset tapahtumat riippuvat mitä suurimmassa määrin sisä- ja ulkopoliittisen tilanteen kehityksestä. Poliittisten puolueiden vällän jaosta johtuu, että uusia voimia on huomattavassa määrässä käytetty taloudellisten kysymysten käsittelyyn. Toinen asia on, kykeneekö tämä johto perehtymään vaikeiden tehtävien todelliseen luonteeseen niin, että se pystyy johtamaan taloudellisen kehityksen rauhallisemmille raiteille.

10. 10. 1946.

Pentti Pajunen:

Valtiontalouden kehitys välirauhan jälkeen.

1. Katsaus valtion tuloihin ja menoihin sotavuosina.

Valtiontalouden välirauhan jälkeiseen asemaan on sen aikaisemmalla kehityksellä ollut huomattava vaikutus, jonka tunteminen on tarpeen välirauhan luomien uusien olosuhteiden valtiontaloudellisen merkityksen ymmärtämiseksi. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole syytä laajemmin kosketella valtiontalouden sodanaikaista kehitystä, jota on käsitelty tämän julkaisusarjan aikaisemmissa kirjoituksissa.¹ Sitä vastoin on pidetty tarpeellisenä esittää eräitä yhtenäisiä lukusarjoja valtion tuloista ja menoista, jotka jossain määrin poikkeavat julkaisusarjassa aikaisemmin esitetystä luvuista.

Valtion todelliset tulot ja menot eivät nimittäin sellaisinaan käy ilmi valtion tilinpäätöksestä, vaan siinä esitetyt luvut on ensin tietyllä tavalla »puhdistettava» ottamalla huomioon esim. esiintyvät meno- ja tulorästit.² Tällainen tarkistuslaskenta on äskettäin suoritettu tutkimuslaitoksen toimesta, ja siten saadut luvut on esitetty seuraavalla sivulla olevassa taulukossa.

Menoja osoittavista luvuista on vähennetty valtionvelan kuoletukset, ja vastaava vähennys on tehty myös valtionvelan kasvun osalta, joka siis edustaa nettolisäystä. Korvauslainan kuoletus sitä vastoin sisältyy menolukuihin, mutta sen sijaan on jätetty pois siirtoväelle obligaatioina suoritettu korvaus eli korvauslainan vuotuinen kasvu. Korvaussuorituksia ei nimittäin voida lukea valtion menoiksi sekä silloin, kun korvausobligaatioita luovutetaan korvaukseen oikeutetuille, että silloin, kun valtio lunastaa nämä obligaatiot, vaan ainoastaan jommassakummassa tapauksessa. Tässä on noudatettu jälkimmäistä tapaa, koska juuri obligaatioiden kuoletus merkitsee valtiolle todellista rahamenoa.

Todellisen vajauksen selville saamiseksi on asetelmaan liitetty talousarvion ulkopuolella suoritettuja rahatoimia osoittavat luvut. Nämä rahatoimet, joihin sisältyy mm. rahaliike tulo- ja menoarviorahaston ulkopuolella olevissa

¹ Ks. *Matti Leppo*, Varsinaiset tulot ja luotonotto sodan rahoituksessa, *Taloudellisia Selvityksiä* 1942, A: 1. *T. Junnila*, Valtiontalouden kehitys, A: 2. *Matti Leppo*, Valtiontalouden vaikutus rahanarvoon, A: 3. *Heikki Valvanne*, Valtionverotus vuosina 1943—1945, A: 5.

² Ks. *T. Junnila*, Valtion menot ja tulot vuosina 1938—1945, *Unitas* N:o 2, 1946.

Valtion tulot ja menot vuosina 1939—1945, milj. markkaa.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Menot	6 760.3	17 445.0	20 237.5	25 056.4	31 117.7	38 335.0	39 014.1
Varsinaiset ja niihin verrattavat tulot	5 253.4	5 286.2	10 764.4	17 270.7	20 889.5	21 304.9	33 035.5
Vajaus	1 506.9	12 158.8	9 473.1	7 759.4	10 228.2	17 030.1	5 978.6
Talousarvion ulkopuolella suoritettut rahoitukset	920.2	— 860.7	— 1 331.8	319.7	— 874.3	— 2 691.0	— 2 698.0
Todellinen vajaus	2 427.1	11 298.1	8 141.3	8 079.1	9 353.9	14 339.1	3 280.6
Vajaus peitetty:							
Valtionvelkaa lisäämällä	2 143.2	10 616.0	9 376.7	8 481.7	9 407.8	15 111.5	4 727.2
Kassavaroja käyttämällä	283.9	682.1	— 1 235.4	— 402.6	— 53.9	— 772.4	— 1 446.6
	2 427.1	11 298.1	8 141.3	8 079.1	9 353.9	14 339.1	3 280.6

valtion rahastoissa sekä postisiirtotilillä, on taulukossa yhdistetty jääntöeräksi, joka on lisättävä vajaukseen tai vähennettävä siitä. Taulukon alaosassa on esitetty, missä määrin vajuus on peitetty lainauksella, missä määrin taas kassavaroja käyttämällä.

Yhdistämällä mainittu jääntöerä talousarvion puitteissa kertyneisiin tuloihin tai suoritettuihin menoihin saadaan valtion todelliset kassatulot ja -menot, jotka käyvät ilmi alla olevasta asetelmasta. Valtionvelan kuolelutukset, jotka eivät sisälly menolukuihin, on esitetty erillisinä.

	Menot milj. mk	Valtionvelan kuolelutukset	Tulot milj. mk	Tulot % menoista
1939	7 680.5	227.8	5 253.4	68.4
1940	17 445.0	397.9	6 146.9	35.2
1941	20 237.5	285.7	12 096.2	59.8
1942	25 376.1	1 917.8	17 270.7	68.1
1943	31 117.7	1 462.1	21 763.8	69.9
1944	38 335.1	2 473.5	23 996.0	62.6
1945	39 014.1	3 943.3	35 733.5	91.6
1939—1945	179 206.0	10 708.1	122 260.5	68.2
1940—1944	132 511.4	6 537.0	81 273.6	61.3

Asetelmasta voidaan havaita, että valtiontalous on sotavuosina jatkuvasti laajentunut. Tämä johtuu kuitenkin pääasiallisesti hinta- ja palkkatason kohoamisesta, mikä on aiheuttanut sekä menojen että tulojen kasvua.

Valtionvelan vuotuisen lisäyksen jakaantuminen keskuspankki- ja muun luoton osalle käy ilmi seuraavasta taulukosta. Siitä huomataan, että turvautumista Suomen Pankkiin voitiin jo vuodesta 1942 lähtien rajoittaa mainittuna vuonna alulle pannun määrätietoisien finanssipolitiikan ansiosta, ja vuosina 1943—1944 oli kehitys tässä suhteessa vieläkin edullisempi. Viime vuoden keskuspankkiluoton alhainen määrä johtuu osaltaan tilapäisistä syistä, joihin palataan edempänä.

Valtionvelan lisäys vuosina 1939—1945.

	Keskuspankki- luoton lisäys milj. mk	% kokonaisvelan lisäyksestä	Muun luoton lisäys milj. mk	% kokonaisvelan lisäyksestä	Valtionvelan lisäys milj. mk
1939	574.0	26.8	1 569.2	73.2	2 143.2
1940	4 865.6	45.8	5 750.4	54.2	10 616.0
1941	5 223.0	55.7	4 153.7	44.3	9 376.7
1942	3 887.5	45.8	4 594.2	54.2	8 481.7
1943	1 373.7	14.6	8 034.1	85.4	9 407.8
1944	1 604.3	10.6	13 507.2	89.4	15 111.5
1945	922.5	19.5	3 804.7	80.5	4 727.2
1939—1945	18 450.6	30.8	41 413.5	69.2	59 864.1

Valtion menoista on vuosina 1939—1945 varsinaisilla ja niihin verrattavilla tuloilla voitu rahoittaa keskimäärin 68.2 %. Tätä on pidettävä varsin kunnoitusta herättävänä saavutuksena, varsinkin kun otetaan huomioon, että tuotanto aleni huomattavasti puheena olevana aikana, mikä samalla merkitsi verotuspohjan kaventumista. Tulos on sitäkin edullisempi, jos vertaamme sitä eräiden muiden maiden valtiontalouden sodanaikaista kehitystä osoittaviin lukuihin.

Verotulojen prosentuaalinen osuus valtion kokonaismenoista eräissä maissa.¹

Varainhoitovuosi	Yhdysvallat	Englanti	Ruotsi	Saksa
1939/40	59	53	57	(1940/41) 36
1944/45	41	50	60	(1942/43) 34

Käsityksen saamiseksi julkisen sektorin monetäärisestä merkityksestä suhteessa koko kansantuloon on alla olevassa asetelmassa esitetty rinnakkain valtion menoja ja kansantuloa osoittavat luvut.

Nimellinen kansantulo ja valtion menot vuosina 1939—1945.

	Kansantulo mrd mk	Menot mrd mk	Menot % kansantulosta
1939	32.7	7.7	23.5
1940	32.7	17.4	53.2
1941	38.9	20.2	51.9
1942	47.9	25.4	53.0
1943	60.7	31.1	51.2
1944	59.7	38.3	64.2
1945	92.5	39.0	42.2

Edelliset ovat tri Valter Lindbergin arvioimia, ja hän on itse erityisesti korostanut niiden epätarkkuutta. Edelleen on huomattava, että kansantuloa ja valtion menoja osoittavat numerot eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään. Kansantuloa laskettaessa on käytetty reaalin menetelmää, jolloin ei ole otettu huomioon mm. valtion siirtomenoja, kuten sosiaalisia avustuksia, tukipalkkioita jne. Viimeksi mainitut ilmenevät tosin osaksi eri elinkeinojen tuloina, joten virhe niiltä kohdin poistuu, mutta joka tapauksessa epätarkkuutta ei voida kokonaan eliminoida. Valtion kokonaismenojen vertailu kansantuloon edellyttäisi tässä tapauksessa, että jälkimmäisen laskuperusteeksi olisi otettu »kansan rahasuoritukset» (national outlay).

Puheena olevien erien suhdetta osoittavat luvut eivät sen vuoksi ole suinkaan täsmällisiä — julkisen sektorin osuus on todennäköisesti hieman liian

¹ Luvut on saatu Kansainvälisen Järjestelypankin vuosikertomuksesta vuodelta 1945.

suuri — mutta ne osoittavat joka tapauksessa tyydyttävän tarkasti itse kehityksen luonnetta — epätarkkuuden suhteellinen suuruus pysyy näet muuttumattomana.

Taulukosta voidaan havaita, että valtion menojen ja kansantulon suhde pysyi vuosina 1940—1943 melkein vakiona. Vuonna 1944 menojen osuus kasvoi, mikä johtui lähinnä sotilasmenojen paisumisesta kansantulon toisaalta jonkin verran laskiessa. Vuoden 1945 suhdeluku on melkoista alhaisempi, johon on ilmeisesti ollut syynä tuotannon elpymisen aiheuttama reaalitylon kasvu.

2. Valtion menot ja tulot vuosina 1944—1945.

Sodan päätyminen ja välirauhan solmiaminen merkitsi myös valtiontaloudelliselta kannalta monessa suhteessa tärkeätä käännekohtaa. Sodankäynnin lopettaminen tietenkin vähensi sotilasmenoja ja samalla lisäsi mahdollisuuksia tuotannollisen toiminnan laajentamiseen. Toisaalta välirauhansopimus määräsi Suomelle eräitä raskaita taloudellisia rasituksia, joista ennen muita on mainittava sotakorvausvelvollisuus sekä Itä-Karjalasta poisviedyn omaisuuden palauttaminen Neuvostoliitolle. Varsin huomattavia menoja on myös koitunut siirtoväen korvauskysymyksen järjestelystä. Edelleen on välirauhan jälkeinen sosiaalinen ym. lainsäädäntö tuntuvasti lisännyt valtion menoja ja samalla kaventanut verotuspohtjaa.

Puheena olevat, välirauhan valtiontaloudelle aiheuttamat uudet menoerät on talousarviossa pääasiallisesti sisällytetty eräisiin harvoihin pääluokkiin, jotka alla olevassa taulukossa on esitetty erikseen. Luvut ovat edellä mainitulla tavalla korjattuja tilinpäätöslukuja.

Valtion menot vuosina 1944 ja 1945.

Pääluokka	1944		1945		Menojen lisäys (+) tai vähennys (—)
	milj. mk	% kok.menoista	milj. mk	% kok.menoista	
7	1 499.7	3.9	2 489.1	6.4	+ 989.4
9	23 368.2	61.0	7 311.5	18.7	— 16 056.7
15	5 939.8	15.5	15 798.6	40.5	+ 9 858.8
19	3 503.2	9.1	6 955.1	17.8	+ 3 451.9
Muut ¹	4 024.1	10.5	6 459.8	16.6	+ 2 435.7
Yhteensä ..	38 335.0	100.0	39 014.1	100.0	+ 679.1

Sisäasiainministeriön (7 Pl.) menojen kasvu johtuu lähinnä siirtoväen ja siirretyn omaisuuden huoltomenojen paisumisesta. Puheena olevat menot räsittivät tosin jo vuoden 1944 budjettia, mutta tämä koski vain vuoden loppu-

¹ Ryhmästä »Muut» on vähennetty korvausobligatioiden lisäys ja valtionvelan kuole-
tukset.

kuukausia, kun taas 1945 oli kyseessä kautta vuoden jatkuva raskaus. Ainoa menövähennys oli tapahtunut puolustusmenojen (9 Pl.) kohdalla, jotka vuonna 1944 käsittivät lähes kaksikolmasosaa kokonaismenoista. Kyseessä olevan menoerän supistuminen vuonna 1945 miltei vastaa muiden menoryhmien kasvua samana vuonna.

Pääosa menojen lisäyksestä on keskittynyt »sekalaisiin yleisiin menoihin» (15 Pl.), jotka kohosivat likipitään 10 miljardia markkaa. Tähän pääluokkaan on yhdistetty joukko erilaatuisia menoeriä, joista suurimmat ovat sotakorvaus-suoritukset ja niistä aiheutuneet hallintomenot, palautustoimituksista aiheutuneet menot sekä tukipalkkiomenot.

Sotakorvausvelvollisuus alkoi heti välirauhansopimuksen jälkeen. Vuonna 1944 puheena olevia menoja ehti valtiolle koitua kuitenkin vain 266.9 miljoonaa markkaa, kun taas niiden määrä vuonna 1945 kohosi 6 917.4 miljoonaan markkaan. Lisäys oli siten runsaasti 6.5 miljardia markkaa.

Palautustoimitusten aiheuttamat menot muodostavat valtaosan »erinäisistä välirauhansopimuksesta aiheutuvista kustannuksista», jotka vuonna 1945 kohosivat yhteensä 2 417.8 miljoonaan markkaan.

Kolmantena suurena menoeränä ovat vihdoin »kotimaisten maataloustuotteiden hintojen vakauttamisen ja niiden kauppaan saannin edistämisen» aiheuttamat kustannukset, yhteensä 2 212.6 miljoonaa markkaa. Tämä menoerä ei tosin ollut uusi, sillä tukipalkkioita oli maksettu jo sotavuosina, mutta vuonna 1945 mainittuun tarkoitukseen tarvittiin edelliseen vuoteen verrattuna valtion varoja runsaasti kaksinkertainen määrä tukipalkkiomaksujen korottamisen vuoksi.

Myös 19 Pl:n kohdalla menot kasvoivat melkoisesti, joskaan ei niin tuntuvasti kuin 15 Pl:ssa. Näiden »tulota tuottavien pääomamenojen» kasvu johtuu suurimmalta osaltaan maataloussiirtoväen asuttamisen tuottamista kustannuksista. Huolimatta siitä, että kyseessä olevat menot paisuttivat jo vuoden 1945 budjettia, oli niiden aiheuttama valtiontaloudellinen raskaus mainittuna vuonna vielä suhteellisen vaatimaton. Asutustoimintaa ei nimittäin ollut vielä silloin päässyt käyntiin, ja varsinainen raskaus tulee raskaimpana kohdistumaan kuluvaan sekä seuraaviin vuosiin.

Edellä olevassa taulukossa on muut pääluokat yhdistetty omaksi ryhmäksi, jossa siinäkin on havaittavissa lähes 2.5 miljardin nousu. Tämä kasvu saa myös osaltaan selityksensä välirauhansopimuksen luoman uuden tilanteen valtiolle aiheuttamista menoista, jotka jossain määrin rasittivat myös muita kuin taulukossa erillisinä ilmoitettuja pääluokkia.

Näiden tekijöiden lisäksi on tietenkin myös jatkuva inflaatio vaikuttanut valtion menoja lisäävästi. Menot ovat kasvaneet hintojen kohoamisen johdosta ja myös sen vuoksi, että valtion virkamiesten palkkoja on nostettu kesken vuotta 1945.

Menojen kasvusta huolimatta vuosi 1945 merkitsi valtion talouden mel-

koista vahvistumista, sillä edelliseen vuoteen verrattuna tulot kohosivat vielä enemmän, ja menoista voitiin peittää varsinaisilla tuloilla 91 % (talousarvion ulkopuolella suoritettut rahatoimet mukaan luettuina), jollaiseen tulokseen ei yhtenäkkään sotavuotena päästy.

Alla olevassa asetelmassa on vertailtu valtion tuloja osastoittain vuosina 1944 ja 1945. Valtion lainoja ei asetelmassa esitetä, vaan kosketellaan niitä myöhempänä.

Valtion tulot osastoittain vuosina 1944 ja 1945.

	1944		1945		Tulojen lisäys (+) tai vähennys (—)	
	milj. mk	% tuloista	milj. mk	% tuloista	milj. mk	
1 Os. Verot	15 594.6	73.2	25 016.5	75.7	+ 9 421.9	
2 Os. Maksut valtion laitojen käyttämisestä	142.2	0.7	180.8	0.5	+ 38.6	
3 Os. Korko- ja osinkotulot sekä osuus valtionpankin voittoon	2 790.9	13.1	2 633.2	8.0	— 157.7	
4 Os. Sekalaiset tulot..	1 158.9	5.4	4 038.0	12.2	+ 2 879.1	
5 Os. Valtion liiketoiminta sekä metsä- ja maatalous ...	1 071.4	5.0	686.5	2.1	— 384.9	
6 Os. Pääomatulot I-V	546.9	2.6	480.5	1.5	— 66.4	
Yhteensä	21 304.9	100.0	33 035.5	100.0	+ 11 730.6	

Valtion tulojen voimakas kasvu vuonna 1945 johtuu valtaosaltaan verotulojen jyrkästä noususta, kuten asetelmasta voidaan havaita. Lisäyksen syynä on ennen kaikkea tulo- ja omaisuusveron sekä liikevaihtoveron tuoton kasvu, mikä tuotto edellisen osalta kohosi 4 743.6 miljoonasta markasta 10 691.2 miljoonaan ja jälkimmäisen 4 016.6 miljoonasta 5 149.3 miljoonaan markkaan.

Tulo- ja omaisuusveron tuoton lisääntyminen saa selityksensä vuoden 1945 aikana tapahtuneesta palkkatulojen noususta, joka veron progressiivisuuden ansiosta välittömästi lisäsi ennakkopidätysten määrää. Osaltaan nousu johtui tietenkin myös verotuspohjan laajenemisesta — kotiutettut rintamamiehet olivat jo vuoden 1945 aikana suurelta osalta sijoittuneet tuotannolliseen työhön, ja sodan päättymisen oli muutenkin vaikuttanut edullisesti elinkeinoelämän elpymiseen.

Liikevaihtoveron tuoton kasvuun vaikuttivat osaltaan myös kaksi äsken mainittua syytä. Hintatason nousu lisäsi näet liikevaihdon markkamääräistä suuruutta liike-elämän vilkastumisen laajentaessa samalla sen volyymia. Kolmantena tekijänä oli vihdoin se seikka, että liikevaihtoverolakia muutettiin

vuoden 1945 aikana, jolloin heinäkuun alusta sovellettiin eräitä korotuksia; mm. vähittäiskauppavero korotettiin viidestä kymmeneen prosenttiin.

Verotulot lisääntyivät edelleen huomattavasti sen johdosta, että vuoden 1945 aikana kannettiin eräitä ylimääräisiä veroja. Näitä olivat 20 %:n lisäys vuoden 1943 tuloveroon, puolet äsken mainitun vuoden varsinaisesta tulo- ja omaisuusverosta, joka määrä vuonna 1944 jätettiin kantamatta ennakkoperintäjärjestelmään siirtymisen vuoksi. Samoin kannettiin vuoden 1943 suhdannevero, saman vuoden ylimääräinen tulovero ja ylimääräinen varallisuusvero sekä edelleen puolet äsken mainitun vuoden omaisuusverosta.

Varsinaisilla tuloilla ei voitu peittää kaikkia menoja, kuten edellä esitetystä taulukosta on voitu havaita, vaan luottorahoitukseen oli jossain määrin turvaututtava myös vuonna 1945. Valtion velka lisääntyi kuitenkin mainittuna vuonna paljon voimakkaammin kuin mitä menoylijäämä, 5 978.6 miljoonaa markkaa, olisi edellyttänyt, eli 18 938.9 miljoonaa markkaa. Syynä oli se, että vanha ulkomainen velka kasvoi valuuttakurssien kohoamisen vuoksi noin 12.5 miljoonaa markkaa. Velka Suomen Pankkiin lisääntyi sitä vastoin suhteellisen vähän verrattuna aikaisempiin vuosiin eli 922.5 miljoonaa markkaa. Tämä johtui kuitenkin aivan poikkeuksellista laatua olevista tekijöistä, nimittäin vuoden 1945 päätteessä toimeenpannusta setelinvaihdosta, jonka aikainen tiedoksi tulo sai yleisön suuressa määrin lisäämään talletuksiaan pankeissa. Valtio saattoi sen johdosta vuoden loppukuukausina lisätä lyhytaikaista velkaansa pankkeihin ja vastaavasti vähentää Suomen Pankilta saamaansa luottoa.

Kuten edellä olevasta tarkastelusta on käynyt ilmi, vuosi 1945 muodostui valtiontaloudelle suhteellisen edulliseksi verrattuna sotavuosiin. Lopullisena tervehtymisenä tätä tuskin vielä voidaan pitää, sillä valtion sodanjälkeiset velvoitteet eivät vielä viime vuonna ehtineet vaikuttaa menotalouteen kaikessa laajuudessaan. Niinpä esim. maanhankintalain valtiontaloudellinen merkitys on vasta kuluvan vuoden aikana käynyt selville, ja sama koskee osittain myös muuta sosiaalista lainsäädäntöä. Myös sotakorvaussuoritusten aiheuttama rasitus kasvaa myöhempinä vuosina huolimatta siitä, että vuotuinen korvausmäärä pysyy dollareissa laskettuna muuttumattomana. Ensimmäisenä sotakorvausvuotena voitiin nimittäin vielä osittain turvautua olemassa oleviin kotimaisiin varastoihin, mutta toimitusten painopisteen siirtyessä metalliteollisuuden tuotteiden kohdalle, on pakko entistä suuremmissa määrin turvautua ulkomaisiin raaka-aineisiin ja tarvikkeisiin, joiden hinnat ovat tuntuvasti nousseet. Lisäksi on huomattava, että koneiden, laitteiden ja alusten hinnat muodostuvat varsin epäedullisiksi kustannuksiin nähden.

3. Vuosi 1946.

Kuluvana vuonna valtiontalouden tulos muodostuikin kaiken todennäköisyyden mukaan heikommaksi kuin viime vuonna. Tosin mitään tarkkoja ennakoarvioita ei kesken vuotta ole valtiontalouden kehityksestä saatavissa, mutta varsin oireellinen on jo se seikka, että alkuperäisen talousarvion lisäksi hallitus on vuoden kuluessa jättänyt kolme lisäbudjettia ja vuoden lopulla on vielä odotettavissa neljäs.

Varsinainen talousarvio kohosi 55 526.0 miljoonaan markkaan, johon kuitenkin sisältyi runsaasti muodollisia meno- ja tuloeriä, joten todellinen määrä jäi noin 46 miljardiin. Tämä arvio on kuitenkin osoittautunut liian alhaiseksi, osaksi kokonaan uusien menoerien ilmaantumisen vuoksi kesken vuotta, osaksi siitä syystä, että jatkuva hinta- ja palkkatason kohoaminen on paisuttanut menoja otaksuttua suuremmiksi.

Lisäbudjeteista on ensimmäinen suurin ja sisältää uusia menoja 8 355.1 miljoonaa markkaa, joista kuitenkin osa on näennäisiä tosiasiallisen suorituksen siirtymässä seuraaviin vuosiin. Ns. virkamiesbudjetti, määrältään 689.1 miljoonaa markkaa, esitettiin palkankorotusten myöntämiseksi valtion viran- ja toimenhaltijoille. Kolmas lisämenoarvio kohoaa 2 179.7 miljoonaan markkaan ja käsittää lähinnä kaksi suurta menoerää, toinen yhden miljardin markan siirto asutusrahastoon, toinen samansuuruinen erä ulkomailta tuodun, kotimaista kalliimman viljan myynnistä valtiolle koituneen tappion peittämiseksi.

Toisaalta myös tulot kohoavat suuremmiksi, kuin mitä alkuperäisessä talousarviossa edellytettiin (43.4 miljardia markkaa), mutta lisäys on kuitenkin pienempi kuin menojen kohdalla. Valtion tulotalouden kehityksessä näet on ilmeisesti jo saavutettu yläraja, eikä tuloja enää fiskaalisin toimenpitein voida juuri lisätä, ilman että lisäämisestä tuotannolliselle toiminnalle koitua haitta nousee suuremmaksi kuin vastaava hyöty. Tätä kehitystä on jatkuva inflaatio ollut omansa jouduttamaan, ja siten esim. fyysillisten henkilöiden verorasitus on kohonnut jo niin raskaaksi, että on katsottu välttämättömäksi ryhtyä sitä lieventämään. Eduskunta onkin jo hyväksynyt hallituksen tätä tarkoittavan esityksen, jonka mukaan mm. entinen ylimääräinen tulovero on sisällytetty uuteen tuloveroasteikkoon. Veroprogressio on samalla lieventynyt, mistä johtuu, että tulo- ja omaisuusvero uuden asteikon mukaan tuottaa summittaisesti arvioiden 2—3 miljardia vähemmän kuin vanhan asteikon mukaan entinen ylimääräinen tulovero mukaan luettuna. Puheena oleva veronlievennys sekä muut hallituksen ehdottamat verouudistukset koskevat vasta tulevaa vuotta, mutta joka tapauksessa näyttää siltä, ettei tulojen kasvu tänä vuonna ole riittävä suuresti paisuneiden menojen peittämiseksi.

Vaikka valtiontalouden kehityksestä ei kesken vuotta voidakaan saada tarkkoja tietoja, on eräs mahdollisuus saada edes jonkinlaisia tietoja tästä kehityksestä. Valtion menojen suoritus ja tulojen kertyminen tapahtuu posti-

säästöpankin erityisten tulo- ja menotilien välityksellä, ja näistä tileistä saatavat kuukausiraportit antavat mahdollisuuden seurata valtiontalouden tosiasiallista kehitystä kuukausi kuukaudelta — tosin aivan summittaisesti.

Lokakuun loppuun mennessä oli kyseessä oléville valtion tulotileille kertynyt kaikkiaan 51.6 miljardia, kun taas erilaisia menoja oli suoritettu 59.1 miljardia markkaa. Menoylijäämä on siten 7.5 miljardia markkaa. Esitetyt luvut eivät kuitenkaan sinänsä ole vertailukelpoisia talousarvion eikä tilinpäätöslukujen kanssa, koska mainitussa raportissa valtion liikelaitosten tulot ja menot esiintyvät bruttoerinä, budjetti- ja tilinpäätösluvut sitä vastoin vain ylijäämänä tai tappiona.

Joka tapauksessa voidaan päätellä, että vajuus tulee olemaan suhteellisestikin suurempi kuin viime vuonna, joten luottorahoitukseen on pakko suuressa määrin turvautua. Olosuhteiden pakosta on tämä luotto melkoiselta osaltaan otettava Suomen Pankista, koska vapailta lainamarkkinoilta ei valtiolle juuri liikene luottoa. Valtion velka Suomen Pankkiin onkin kuluvan vuoden tammi—lokakuussa kasvanut 18 450.6 miljoonasta markasta 23 372.9 miljoonaa markkaan eli 4 922.3 miljoonaa markkaa. Tästä summasta edustaa kuitenkin n. 3.8 miljardia ns. saksalaissaatavien siirtoa Neuvostoliitolle. Mutta ilman sitäkin valtio on jo lokakuun loppuun mennessä käyttänyt keskuspankki-luottoa enemmän kuin koko viime vuoden aikana.

Edellä olevan tarkastelun perusteella voitaneen olettaa, että valtiontalouden tämän vuoden tulos muodostuu jonkin verran heikommaksi kuin viime vuonna, joten valtion varsinaisten tulojen prosentuaalinen osuus kokonaismenoista jäänee pienemmäksi kuin viime vuonna. Samalla voidaan pitää todennäköisenä, että julkisen sektorin osuus kansantulosta tänä vuonna kasvaa viime vuoteen verrattuna valtion menotalouden paisumisen johdosta. Valtiontalouden inflatoorista vaikutusta ei siten ole vielä kuluvanakaan vuonna vällettävissä.

4. Budjettivajaukset ja inflaatio.

Klassillisen inflaatioteorian mukaan hintatason kohoamisen kausaalisenä aiheuttajana on maksuvälinemäärän lisääntyminen. Tämän mukaisesti voitaisiin meillä vuoden 1939 jälkeen tapahtunut hintojen nousu selittää viittaamalla budjettivajauksen paisuttamaan setelistöön. Todellisuudessa inflaation syyt ovat kuitenkin paljon monihaarisemmat, minkä lisäksi on huomattava, että äsken mainittu teoria on suoranaisesti virheellinen — setelimäärän kasvu ei vielä sinänsä aiheuta mitään inflaatiota. Tässä ei ole kuitenkaan tarkoitus pohtia inflaatiokehityksen syitä kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan pyrkiä osoittamaan valtiontalouden mahdollinen osuus hintatason jatkuvaan kohoamiseen.

On kuitenkin heti aluksi todettava, että täsmällistä ja tilastonumeroin todennettua selvitystä valtiontalouden inflatorisesta vaikutuksesta on mahdollonta antaa. Hintojen vuoden 1939 jälkeinen nousu voidaan tosin ylimalkaisesti jakaa alkutekijöihinsä, nimittäin heikentyneen huoltotilanteen, tuottavuuden alenemisen ja yleensä tavarapulan aiheuttamaan hinnannousuun, vällisten verojen korottamisesta johtuvaan hinnannousuun sekä siihen hintain kohoamiseen, jonka syynä on tulotason, siis lähinnä palkkojen nousu. Näistä eri komponenteista on lähinnä viimeinen se, jota inflaatiolla yleisesti tarkoitetaan. Mutta kuten sanottu, finanssitalouden osuutta siihen ei voida täsmällisesti osoittaa. Seuraavassa tarkastelussa onkin sen vuoksi pakko tyytyä viittaamaan vain eräisiin yleisluonteisiin näkökohtiin.

Kirjoituksen alussa esitetystä taulukosta voidaan havaita, miten budjettivajausten avulla on vuodesta 1939 lähtien työnnetty liikkeeseen uutta ostokykyä. Samalla on todettu, että muissa maissa valtiontalouden kehitys on sotavuosina ollut vastaavanlainen vajausten ollessa näissä suhteellisesti jopa huomattavastikin suuremmat kuin meillä. Vajausten inflatorista vaikutusta arvosteltaessa on kuitenkin otettava huomioon, että taloudellinen tilanne on alussa mainituissa maissa ollut varsin erilainen kuin Suomessa.

Niinpä esim. Amerikan Yhdysvalloissa vallitsi sodan alkaessa osittainen lamakausi, ja työttömiä oli lähes 10 miljoonaa. Lainauksella peitetyillä valtion menoilla oli sen tähden Amerikassa elinkeinoelämää voimakkaasti elvyttävä vaikutus tuotannon kohotessa sotavuosien aikana suunnilleen kaksinkertaiseksi. Mitään senkaltaista jännitystä kysynnän ja tarjonnan välillä, kuin meillä on kaiken aikaa sotavuosien kuluessa ollut havaittavissa, ei puheena olevassa maassa esiintynyt, vaan päinvastoin esim. kulutustarvikkeiden tuotanto lisääntyi jonkin verran huolimatta sotatarviketeollisuuden tavattomasta laajentumisesta. Hintataso säilyikin sodan aikana Yhdysvalloissa varsin kiinteänä, ja esim. tukkuhintaindeksi kohosi siellä vuosina 1939—1944 vain 35 % (Suomessa 178 %).

Saksassa, jossa sotamenot rahoitettiin suurimmalta osaltaan lainauksella, hintataso kohosi vieläkin vähemmän kuin Yhdysvalloissa eli vain noin 10 % edellä mainittuna aikana. Tämä edullinen tulos saatiin aikaan äärimmäisen tiukan säännöstelyn avulla, joka ulotettiin käytännöllisesti katsoen kaikkiin hyödykkeisiin, palkkoihin, hintoihin, voittoihin ja osinkoihin. Ylimääräisellä ostokyvyllä ei siten ollut suuriakaan mahdollisuuksia purkautua esiin kysyntänä markkinoilla, vaan se virtasi suurimmalta osaltaan rahalaitoksiin joutuakseen niistä jälleen lainoina valtiolle.

Suomen sodanaikainen taloudellinen kehitys muistuttaa sikäli Saksan vastaavaa kehitystä, että mitään tuotannon lisäystä ei sodan aikana tapahtunut, kuten Yhdysvalloissa. Päinvastoin tuotantovolyyymi laski meillä huomattavasti, mutta toisaalta maassa vallitsi jatkuva »täystyöllisyys», joten ei esiintynyt mitään vapaina olevia tuotantovoimia, joita menoylijäämillä olisi suoranaisesti

tai välillisesti voitu ottaa käytäntöön. Budjettivajaukset merkitsivät siten kokonaisuudessaan ylimääräistä ostokykä.

Vuosina 1939—1941 ylimääräinen ostokkyky lienee suureksi osaksi jäänyt yleisön haltuun päätellen siitä, että esim. yleisön talletukset liikepankeissa pysyivät suunnilleen muuttumattomina ja jopa alenivatkin vuoteen 1938 verrattuna. Tämä johtui ilmeisesti jyrkkien olosuhteiden muutosten aiheuttamasta lisääntyneestä kassavarojen tarpeesta. Toisaalta shekkitilit kohosivat samana aikana suunnilleen kolminkertaiseen määrään, johon oli osaltaan syynä varastojen muuttaminen rahaksi ja sijoitustoiminnan supistuminen. Kokonaisuudessaan rahalaitosten ottolainaus kasvoi puheena olevana aikana, mutta lisäys oli hitaampaa kuin valtion luotontarpeen laajeneminen, joten valtiovallan oli pakko suuressa määrässä turvautua Suomen Pankkiin, kuten aikaisemmin on todettu.

Vuonna 1942 tapahtui selvä muutos; talletukset alkoivat lisääntyä, ja valtio saattoi samalla vähentää keskuspankkiluoton suhteellista osuutta luotontarpeensa tyydyttämisessä. Tätä kehitystä oli omansa edistämään säännöstelyn tiukentaminen ja yleensä kulutusmahdollisuuksien väheneminen, jotka olivat välittömänä syynä ylimääräisen ostokyvyn siirtymiseen talletuksina rahalaitoksiin. Mainitusta vuodesta lähtien alkoi siten valtionaloudellinen rahankierto muodostua täydellisemmäksi: menoylijäämien edustama uusi ostokkyky virtasi yhä runsaammin pankkeihin, joista valtio lainasi sen uudelleen, laski jälleen liikkeeseen jne.

Kokonaan suljetuksi tätä rahankiertoa ei kuitenkaan saatu, mikä ilmenee siitä, että Suomen Pankin luottoon oli jatkuvasti, joskin vähenevässä määrin turvauduttava. Ylimääräistä ostokkykyä jäi näin ollen joka vuotena liikkeeseen, joko passiivisena setellen tesauroimisena tai aktiivisena kysyntänä säännöstelyn ulkopuolella olevilla markkinoilla. Joskaan jälkimmäisen inflatorista vaikutusta ei voida mitata, on varsin todennäköistä, että se suoranaisesti kohotti monien tuotteiden hintoja ja siten välillisesti oli eräänä syynä palkkojen nousuun.

Välirauhan jälkeen on tilanne jälleen olennaisesti muuttunut. Tuotannollisen toiminnan vilkastumisen vuoksi pankkien on ollut pakko siirtää luotonantonsa valtiolta liike-elämälle, joten budjettivajauksen peittäminen edellyttää nyt turvautumista Suomen Pankkiin, ellei ulkomaista luottoa voida riittävässä määrin saada. Edellä kuvattu valtionaloudellinen rahankierto on siten kokonaan katkennut; siinä määrin kuin ylimääräinen ostokkyky virtaa pankkeihin, se joutuu liikeyritysten, eikä valtion välityksellä uudelleen yleisölle. Vielä on huomattava, että myös viimeksi mainitussa yksityistaloudellisessa rahankierrossa esiintyy »vuotoa». Liikeyritysten välittämästä ostokyvystä jää näet osa liikkeeseen, mistä on todistuksena rediskonttausten ja Suomen Pankin suoranaisten luotonannon kasvu (lokakuun lopussa yhteensä n. 9 miljardia). Ylimääräisen ostokyvyn aiheuttama inflaatiouhka on siten olennaisesti kasvanut välirauhan jälkeen.

Toisaalta on pantava merkille, että inflaatiokehitys on välirauhan jälkeen jo muuttumassa itsetoimivaksi mekanismiksi, jossa palkka- ja hintatason vuoroittaiset kohoamiset seuraavat toinen toistaan budjettivajausten jäädessä toisijaiseksi tekijäksi. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole aihetta puuttua mainittuun kehityskulkuun, josta on tarkemmin tehty selkoa toisaalla julkaisussa. Viittaus puheena olevan kehityksen seuraamuksiin lienee sitä vastoin paikallaan.

Ensinnäkin voidaan havaita se hiukan paradoksaalinen ilmiö, että viimeaikainen jyrkkä hintatason nousu on samalla osaksi likvidoinut talletusten sodanaikaisen paisumisen aiheuttaman piilevän inflaatiovaaran. Samalla on kuitenkin ollut seurauksena säästöhalun ilmeinen laimeneminen ja talletusten kasvun huomattava hidastuminen. Näiden tekijäin yhteisvaikutuksen tuloksena on ollut luottomarkkinoiden kiristyminen ja Suomen Pankin sekä suora-naisen että välillisen luotonannon lisääntyminen liike-elämälle. Liiketoiminnan jatkuva ylläpitäminen ja laajentaminen on siten muodostunut ratkaisevassa määrin riippuvaksi Suomen Pankin luotonantopolitiikasta.

Rahanarvon säilyttämisen kannalta on säästöhalun laimeneminen kaikkein arveluttavin ilmiö. Nykyinen laaja sijoitustoiminta edellyttää nimittäin kulutuksen nimellistä — mutta ei reaalista — supistamista, mikäli hintatason jatkuva kohoaminen halutaan välttää. Eräänä mahdollisuutena voitaisiin tietenkin ajatella säästämistoiminnan korvaamista budjettilylijäämällä, jolloin luotonlaajennus olisi siltä osin »oikeutettu». Eri asia on, onko nykytilanteessa poliittisia edellytyksiä jyrkän finanssipolitiikan harjoittamiseen.

Keinojen osoittaminen inflaatiokehityksen ehkäisemiseksi ei enää kuulukaan tämän tarkastelun puitteisiin. Todettakoon vain lopuksi, että tällä hetkellä budjettivajaus on paljon voimakkaammin inflaatiokehitystä edistävä tekijä kuin sodan aikana. Samalla on kuitenkin muiden tekijöiden vaikutus siinä määrin lisääntynyt, että inflaatio voi jatkua omalla voimallaan riippumatta menoylijäämistä. Valtiontalous on silti säilyttänyt strategisen merkityksensä siinä mielessä, että tarkoituksenmukaisen finanssipolitiikan avulla voitaisiin rahallinen tasapaino talouselämässä saada aikaan ja siten säilyttää rahan arvo edes sen nykyisellä tasolla.

T. Junnila:

Vuodenvaihteessa 1945/1946 toimeenpantu setelinvaihto.

1. Toimenpiteen esihistoriaa.

Ensimmäiseen ja toiseen maailmansotaan liittyneiden inflaatioilmiöiden yhteydessä liikkeessä olevan setelistön määrä on vältävästi paisunut. Vanhojen kvantiteettiteoreettisten käsitysten mukaan, jotka sitkeähenkisesti elävät laajoissa piireissä, tämä maksuvälineiden määrän paisuminen on käsitettävä nimenomaan inflaation liikkeelle panevaksi voimaksi, hintatason nousun ja siten rahanarvon alenemisen syyksi. Tämä käsitys on ilmeisesti ollut eräänä syynä siihen, että molempien maailmansotien jälkivaiheissa on eräissä maissa rahaolojen vakaannuttamispyrkimysten yhteydessä ryhdytty setelistön äkillistä pakkosupistamista tarkoittaviin toimenpiteisiin. — Näiden enemmän tai vähemmän epäselvien rahanarvopoliittisten tavoitteiden rinnalla kysymyksessä olevilla toimenpiteillä on ollut myös konkreettisempi fiskaalinen perustelunsa. Välittömimmin tämä on ilmennyt halussa saada valtiolle tällä keinoin huomattava pakkolaina, välillisemmin taas pyrkimyksessä saada näiden toimenpiteiden yhteydessä viranomaisten tietoon verotuksessa salattua omaisuutta. Näiden tavoitteiden lisäksi on tahdottu myös päästä käsiksi vihollisen toimesta mahdollisesti suoritettuihin maan valuutan väärennyksiin tai saada selville maasta miehityksen aikana tai muuten pois viedyn setelistön osan suuruus. Toimenpiteeseen liittyvän, eräiden omaisuuslajien kontrolloinnin tarkoituksena taas on varsinaisen verokontrollinäkökohdan ohella saattanut olla myös vihollisen kanssa yhteistoiminnassa olleiden omaisuuksien paljastaminen, jne.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen tällainen toimenpide toteutettiin Unkarissa ja Kreikassa. Unkarissa määrättiin huhtikuussa 1920 Itävalta-Unkarin Pankin liikkeelle laskemat, Unkarin rajojen sisäpuolella liikkeessä olevat setelit leimattaviksi ja 50 % leimattaviksi esitetyistä seteleistä otettaviksi valtiolle pakkolainaksi.

Laajahkoa huomiota ulkomaillakin herätti Kreikassa maaliskuussa 1922 toimeenpantu vastaavanlainen, mutta teknillisesti toisella tavalla suoritettu toimenpide. Myös Kreikassa tuli kansalaisten osallistua pakolliseen valtionlainaan puolella hallussaan olleiden setelien arvosta, mutta käytännössä pakko-

lainausta ei toteutettu siten, että setelit olisi määrätty leimattaviksi, vaan erikoislaatuisen »seteliamputaation» avulla. Liikkeessä olevat setelit määrättiin näet leikattaviksi kahtia, ja toinen puolisko edusti tämän jälkeen seteliä, jonka arvo oli puolet alkuperäisen, leikkaamattoman setelin nimellisarvosta. Toinen puolisko taas kävi tilapäisestä obligaatiosta, se oli ts. osoituksena siitä, että sen haltija oli lainannut valtiolle toisen puolen leikkaamattoman setelin nimellisarvosta. — Kuten nähdään, kreikkalainen menettely oli teknillisessä suhteessa esimerkkinä Suomessa sittemmin toteutetulle setelien vaihdolle.

Näitä Unkarissa ja nimenomaan Kreikassa setelistöä vastaan kohdistettuja toimenpiteitä pidettiin monilla tahoilla pitkän aikaa pikemminkin eräänlaisina »balkanilaisina» kuriositeetteina kuin täysin vakavasti otettavina finanssi- ja rahapoliittisina toimenpiteinä. Toisen maailmansodan jälkivaiheissa, jolloin setelistö jälleen oli eri maissa suuresti paisunut sodan ja miehityksen seurauksena, vastaavanlaisia, joskin monessa suhteessa perusteellisemmin valmisteltuja toimenpiteitä ryhdyttiin kuitenkin toteuttamaan useissa länsi-eurooppalaisissa-kin maissa. Belgiassa »setelinvaihto» — sielläkin, kuten yleensäkin, toimenpiteeseen sisältyi paljon muutakin kuin vain setelistön vaihtaminen uudentyyppiseen — toimeenpantiin jo syksyllä 1944, sen jälkeen kun saksalaiset joukot oli anglo-amerikkalaisten sotavoimien toimesta tungettu pois ja maa oli siten vapautunut miehityksestä. Suursodan sitten Euroopassa 1945 päättyttyä vastaavanlainen raha- ja finanssireformi toimeenpantiin, eri maissa vaihtelevin muodoin, ainakin Tanskassa, Norjassa, Ranskassa ja Hollannissa. Myös Unkarissa toimeenpantiin tälläkin kertaa, epätoivoisesti ponnisteltaessa pengön pelastamiseksi, setelinvaihto ja siihen liittyvä erittäin ankara seteliomaisuuden verottaminen. Pengön romahdusta ei näillä keinoin kuitenkaan voitu estää.

Suomessa oli Kreikan aikanaan suorittamaan drastilliseen rahapoliittiseen toimenpiteeseen alettu kiinnittää jo suhteellisen varhaisessa vaiheessa huomiota setelistön alettua toisen maailmansodan alkuvuosina voimakkaasti paisua. Ensimmäisten sotavuosien aikainen valtiovarainministeri Pekkala viittasi eräässä sanomalehtihaastattelussaan tällaisen keinon käytäntöön ottamisen mahdollisuuteen myös meillä, jos setelien »hamstraus» yhä jatkuisi. Ministeri Tanner, joka vuonna 1942 seurasi häntä valtiovarainministerinä, pyysi puolestaan valtiovarainministeriön kansantalousosaston yhteyteen samana vuonna asetetun finanssitoimikunnan lausuntoa setelinvaihdosta. Toimikunta esitti joulukuussa 1942 antamassaan lausunnossa käsityksensä, ettei toimenpiteeseen sillä kertaa vielä ollut edellytyksiä, mutta että myöhemmässä vaiheessa, sitten kun on joitakin takeita olemassa siitä, että setelistö ei toimenpiteen jälkeen kasva uudelleen nopeasti entiseen määräänsä, tällaiseenkin poikkeukselliseen hätäkeinoon saattoi olla pakko turvautua. — Todellisuudessa finanssitoimikunnan varovaiseen ja ainakin sinä ajankohtana epävään kannanottoon vaikutti paitsi se, että ajankohdan ei katsottu vielä olevan toimenpiteelle sopivan, myös se, että ylimalkaan epäroitiin ryhtyä tällaiseen peräti poikkeukselli-

seen toimenpiteeseen, josta kokemuksia ei olisi saatavissa muualta kuin maasamme verraten vähän tunnetuista Balkanin valtioista.

Pankinjohtaja Reinikan tultua apulaisvaltiovarainministeriksi hän tarttui uudelleen ajatukseen esittäen eräessä keväällä 1943 antamassaan haastattelussa, että toimenpiteen toteuttamista Suomessa on ryhdytty vakavasti harkitsemaan. Asia kehittyi niin pitkälle, että hallitus antoi eduskunnalle esityksen »laiksi rahaolojen säännöstelemisestä» 22. päivänä heinäkuuta 1943; lakiesityksen mukaan hallitukselle olisi tullut oikeus »säännöstellä tai määrätä säännösteltäväksi Suomen rahan hallussapitoa» julistamalla Suomen Pankin liikkeessä olevat setelit »kokonaan tai osittain maksuvälineinä kelpaamattomiksi»; samalla olisi hallituksella oikeus ottaa kelpaamattomiksi julistetuihin seteleihin pakollinen laina. — Lakiesityksen käsittely eduskunnassa kuitenkin lykkääntyi, ja lopulta esitys kokonaan peruutettiin. Koko lakiesitystä ei ollut toteuttamistarkoituksessa loppujen lopuksi annettukaan, vaan ministeri Reinikan pyrkimyksenä oli harjoittaa tällä keinoin voimaperäistä peloittelupropagandaa setelien varastojia vastaan ja talletustoiminnan voimistuttamiseksi. Muutaman kuukauden ajan tässä onnistuttiinkin huomattavan hyvin; setelistö aleni huhtikuusta heinäkuuhun lähes puolitoista miljardia markkaa, ja talletukset lisääntyivät. Kun koko hankkeen »bluffi»luonne kuitenkin tuli yleisesti tunnetuksi, sen propagandateho heikkeni nopeasti.

2. Lopullisen setelinvaihtosuunnitelman valmistuminen ja sen toimeenpano.

Kysymys tuli Suomessa uudelleen aktuaaliseksi vuonna 1945, erityisesti sen jälkeen, kun Tanskassa oli heinäkuussa ja Norjassa seuraavassa syyskuussa toteutettu tällainen toimenpide, johon setelien vaihdon lisäksi liittyi talletusten ja arvopaperien tehokas verotuskontrollointi. Heinäkuussa toimeensa astunut uusi valtiovarainministeri Törngren antoi Tanskassa suoritetun setelinvaihdon jälkeen finanssitoimikunnan tehtäväksi ryhtyä laatimaan suunnitelmia vastaavan toimenpiteen toteuttamiseksi myös meillä. Toimikunta sai tämän tehtävän syyskuun alussa, ja lokakuun 15. päivänä se saattoi jättää valtiovarainministeriölle alustavan ehdotuksensa asiasta.

Finanssitoimikunnan ehdotus rakentui monessa suhteessa tanskalaisen ja norjalaisen esikuvan pohjalle, mutta erosi näistä hyvin selvästi eräessä olennaisessa kohdassa. Varsinaisen setelinvaihdon toimeenpanossa toimikunta ehdotti näet käytettäväksi, ei Tanskassa ja Norjassa noudatettua »pohjoismaista», vaan Kreikassa vuonna 1922 sovellettua »balkanilaista» menettelyä. »Pohjoismaisessa» menettelyssä kaikki setelit olisi ollut tietystä määräpäivästä lähtien julistettava kelpaamattomiksi, ja ne olisi ollut tuotava aivan määräpäivää seuraavina lähipäivinä pankkeihin uudentyyppisiin seteleihin vaihdettaviksi. Vaihdoissa olisi kullekin tietyn ikärajan — esim. 15 vuotta — täyttä-

neelle henkilölle ollut luovutettava uusia seteleitä tiettyyn suhteelliseen alhaiseen enimmäisrajaan asti. »Balkanilaisessa» metodissa taas setelit leikattaisiin julistettuna määräpäivänä kahtia, jolloin toinen, esim. vasen, puolisko seteleistä jäisi toistaiseksi liikkeeseen käyden tällöin alkuperäisen setelin puolesta arvosta. Toinen, oikea puolisko olisi taas luovutettava johonkin rahalaitokseen, jolloin luovuttaja samalla saisi todistuksen alkuperäisen setelin puolta arvoa vastaavan pakollisen lainaerän antamisesta valtiolle. Liikkeeseen aluksi jääneet vasemmat puoliskot vaihdettaisiin tietyn määräjän kuluessa uudentyyppisiin seteleihin.

Finanssitoimikunta katsoi, että pohjoismaisella menettelyllä olisi tosin ollut toiseen vaihtoehtoon verrattuna se etu, että sitä käyttäen olisi ollut teoreettinen mahdollisuus saada liikkeestä jokseenkin tarkkaan pois imetyksi kaikki »liian ostovoiman» kasautumat. Mutta menettelyllä olisi kuitenkin käytännössä ollut — ainakin Suomen oloissa — finanssitoimikunnan käsityksen mukaan suuret vaikeutensa. Jotta normaali elämänkulku ei julistetun kontrollipäivän jälkeen kokonaan pysähtyisi, olisi vanhojen setelien uusiin vaihtamisen ollut tapahduttava nopeasti, viikossa tai viimeistään parissa, ja se olisi ollut omansa synnyttämään vaikeita ruuhkaantumisia pankeissa. Lisäksi tuotaisi vaikeuksia sen maksimierän määrääminen, joka yhden henkilön sallittaisiin saada vaihdossa uusia seteleitä. Jos tämä määrä olisi asetettu alhaiseksi, se olisi saattanut vaikeaan asemaan kaikki ne, joiden täysin »laillinen» setelintarve olisi suurempi; jos raja taas olisi määrätty korkeaksi, koko toimenpiteen teho olisi suuresti kärsinyt.

Balkanilaisen metodin katsoi finanssitoimikunta tähän verrattuna sekä teknillisesti että asiallisesti joustavammaksi. Kun setelien vasemmat puoliskot alkuperäisten setelien puolta arvoa vastaavina edelleenkin jäisivät liikkeeseen, ei yhteiskunnassa syntyisi samanlaista normaalin elämänkulun pysähtymisen vaaraa kuin pohjoismaista menettelyä käytettäessä. Vasemmat puoliskot olisi tosin tietysti nekin vaihdettava uudentyyppisiin seteleihin, mutta toimenpiteellä ei olisi samanlaista pakottavaa kiirettä kuin toisessa tapauksessa. Määräaika voitaisiin asettaa huomattavasti pitemmäksi, mistä olisi seurauksena koko toimituksen käyminen rauhallisemmin ja paljon vähäisemmin ruuhkautumisin. Balkanilainen metodi olisi samalla asiallisestikin joustavampi sikäli, että se, jättäessään puolet entisestä setelimäärästä asianomaisten käyttöön, paremmin mukautuisi »lailliseen» setelien tarpeeseen. Sen heikkoutena olisi tietenkin toiselta puolen se, että sinne, missä »liikaa ostovoimaa» todella oli olemassa, se edelleenkin jättäisi sitä tarpeettoman paljon.

Hallitus omaksui tässä kohden finanssitoimikunnan kannan, ja lopullinen suunnitelma laadittiin näin ollen tältä pohjalta. Edellä luonnehditut näkökohdat olivat siis lähinnä syynä siihen, että Suomessa varsinainen setelinvaihto toimitettiin teknillisesti aivan toisenlaisia linjoja noudattaen kuin Tanskassa

ja Norjassa, jotka muuten monessa kohdassa tarjosivat esikuvia Suomen vastaaville toimenpiteille.

Hallituksen valtuuslakiesitys setelinvaihdon toimeenpanemiseksi valmistui vasta toista kuukautta sen jälkeen, kun finanssitoimikunta oli jättänyt asiassa ehdotuksensa; 20. päivänä marraskuuta 1945 hallitus näet antoi eduskunnalle esityksen »laiksi rahaolojen säännöstelemisestä»; nimitys oli siis sama kuin ministeri Reinikan lakiesityksellä runsasta kahta vuotta aikaisemmin, mutta sisältö oli huomattavasti toisenlainen, perusteellisempi ja seikkaperäisempi. Kuitenkaan ei tässäkään valtuuslakiesityksessä tietysti voitu paljastaa suunnitelman yksityiskohtia. Pyydettiin näin ollen »rahan arvon säilyttämiseksi ja verotuksen tehostamiseksi» — tässä olivat siis ne kaksi päänäkökohtaa, joilla hallitus toimenpidettään perusteli — ylimalkaan vain valtuuksia »sopivin keinoin säännöstellä Suomen rahan hallussapitoa sekä määrätä Suomen Pankin liikkeessä olevat setelit määrääjassa vaihdettaviksi». Edelleen valtioneuvostolla olisi lakiesityksen mukaan oikeus määrätä »enintään puolet vaihdettavien setelien arvosta sijoitettavaksi määrääjäksi, ei kuitenkaan pitemmäksi ajaksi kuin vuoden 1949 loppuun, valtion tileille setelien omistajan lukuun» — tämä toisin sanoen sisälsi oikeuden pakkolainan ottamiseen setelinhaltijoilta.

Toimenpide ei Suomessa, enempää kuin Tanskassa ja Norjassakaan, ollut tarkoitettu rajoittumaan vain varsinaiseen setelien vaihtamiseen ja sen yhteydessä otettavaan pakkolainaan, vaan samalla pyrittiin saamaan pankkitalletukset sekä erinäiset arvopaperit, ennen kaikkea osakkeet, veroviranomaisten tietoon. Tämän mukaisesti lakiesityksessä pyydettiin myös valtuuksia määrätä »raha- tai säästölaitoksessa olevat talletukset ja muut rahavarat ilmoitettaviksi» sekä »kotimaisten osakeyhtiöiden osakekirjat... samoin kuin Suomessa liikkeeseen lasketut obligaatiot» ilmoitettaviksi ja asianmukaisesti leimattaviksi. — Seuraavassa nämä talletuksiin, obligaatioihin ja osakkeisiin kohdistuvat toimenpiteet sivuutetaan — mm. sentähden, että riittävästi tietoja niiden tuloksista ei tällä hetkellä vielä ole saatavissa — ja keskitytään tarkastelemaan yksinomaan setelistöön kohdistettuja toimenpiteitä.

Eduskunta hyväksyi hallituksen valtuuslakiesityksen 21. päivänä joulukuuta 1945, ja laki vahvistettiin ja julkaistiin 28. päivänä. Toimenpiteen varsinaiset yksityiskohdat eivät, kuten jo huomautettiin, voineet sisältyä tähän eduskunnassa käsittelyn alaiseksi ja siten julkiseksi tulleeseen lakiin, vaan ne sisällytettiin erilliseen valtioneuvoston päätökseen. Tämä »valtioneuvoston päätös rahaolojen säännöstelemisestä» annettiin 31. päivänä joulukuuta 1945, ja saman päivän illalla pitämässään radiopuheessa valtiovarainministeri julisti seuraavan päivän, siis uudenvuodenpäivän 1946, »S-päiväksi», jolloin setelit oli leikattava kahtia. Vain vasemmat puoliskot olivat tästä lähtien laillisia maksuvälineitä, jollaisina ne kävivät alkuperäisten setelien puolesta arvosta. Toinen puoli setelien arvosta taas saatiin — luovuttamalla setelien oikeat puoliskot valtiolle — sijoittaa valtion tileille setelinomistajan lukuun; nämä val-

tion tileille pakkolainana sijoitetut määrät suoritetaan takaisin viimeistään vuonna 1949.

Toimenpidettä ei kuitenkaan kohdistettu kaikkiin seteleihin, vaan vain ns. vaihtoseteleihin, joilla valtioneuvoston päätöksessä tarkoitettiin 100 markkaa suurempia, siis 500, 1 000 ja 5 000 markan seteleitä. Sadan markan ja sitä pienemmät setelit jätettiin toimenpiteen ulkopuolelle osaksi sen tähden, että katsottiin näiden mukaan ottamisen suuresti lisäävän teknillisiä vaikeuksia, osaksi taas siksi, että toimenpidettä tietoisesti tahdottiin lieventää jättämällä ainakin pienimmät setelit pakkolainavelvollisuuden ulkopuolelle. Tämä oli tosin varsin kaavamaisista menettelyä, koska toisaalta suuriakin rahamääriä saattoi olla jonkun hallussa 100 markan ja sitä pienempinäkin seteleinä, toisaalta taas jonkun aivan köyhän ihmisen koko rahaomaisuus saattoi olla yhdessä 500 tai 1 000 markan setelissä.

Vanhojen setelien vasemmat puoliskot kävivät maksuvälineinä S-päivästä helmikuun 16. päivään asti, ja viimeistään helmikuun viimeiseen päivään mennessä ne oli vaihdettava uudentyyppisiin seteleihin. Tähän päivään mennessä oli niinkään vaihdettava 100 markan ja sitä pienemmät setelit¹, joihin puolittamis- ja pakkolainavelvollisuus ei ulottunut; koko setelikanta ts. uudistettiin. — Oikeat puoliskot oli käytävä luovuttamassa rahalaitoksiin helmikuun 16. päivään mennessä; luovutettaessa niistä saatiin kuitti, joka oli osoituksena luovuttajan pakkolainasaatavasta valtiolta.

Varsinaista setelinvaihtoaikaa oli siis puolitoista kuukautta, ja maaliskuun puoliväliin mennessä, jolloin liikkeessä oleva setelikanta oli sekä vaihtosetelien että vanhanmallisten pienempien setelien kohdalta uudistettu, voi sanoa setelinvaihdon päättyneen. Omaksutun »balkanilaisen» metodin ansiota oli, että toimenpiteelle voitiin varata näin runsaasti aikaa, mikä taas teki sen, että koko prosessi sujui kerran alkuun päästyään suhteellisen kivuttomasti. Pahimmat ruuhkautumiset syntyivät ennen S-päivää, jolloin setelinomistajat, jotka näkivät setelinvaihdon tulon, pyrkivät saamaan käteisvaransa mahdollisimman pieniksi ja riensivät sen vuoksi suuressa määrässä tallettamaan varojaan pankkeihin.

3. Setelistö ennen ja jälkeen S-päivän.

Seuraava asetelma osoittaa liikkeessä olevan setelistön määrää ennen setelien vaihtoa ja sen toimeenpanon jälkeen. Tarpeellisen taustan luomiseksi, ts. setelistön sodanaikaisen voimakkaan kasvun osoittamiseksi, on lähdetty vuoden 1938 päättyessä liikkeessä olleesta setelistöstä. Vuoteen 1944 asti setelistö on asetelmaan otettu kultakin vuodelta sellaisena, kuin se oli vuoden päättyessä, mutta vuoden 1945 puolivälistä alkaen sellaisena, kuin se oli kunkin kuukau-

¹ Määräaika näiden setelien kohdalta pidennettiin sittemmin maaliskuun puoliväliin.

Suomen Pankin liikkeessä oleva setelistö 31. XII. 1938—30. IX. 1946.¹

Vuoden lopussa	Maksuvälineiksi kelpaavat setelit				Lisäksi pakkolainauksen ulkopuolelle jääviä vaihtosetelien oikeita puoliskoja	
	1945	Milj. mk	1946		Milj. mk	
				1. I	7 951.8	2 375.7
1938	2 085.9	31. I	15 027.5	31. I	12 980.1	30.3
1939	4 038.7	28. II	15 254.8	28. II	15 327.3	12.6
1940	5 551.0	31. III	16 146.1	31. III	16 889.2	6.8
1941	7 316.9	30. IV	16 767.6	30. IV	18 107.6	2.5
1942	9 617.3	31. V	17 054.7	31. V	18 017.0	2.3
1943	10 824.9	30. VI	16 971.5	30. VI	17 656.7	2.3
1944	15 656.7	31. VII	17 687.7	31. VII	17 268.9	—
		31. VIII	18 871.9	31. VIII	17 986.3	—
		30. IX	18 113.3	30. IX	19 075.9	—
		31. X	17 258.9			
		30. XI	17 414.4			
		31. XII	13 597.7			

den lopussa; näin sen vuoksi, että setelinvaihdon valmisteluvaiheita — sitä koskevien suunnitelmien liian varhaisen julkisuuteen tulon aiheuttamaa setelistön vähenemistä — voidaan seurata setelistön kuukausittaisista muutoksista; vaihdon tapahtumisen jälkeen on taas mielenkiintoista kuukausi kuukaudelta seurata setelistön ennalleenpalautumisprosessia. Itse setelien puolittamisen vaikutus näkyy joulukuun viimeisen päivän 1945 ja tammikuun 1 päivän 1946 setelistön välisessä erossa. Kirjaimellisesti liikkeessä oleva setelistö ei tietenkään vähentynyt runsaalla 5 miljardilla yhdessä yössä — oikeat puoliskot jäivät vielä tavallaan liikkeeseen nekin. Mutta efektiivinen setelistö supistui vaihtohetkellä tuolla määrällä. Asetelman luvut poikkeavat tästä

¹ Setelistön määrä setelinvaihdon tapahduttua on sikäli epämääräinen, että »liikkeessä» on aluksi myös vaihtosetelien oikeat puoliskot. Siltä osalta kuin nämä olivat pakkolainavelvollisuuden alaisia, on kuitenkin ilman muuta selvää, ettei niitä voida lukea efektiiviseen setelistöön. Hieman toisessa asemassa ovat ne oikeat puoliskot, jotka vaihdon tapahtuessa olivat pakkolainavelvollisuudesta vapautettujen setelinomistajien hallussa; nehan voitiin välittömästi vaihtaa uusiin maksuvälineisiin. Mutta niin kauan kuin tätä vaihtoa ei ollut suoritettu, nämäkään oikeat puoliskot eivät olleet maksuvälineiksi kelpavia. Huomattava kuitenkin on, että näin määritellyn setelistön kasvu 1. 1. 1946 olleesta 7 951.8 miljoonasta perustuu tältä osaltaan — pakkolainavelvollisuudesta vapautettujen vaihtosetelien oikeita puoliskoita oli mainittuna päivänä kaikkiaan 2 375.7 miljoonan markan arvosta — pelkkään vaihtotoimitukseen ja on niin ollen luonteeltaan kokonaan toisenlaista kuin setelistön kasvu muulta osaltaan. Asetelmaan on tämän vuoksi liitetty sarake, josta näkyy näiden pakkolainauksesta vapautettujen, vielä liikkeessä olevien oikeiden puoliskojen kulloinenkin arvo.

syystä ja muutenkin kesäkuuhun asti Suomen Pankin tavanmukaisista tila- ilmoituksissa esiintyneistä setelistöluvuista; jälkimmäisiin sisältyy näet silloin vielä liikkeessä olleet suurten setelien oikeat puoliskot samoin kuin liikkeeseen vielä määräpäivän maaliskuun 15. jälkeen jääneet 5—100 mk:n setelit ja vaihto- setelien vasemmat puoliskot. Asetelman luvut sen sijaan on puhdistettu vä- hentämällä maksuvälineiksi kelpaamattomien setelien arvo kirjanpidon mu- kaisesta setelistön arvosta.

Kuten asetelmasta ilmenee, Suomen Pankin liikkeessä olevan setelistön määrä oli vuoden 1938 päättyessä 2 085.9 miljoonaa markkaa; se oli koko vuo- den 1938 ajan varsin tasaisesti pysytellyt hieman 2 miljardia suurempana. Seuraavan vuoden päättyessä setelistö on jo miltei kaksinkertainen, 4 038.7 miljoonaa markkaa — maamme oli vuoden 1939 lopulla joutunut vedetyksi sotaan, ja setelistö alkoi heti voimakkaasti paisua. Nousu jatkuu sen jälkeen keskeytymättä sotavuodesta toiseen. Pienempiä poikkeamia alituisesta nousu- suunnasta esiintyi tosin yksityisinä kuukausina (suurin poikkeama oli vuonna 1943, jolloin ministeri Reinikan peloittelupropagandan ansiosta setelistö laski huhtikuun 10 335.5 miljoonasta markasta 9 059.9 miljoonaan markkaan heinä- kuun päättyessä), mutta ne eivät näy asetelmasta, ja vuosittainen nousu on ollut, kuten havaitaan, varsin voimakasta. Vuoden 1944 päättyessä setelistö on 15 656.7 miljoonaa markkaa eli 7.5 kertaa niin suuri kuin viimeisen rauhan- vuoden lopussa. Vuoden 1945 aikana nousu näyttää yhä jatkuvan voimak- kaana; setelistö saavuttaa elokuussa siihenastisen huippunsa, 18 871.9 miljoonaa markkaa.

Sitten tapahtuu huomattavan voimakas lasku, setelistö alenee syyskuussa 18 113.3 miljoonaan markkaan ja lokakuussa 17 258.9 miljoonaan. Syynä on vielä aivan alkuasteellaan olevien setelinvaihtosuunitelmien ennenaikainen tiedoksi tulo erinäisten haastattelulausuntojen ja kirjoitelmien seurauksena; kun Tanskassa oli juuri kesällä ja Norjassa syyskuussa suoritettu setelinvaihto, yleisö oli sitäkin herkempää ottamaan oman maan setelinvaihtoa koskevat viittailut ja huhut toden kannalta ja alkoi siirtää setelivarojaan rahalaitoksiin. Kun suunnitelman valmistelut viivästyivät, alettiin kuitenkin jälleen hieman epäillä vuoden 1943 »bluffin» uudistumista, ja mieliala setelinhaltijain keskuu- dessa rauhoittuu — marraskuun setelistö osoittaa siten jo lievää nousua loka- kuuhun verrattuna. Mutta joulun alla eduskunta hyväksyy hallituksen esityk- sen laiksi rahaolojen säännöstelemisestä, ja erinäiset muut oireet — mm. joutu- kuun viimeisinä päivinä julistettu tilapäinen palkanmaksukielto ja erinäisiä maksuja koskeva lyhytaikainen moratorio — antoivat aavistaa, että tällä kertaa on ehkä sittenkin tosi kysymyksessä ja että aivan lähipäivinä tapahtuu jotakin. Seurauksena on joulukuun lopulla tavaton ryntäys pankkeihin. Vuo- den viimeisinä päivinä pankkien edustalla on pitkiä jonoja; tesauroidut setelit ovat alkaneet polttaa käsissä, ja ne tahdotaan viime tingassa pelastaa pankkien shekki- ja talletustileille. Seurauksena on setelistön erittäin jyrkkä aleneminen

joulukuussa, marraskuun 17 414.4 miljoonasta markasta 13 597.7 miljoonaan vuoden viimeisenä päivänä. — Rinnan tämän kanssa pankkien talletus- ja shekkitilit paisuvat koko syyskauden ajan ja erityisesti joulukuussa. Syys—marraskuun aikana rahalaitosten lainanotto yleisöltä kasvaa 6 901.4 miljoonaa markkaa, ja joulukuussa 5 217.0 miljoonaa. Lisäyksestä oli shekkitilien osuus syys—joulukuussa 3 515.1 miljoonaa eli 29.0 %. Vuoden 1945 elokuun kokonaisottolainauksessa, 49 284.9 milj. markassa, johon setelinvaihtohuhut eivät vielä olleet vaikuttaneet, oli shekkitilien osuus 20.9 %. Tästä näkyy, että setelinvaihdon pelosta pankkeihin vietäviä varoja pyritään suuremmassa määrässä kuin normaalisti sijoittamaan nimenomaan avista-tileille; nämä varat tahdotaan ts. pitää milloin tahansa uudelleen seteleiksi muutettavissa, sitten kun »vaara ohi»-merkki on annettu.

Joulukuun viimeisen päivän setelistöön, 13 597.7 miljoonaan markkaan, sisältyy 500, 1000 ja 5000 markan seteleitä yhteensä 11 291.8 miljoonaa markkaa. Kun tämä osa S-päivän koittaessa menetti puolet arvostaan, väheni efektiivinen setelistö näin ollen Sylvesterin yönä yhdellä iskulla 5 645.9 miljoonaa markkaa¹ ja oli siten tammikuun 1. päivänä 1946 vain 7 951.8 miljoonaa.² Oli selvää, että setelistön täytyi tästä määrästä nousta setelinvaihdon tapahduttua; setelistön määrähän oli osaksi pankkeihin tallettamisen, osaksi suurten setelien »amputoimisen» seurauksena kokoon puristettu eräiltä kohdiltaan todellista tarvetta alhaisemmaksi. Siten setelistö vuoden vaihteen vähimmäismäärästä kohosi noin 5 miljardia markkaa suuremmaksi eli 12 980.1 miljoonaan markkaan tammikuun lopussa. Helmikuussa se pysytteli miltei tammikuun tasalla, mutta maaliskuussa se lisääntyi jo lähes 2 miljardilla markalla ja huhtikuussa jälleen runsaalla miljardilla. Setelistö oli tällöin, huhtikuun päättyessä, jo 18.4 miljardia eli 131 % S-päivän kokoonpuristettua setelistöä suurempi. Paisuminen kevättalven kuukausina on kuitenkin myös tavanmukainen kausi-ilmiö, ja se pysähtyi kesäkuukausina; kesä-, heinä- ja elokuussa setelistö oli melkoisesti huhti—toukokuun tasoa alempi. Syksyllä nousu on kuitenkin alkanut uudelleen, ja tätä kirjoitettaessa on jo vuoden 1945 elokuun huippuluku ylitetty. Setelien vaihdon vaikutus setelistön määrään näyttää siten nopeasti häipyneen tyhjiin, mikä ilmiö on ollut enemmän tai vähemmän selvästi havaittavissa muissakin tämän reformin toteuttaneissa maissa. Se perustuu

¹ Kuten edellä jo huomautettiin, vaihtoseteleistä tosin varsin huomattava osa — riippuen siitä, kenen hallussa ne olivat — oli sellaisia, joihin puolen arvon valtiolle pakkolainaamisen velvollisuutta ei ulotettu. Mutta maksuvälineinä tämäkin osa edusti vain puolta aikaisemmasta arvosta.

² Itse asiassa se oli vielä pienempi sen takia, että joukko pikkuseteleitä ja suurten vasempia puoliskoja — noin 300 milj. mk — oli kadonnut ja kuului näin ollen todelliseen setelistöön vain näennäisesti. Tämä asiain tila koskee myös aikaisempia, S-päivää edeltäneitä lukuja. Tässäkin kohden olisi siis seteliluvut oikeastaan puhdistettava, mutta se on jätetty tekemättä sen vuoksi, että siihen tarvittavia tietoja ei ole saatavissa.

Eriarvoisten setelien määrä 31. VIII. 1945—30. IX. 1946.¹

	5 000:— milj. mk	% setelis- töstä	1 000:— milj. mk	% setelis- töstä	500:— milj. mk	% setelis- töstä	Yhteensä milj. mk	% setelis- töstä	5—100:— milj. mk	% setelis- töstä	Setelistö kaikkiaan milj. mk
31. VIII. 45	1 831.2	9.7	11 623.0	61.6	2 635.7	14.0	16 089.9	85.3	2 750.5	14.6	18 871.9 ²
23. X. 45	1 869.8	11.1	10 065.3	59.9	2 256.6	13.4	14 191.7	84.4	2 619.2	15.6	16 810.9
31. X. 45	2 086.4	12.1	10 266.4	59.5	2 275.3	13.2	14 628.1	84.8	2 630.8	15.2	17 258.9
31. XII. 45	1 639.7	12.1	7 932.5	58.3	1 719.6	12.6	11 291.8	83.0	2 305.9	17.0	13 597.7
31. I. 46	277.8	2.1	6 637.9	51.2	2 140.2	16.5	9 055.9	69.8	1 338.6	10.3	12 980.1 ³
28. II. 46	1 245.8	8.1	8 786.4	57.3	2 735.5	17.9	12 767.7	83.3	2 061.5	13.5	15 327.3 ³
31. III. 46	2 055.5	12.2	9 936.1	58.8	2 729.2	16.2	14 720.8	87.2	2 168.4	12.8	16 889.2
30. IV. 46	2 633.4	14.6	10 650.6	58.8	2 611.0	14.4	15 895.0	87.8	2 212.6	12.2	18 107.6
31. V. 46	2 944.1	16.3	10 471.3	58.1	2 390.9	13.3	15 806.3	87.7	2 210.7	12.3	18 017.0
30. VI. 46	3 095.8	17.5	10 034.2	56.8	2 216.9	12.6	15 346.9	86.9	2 309.8	13.1	17 656.7
31. VII. 46	3 217.2	18.6	9 657.5	55.9	2 072.0	12.0	14 946.7	86.5	2 322.2	13.5	17 268.9
31. VIII. 46	3 558.5	19.8	9 973.7	55.4	2 063.6	11.5	15 595.8	86.7	2 390.5	13.3	17 986.3
30. IX. 46	3 977.5	20.9	10 555.0	55.3	2 093.8	11.0	16 626.3	87.2	2 449.6	12.8	19 075.9

¹ Koskee sivulla 54 olevassa asetelmassa esitettyjä maksuvälineiksi kelpaavia seteleitä.

² Summaan sisältyy 1. 7. 1945 arvonsa menettäneitä seteleitä 31.5 miljoonaa markkaa, 0.1 %.

³ Setelistösummaan 31. I. 1946 ja 28. II. 1946 sisältyy myös vaihto setelien vasempia puoliskoja sekä vanhoja 5-100 markan seteleitä seuraavasti:

	31. I. 1946	28. II. 1946
5 000:— arvo	2 500:— 150.5 milj. mk	10.0 milj. mk
1 000:— »	500:— 910.5 »	75.7 »
500:— »	250:— 229.5 »	36.7 »
5—100:—	1 295.1 »	375.7 »

kuitenkin sikäli näköharhaan, että ellei setelistön vaihtoa ja sen yhteydessä tapahtuvaa setelistön määrän supistamista olisi toimeenpantu, setelistö olisi tällä hetkellä todennäköisesti kaukana aikaisemman huippumäärän toisella puolen, luultavasti pitkän matkaa yli 20 miljardin markan.

Vuoden 1945 lopulla todettiin setelistön suuresti alentua rahalaitosten ottolainauksen voimakkaasti kasvavan setelivarastojen pankkeihin virtaamisen seurauksena. Vuoden 1946 alussa oli havaittavissa aivan päinvastainen ilmiö. Heti S-päivän ohi mentyä alettiin nimenomaan shekkibilejä tyhjentää, ja ottolainaus alkoi vähetä setelistön kasvaessa. Tammikuun aikana rahalaitosten ottolainaus aleni 61 403.3 miljoonasta markasta 59 332.0 miljoonaan. Helmikuussa ottolainauksen väheneminen tosin pysähtyi, mutta talletusten kasvu on koko kuluvana vuonna ollut heikkoa.

On syytä lopuksi myös tarkastella, miten eriarvoisten setelien osuus koko setelistöstä vaihteli setelinvaihdon yhteydessä. Sivulla 57 olevassa taulukossa esitetään eriarvoisten setelien määrät elokuun 31. päivänä 1945, jolloin setelistö ennen vaihtoa oli suurimmillaan, lokakuun 23. päivänä 1945, jolloin se oli pienimmillään, ja joulukuun 31. päivästä 1945 lähtien aina kuukauden lopussa. Erikseen on ilmoitettu 5 000, 1 000 ja 500 markan setelien määrät ja yhtenä summana pikkusetelit, 5—100 markkaa. Samalla on laskettu eri ryhmien osuus prosenteissa koko »puhdistetusta» setelistöstä.

Taulukosta näkyy, että isojen setelien osuus on syksyllä 1945 vähentynyt vain pari prosenttia. Olisi odottanut, että setelien tesaurointi olisi kohdistunut lähinnä suuriin seteleihin ja että näiden osuus koko setelistöstä olisi voimakkaasti vähentynyt sitten, kun setelinhaltijat vaihtohuhujen pelästyttämänä alkoivat viedä niitä kätkeistään pankkeihin. Näin ei kuitenkaan näytä käyneen; luvut osoittavat, että yleisö koetti syksyllä 1945 päästä eroon miltei samassa määrässä niin pienistä kuin isoistakin seteleistä. Tästä näkyy, että sikäli kuin nimenomaista tesaurointia on ollut, tämä on kohdistunut jokseenkin tasaisesti isoihin ja pieniin seteleihin.

Isojen setelien osuus koko setelistöstä oli tietysti pienimmillään heti vaihdon jälkeen, jolloin vanhat vaihtosetelit kelpasivat vain puolesta arvostaan. Niinpä tammikuun viimeisenä päivänä oli uusia isoja seteleitä 69.8 % koko maksuvälineiksi kelpaavien setelien määrästä, vanhojen vasempia puoliskoja 9.9 %, yhteensä siis 79.7 %. Uusia pikkuseteleitä oli 10.3 % ja vanhoja 10.0 %. Sen jälkeen kun vanhat setelit lakkasivat kelpaamasta maksuvälineiksi, on isojen ja pienten setelien osuus koko setelistöstä pysynyt jokseenkin muuttumattomana. Isoja seteleitä on ollut noin 87—88 %, pieniä vastaavasti 13—12 %.

4. Setelinvaihdon päätavoitteet ja niiden toteutuminen.

Jos rahaolojen säännöstelemisestä 28. päivänä joulukuuta 1945 annettuun lakiin ja sitä seuranneeseen valtioneuvoston päätökseen perustuvia toimenpiteitä tarkastellaan kokonaisuutena, silloin voi epäilemättä sanoa, että niiden päätarkoitus oli fiskaalinen. Tahdottiin ennen kaikkea saada veronalaiseksi omaisuutta — setelivaroja, pankkitalletuksia, osakkeita ja obligaatioita — joka muuten olisi välttänyt verotuksen, minkä ohella valtiolle saataisiin pakkolainana puolet S-päivänä liikkeessä olleiden suurten setelien arvosta. Varsinaisella setelien vaihdolla ja sen yhteydessä otettavalla pakkolainalla oli kuitenkin tämän fiskaalisen näkökohdan rinnalla myös toinen tarkoitus, nimittäin rahanarvopoliittinen. Tahdottiin saada »liikaa ostovoimaa» sidotuksi, siten supistaa suuresti niukentuneisiin hyödykevarastoihin kohdistuvaa kysyntää ja sitä tietä helpottaa hintatasoon kohdistuvaa, sitä alati nostamaan pyrkivää painetta. Nämä molemmat tarkoitukset, fiskaalinen ja rahanarvopoliittinen — jotka tietenkin ovat läheisessä yhteydessä keskenään sikäli, että valtiontalouden tervehtymiseen tähtäävät fiskaaliset toimenpiteet samalla auttavat rahaolojen vakaannuttamista — ovat myös selvästi ilmaistuina rahaolojen säännöstelemistä tarkoittavan hallituksen lakiesityksen perusteluissa. Näiden rinnalla toimenpiteellä oli lisäksi eräitä sivutavoitteita, kuten sen seikan selvittäminen, missä määrin suomalaisia seteleitä oli sodan vaiheissa joutunut ulkomaille tai muuten kadonnut, sekä tällaisen ulkomaille joutuneen setelistön osan mitättömäksi tekeminen, mutta ne voidaan seuraavassa sivuuttaa.

Missä määrin setelinvaihto on saavuttanut molemmat päätavoitteensa? Mitä tulee fiskaalisiin tarkoitukseen, ei tätä kirjoitettaessa, kuten edellä jo on viitattu, ole vielä käytettävissä riittävästi tietoja tämän toimenpidekompleksin yhteydessä esille saatujen pankkitalletusten sekä osake- ja obligatio-omistusten määrästä, jotka muuten olisivat jääneet verotuksen ulkopuolelle. Mitä tulee varsinaisesti setelistöön kohdistettujen toimenpiteiden fiskaalisiin vaikutuksiin, saatiin ensinnäkin veroviranomaisten tietoon erinäisiä miljardeja seteleinä ollutta omaisuutta, joka ilman tätä toimenpidettä pääosaltaan olisi jäänyt verotuksessa ilmoittamatta. Tavallaan tämä koskee koko sitä 11 291.8 miljoonan markan määrää, mikä S-päivänä oli vaihtoseteleitä, siis 500, 1 000 ja 5 000 markan seteleitä, liikkeessä. Mutta tästä määrästä oli tietenkin huomattava osa sellaisten henkilöiden hallussa, jotka olivat ottaneet omistamansa setelit huomioon veroilmoituksissaan tai joilla tämä ilmitullut setelivarojen määrä huomioonottaenkin ei ollut omaisuutta niin paljon, että se olisi tullut veronalaiseksi, ja sen vuoksi tällä osalla ilmitullutta setelistöä ei ole merkitystä verotukselle. Kun koko verotettu omaisuus, joka vuonna 1943 oli verotilastojen mukaan noin 115 miljardia, vuoden 1945 päättyessä lienee arvioitava suunnilleen 160 miljardiksi markaksi, ei vaihtosetelien edustama omaisuus muodosta siitä kuin varsin vaatimattoman prosentin. Selville saatujen talle-

tusten ja osakeomistusten merkitys tulee tässä suhteessa ilmeisesti olemaan suurempi, vaikkei luultavasti likimainkaan niin suuri kuin toimenpiteen tapah- tumisaikana aluksi eräillä tahoilla kuviteltiin.

Välittömämpi, heti tuntuva fiskaalinen hyöty koitui valtiolle setelien vaih- don yhteydessä otetusta pakkolainasta. Hyödystä puhuminen on tässä yhtey- dessä tietysti hieman suhteellista, koska valtion joka tapauksessa olisi ollut pakko hankkia vastaavat varat, ja se olisi ne myös saanut ilman setelilainaakin — ylivoimaiselta pääosaltaan luottoina setelipankista. Hyöty oli tässä siis oikeastaan, ei fiskaalinen, vaan rahanarvopoliittinen, koska setelipakkolainan katsottiin olevan valtion menojen finanssioimiskeinona vähemmän arvelutta- vaa kuin Suomen Pankista otetun luoton. Välitöntä fiskaalistakin hyötyä koitui valtiolle toimenpiteestä ainakin sikäli, että valtion tileille sijoitetuista, vaihtosetelien oikeista puoliskoista kertyneistä varoista suoritetaan setelin- omistajille korkoa ainoastaan 2 sadalta, mikä on paljon alempi korkoprosentti, kuin mitä valtio joutuu suorittamaan vapailta markkinoilta saamistaan vas- taavan pitkäaikaisista luotoista.

Valtio sai niinkään esittämättä jätetyistä vanhanmallisista seteleistä Suomen Pankilta 422.5 miljoonaa markkaa, josta on kuitenkin vähennettävä setelin- vaihdon aiheuttamat kustannukset, joiden lopullinen määrä ei vielä ole sel- villä. Suomen Pankin osalta nämä kustannukset nousevat 35.5 miljoonaan markkaan.

Setelipakkolainan määrä oli alun alkua 3 145.7 miljoonaa markkaa. Vaihto- seteleitä oli S-päivän koittaessa liikkeessä kaikkiaan 11 291.8 miljoonan mar- kan arvosta, joten puolet tästä olisi ollut 5 645.9 miljoonaa markkaa. Raha- olojen säännöstelemisestä annetun valtioneuvoston päätöksen 19 §:n mukaan saatiin kuitenkin valtion ja sen laitosten, kuntien ja muiden julkisoikeudellisten yhdyskuntien, kansaneläkelaitoksen, liike- ja säästöpankkien, Osuuskasso- jen Keskus Oy:n, osuuskassojen, Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin, Suomen Kiinteistöpankki Oy:n, Suomen Hypoteekkiyhdistyksen, Suomen Asuntophypo- teekkipankin ja Suomen Teollisuus-Hypoteekkipankki Oy:n hallussa S-päivänä olleet vaihtosetelit vaihtaa käypään rahaan niiden täydestä arvosta, siis ts. ilman että oikeita puoliskoita tarvitsi luovuttaa valtiolle pakkolainaksi. Sama oikeus oli niinkään ulkomaiden Suomessa olevilla lähetystöillä, liittoutuneiden valvontakomissiolla sekä ulkomaan kansalaisilla, jotka kuuluivat täällä olevaan vieraan maan lähetystöön tai lähetetyn konsulin virastoon. Kun vaihtosete- leitä kaikkien näiden elinten, laitosten ja henkilöiden hallussa oli S-päivän koittaessa kaikkiaan 4 751.4 miljoonaa markkaa, aleni pakkolaina tämän sum- man puolella arvolla. Lainaa pienensi edelleen se, että osaa oikeista puoliskoista ei koskaan esitetty pankeissa pakkolainakuitin saamiseksi. Tähän oli syynä pääasiallisesti se, että setelit olivat kokonaisuudessaan kadonneet tai kulkeu- tuneet luvattomasti ulkomaille, mutta osittain myös se, että monet henkilöt vapaaehtoisesti luopuivat vaihtosetelien oikeiden puolikkaiden mukanaan tuo-

masta oikeudesta pakkolainasaatavaan. Syynä tällaiseen menettelyyn oli, että haltuun jääneen seteliomaisuuden suuruutta ei haluttu veroviranomaisille ilmoittaa, koska laskettiin, että pakkolainasaatavan menetys oli pienempi tapio kuin se verojen nousu, minkä setelivarojen ilmitulo toisi mukanaan. Tällainen asiain tila piti todellisuudessa tietenkin paikkansa vain kysymyksen ollessa huomattavan suurista omaisuuksista. Tällaisia esittämättä jääneitä oikeita puoliskoja oli lokakuun 15. päivänä 1946 51.3 miljoonaa markkaa enemmän kuin vasempia puoliskoita, joita oli samana päivänä esittämättä 73.2 miljoonan markan arvosta. Setelipakkolainan suuruudeksi tuli näin ollen

$$\frac{11\,291\,836\,500^1 - 4\,751\,373\,500^2}{2} - 124\,496\,500^3 = 3\,145\,735\,000 \text{ markkaa.}$$

2

Setelipakkolainan määrä on kuitenkin tästä jo huomattavasti vähentynyt. Rahaolojen säännöstelemisestä annetun valtioneuvoston päätöksen 15 §:n mukaan voidaan pakkolainana valtion tileille sijoitetut määrät suorittaa takaisin ennen yleistä, viimeistään vuonna 1949 tapahtuvaa takaisin maksua, »mikäli luovutettujen setelinpuoliskojen omistaja näyttää tarvitsevansa puheena olevia varoja välttämättömiin menoihinsa, joiden suorittamiseen hänellä ei ole muita liikeneviä varoja». Tällä perusteella on setelipakkolainan palautuksia suoritettu alun toista sataa miljoonaa markkaa. Tämän lisäksi valtioneuvosto teki heinäkuussa päätöksen kaikkien 1 250 markan ja sitä pienempien pakkolainajen yleisestä takaisin maksamisesta. Setelipakkolainan on näin ollen (syyskuun 24. päivään 1946 mennessä) supistunut alkuperäisestä 3 145.7 miljoonasta markasta kaikkiaan 264 miljoonalla markalla eli 2 881.7 miljoonaa markkaan. Vähennyksestä on yli puolet pienerien yleisestä takaisin maksusta johtuvaa. Takaisin maksut sekä anomusten että viitatun valtioneuvoston päätöksen perusteella jatkuvat tätä kirjoitettaessa.

Mikä on sitten setelinvaihdon, nimenomaan siinä yhteydessä otetun setelipakkolainan, rahanarvopoliittinen merkitys? Vanhan kvantiteettiteoreettisen kaavan mukaan liikkeessä olevien maksuvälineiden määrä kerrottuna niiden kiertonopeudella on yhtä kuin hyödykemäärä kertaa hintataso. Kun kiertonopeus tavallisesti edellytettiin enemmän tai vähemmän konstantiksi ja sikäli passiiviseksi jäseneksi yhtälössä, rahan arvo tuli riippumaan maksuvälineiden määrästä siten, että tämän määrän kasvamisen tai vähenemisen tietyssä suhteessa edellytettiin nostavan tai alentavan hintatasoa samassa suhteessa, mikäli vaihdettavien hyödykkeiden määrässä ei tapahtunut muutoksia. Tämän mukaan tietyn maksuvälinemäärän pakollinen liikkeestä pois vetäminen sillä tapaa kuin setelinvaihdossa pakkolainoinen tapahtuu, aiheuttaisi — olosuhteiden

¹ S-päivänä liikkeessä olleet vaihtosetelit.

² Pakkolainavelvollisuudesta vapaaksi jääneet vaihtosetelit.

³ Esittämättä jätettyjen oikeiden puoliskojen arvo.

muuten pysyessä muuttumattomina — hintatason alenemisen samassa suhteessa kuin maksuvälineiden (ei tietenkään pelkän setelistön, vaan koko maksuvälineistön) määrä supistuu.

Tänä päivänä vallitsevien käsitysten mukaan nämä mekaanisen kvantiteettiteorian päättelyt ovat aikansa eläneitä. Maksuvälineiden määrällä ei toisin sanoen enää katsota olevan sellaista määräävää vaikutusta rahanarvoon kuin näitten vanhojen pitämysten mukaan, ja rahanarvoa pyritään selittämään, sikäli kuin »rahapuolesta» on kysymys, ennen kaikkea yhteiskunnan kokonaisrahatulojen määrässä ilmenevästä kokonaiskysynnän muuttumisesta käsin. Setelien vaihdossa tapahtuvan tietyn maksuvälinemäärän äkillisen poisvetämisen rahanarvopoliittisten vaikutusten selvittämiseksi olisi siis osoitettava, miten suuri yhteiskunnan vuotuista kokonaisrahatuloa supistava vaikutus tällaisella toimenpiteellä on, mutta tämä ei ilmeisesti ole mitenkään täsmällisesti määrättävissä.

Setelinvaihdon rahanarvopoliittisten vaikutusten empiiriset tutkimusyritykset taas tekee jokseenkin toivottomiksi se, että tällainen tutkimus itse asiassa edellyttäisi ceteris paribus-ehdon vallitsemista, mutta todellisuudessa olosuhteet sen sijaan alituisen vaihtuvat. Jos esimerkiksi todetaan liikevaihdon arvon setelien poisvetämisestä huolimatta säilyneen entisellään tai vain paisuneen, tämä ei tietysti vielä oikeuta päättelemään, että tällä toimenpiteellä sinänsä ei ole ollut minkäänlaista tai on ollut suorastaan negatiivinen rahanarvopoliittinen vaikutus, koska jotkut t o i s e t, tästä riippumattomat tekijät ovat saattaneet samanaikaisesti vaikuttaa hintatasoa kohottavasti. Toiselta puolen taas ei se seikka, että kokonaiskysyntä näyttää setelinvaihdon jälkeen ainakin hetkiseksi supistuneen, oikeuta tätä ilman muuta lukemaan setelinvaihdon ansioksi, koska tähän ovat saattaneet vaikuttaa jotkut muutkin, esim. tavanmukaisiin kausivaihteluihin johdettavissa olevat tekijät.

Kun seuraavassa asetelmassa esitetään eräitä liikevaihdon suuruutta ennen ja jälkeen S-päivän valaisevia lukuja, on johtopäätöksiä niiden perusteella näin ollen tehtävä hyvin varovaisesti. Asetelma osoittaa, miten liikevaihtoveron tuotto — josta voi, veron pysyessä muuttumattomana, tehdä päätelmiä sen liikevaihdon kehityksen suhteen, minkä perusteella vero maksetaan — sekä kulutusta palvelevaa vähittäiskauppaamme huomattavalla tavalla edustavien osuuskauppojen myynti ovat ennen setelinvaihtoa ja sen jälkeen kehittyneet.

Liikevaihtoveron tuotto sekä osuuskauppojen myynti ennen ja jälkeen S-päivän.

	Liikevaihtoveron tuotto	Muutos edell. nelj:stä	Osuuskauppojen myynti	Muutos edell. nelj:stä
	milj. mk	%	milj. mk	%
IV nelj. 1945	2 832.7		6 321.6	
I » 1946	2 539.8	— 10.3	5 357.4	— 15.3
II » 1946	3 125.8	+ 23.1	7 411.9	+ 38.3

Sekä liikevaihtoveron tuoton että vielä suuremmassa määrässä osuuskauppojen myynnin havaitaan setelinvaihdon toimeenpanon jälkeen alentuneen. Mahdotonta on kuitenkin sanoa, kuinka paljon setelinvaihto on vaikuttanut tähän. On näet huomattava, että liikevaihdon väheneminen vuoden ensimmäisellä neljänneksellä edellisen vuoden viimeiseen neljännekseen verrattuna on ainakin sellaisissa vähittäiskauppaliikkeissä kuin osuuskaupoissa myös kausi-ilmiö; viimeisen neljänneksen joulumarkkinat tietävät tavallisesti niin vahvaa ostoksien kiihtymistä, että sitä seuraa vuoden alkukuukausina tietty taantuminen. Jos hintataso olisi suurin piirtein vakaa ja olosuhteet muuten normaallit, voisi yrittää aikaisempien kausivaihteluiden perusteella tehdä joitakin johtopäätöksiä siitä, missä määrin havaittava liikevaihdon väheneminen on tämän tekijän aiheuttama, ja mikä siinä jää setelinvaihdon osuudeksi, mutta jatkuvan inflaation vallitessa ja olosuhteiden muutenkin ollessa perin poikkeukselliset tällaisesta yrityksestä on pakko luopua.

Mutta jos setelinvaihdolla on ollutkin tietty osuutensa siihen melkoiseen kysynnän supistumiseen vuoden 1946 alussa, mistä ylläolevan asetelman luvut ovat osoituksena, sen vaikutus ei ole enää jaksanut tuntua edes seuraavalla neljänneksellä, jolloin liikevaihto osoittaa varsin voimakasta paisumista. Tämä paisuminen on ilmeisesti pääosaltaan inflaation aiheuttama, ja merkitsee niin ollen, että setelinvaihdon mahdollinen kysyntää supistava vaikutus on jäänyt varjoon sen kysynnän paisumisen rinnalla, minkä palkkatason jatkuva, vaikka edelliseen vuoteen verrattuna tasaantunut nousu, valtiontalouden puuttuva tasapaino ja muut tämän luonteiset inflaation perustekijät ovat aiheuttaneet.

Setelien vaihdon pelko sai vuoden 1945 lopulla rahalaitosten ottolainauksen suuresti kasvamaan ihmisten pyrkiessä viemään talletus- ja shekkitilien turviin tesauroiduja setelivarjojaan. Mitään todellista säästötoiminnan lisääntymistä tämä sinänsä kylläkin positiivinen ilmiö ei tietenkään merkinnyt, mutta jossakin määrin toivottiin, että tämä totuttaisi säästölaitosten asiakkaiksi monen sellaisen, joka niitä ei aikaisemmin ollut käyttänyt, ja siten pysyväisesti ainakin jonkin verran lisäisi säästäväisyyttä. Jos tämä otaksuma olisi toteutunut, setelinvaihdolla olisi tätä tietä välillisesti saattanut olla positiivista rahanarvopoliittista vaikutusta. Toiveet säästötoiminnan lisääntymisestä eivät kuitenkaan ole täyttyneet. Rahalaitosten koko ottolainaus yleisöltä on kuluvan vuoden kahdeksan ensimmäisen kuukauden aikana lisääntynyt kaikkiaan 4 260.8 miljoonaa markkaa, josta talletustilien kasvu on ollut 3 550.9 miljoonaa ja shekkitilien 709.9 miljoonaa. Viime vuoden vastaavana aikana kokonaisottolainaus yleisöltä kasvoi 4 750.0 miljoonaa markkaa, talletukset 4 645.7 miljoonaa ja shekkitilit 104.3 miljoonaa. Ottolainaus on siis viime vuoteen verrattuna päinvastoin supistunut huolimatta inflaation jatkumisen aiheuttamasta nimellistulojen paisumisesta.

Setelinvaihtoon suhtauduttiin sen suorittamisen aikoihin varsin vastakkaisilla tavoilla. Siihen ryhtymistä arvosteltiin eräillä tahoilla ankarasti, kun taas eräissä piireissä — lähinnä erinäisissä maallikkopiireissä — sen rahanarvopoliittisista vaikutuksista toivottiin varsin paljon; sitä pidettiin eräänlaisena patenttilääkkeenä, joka olennaisesti helpottaisi inflaation voittamista. Kumpikin käsitys on osoittautunut yli maalin ampuvaksi. Kuten toimenpidettä suunnitelleissa asiantuntijaelimissä ennakolta varsin hyvin tiedettiin, setelinvaihto ei tietenkään ole ollut mikään taikakalu, joka yhdellä iskulla olisi ratkaissut niiden tavattomien vaikeuksien kompleksin, joita maamme rahaolojen vakaannuttamiseen vallitsevissa olosuhteissa liittyy; se on tässä suhteessa pelkkä vähäinen osatoimenpide, jonka vaikutukset nopeasti häipyvät. Mutta toiselta puolen sillä ei myöskään ole ollut niitä koko talouselämäämme järkyttäviä vaikutuksia, joita toimenpiteeseen kriittisesti suhtautuvat saattoivat ennustella. Toimenpiteen toteuttaminen meni, ei tietenkään häiriöittä, mutta kuitenkin suhteellisen kivuttomasti ohitse, mistä epäilemättä huomattavalta osalta saadaan kiittää »balkanilaisen» metodin käytäntöön ottamista. Toimenpiteellä on ilmeisesti myös ollut jonkin verran kysyntää supistava ja sikäli rahanarvoa vahvistava vaikutus, vaikka se onkin jäänyt S-päivän jälkeen ilmenneitä muita, vastakkaiseen suuntaan käyviä negatiivisia vaikutuksia heikommaksi. Arvostelijat ovat sikäli oikeassa, että setelinvaihdolla epäilemättä oli ennen sen toimeenpanoa ostokiihkoa lisäävä ja siten hintatasoa kohottamaan pyrkivä vaikutus; setelivaroista pyrittiin osittain hinnalla millä tahansa pääsemään irti. Tämä ei kuitenkaan ollut tietysti itse toimenpiteen syy, vaan johtui suunnitelman osittaisesta julkiseksi tulosta jo valmisteluasteellaan.

Vuosi ja kuukausi	Tukkuhintaindeksi ¹								Elinkustannus-		
	Yleis- indeksi	Tuotanto- hyödyk- keet	Kulutus- tavarat	Koti- maiset tavarat	Maa- talous- tuotteet	Metsä- talous- tuotteet	Teoli- suus- tuotteet	Tuonti tavarat	Yleis- indeksi	Ra- vinto	Asun- to
1938	114	119	106	118	117	145	110	104	108	108	111
1939	120	125	111	122	118	150	115	114	110	112	117
1940	161	166	151	158	155	182	151	165	131	137	121
1941	197	204	184	192	190	224	182	207	155	162	125
1942	243	246	238	237	221	281	227	256	183	189	129
1943	276	281	268	267	250	328	253	295	207	211	131
1944	305	315	287	293	260	364	280	333	219	214	136
1945	438	441	432	432	420	545	399	443	307	334	142
1944											
I	293	298	284	283	256	350	270	315	216	214	136
II	295	301	284	283	257	350	271	320	217	214	136
III	303	312	286	291	262	360	278	329	217	214	136
IV	304	314	287	293	263	368	279	330	218	214	136
V	304	315	285	292	259	367	279	331	218	214	136
VI	304	315	285	292	259	367	279	331	218	214	136
VII	306	316	287	293	259	367	279	337	219	214	136
VIII	308	320	288	296	259	367	284	338	219	213	136
IX	309	321	287	296	260	368	285	338	220	213	136
X	309	321	287	296	256	368	285	339	221	214	136
XI	310	323	288	297	260	369	285	341	221	213	136
XII	314	327	291	299	264	370	287	351	221	214	136
1945											
I	322	338	292	303	267	370	292	371	222	215	136
II	326	344	294	306	269	370	297	378	222	216	136
III	331	350	298	311	272	376	302	386	223	216	136
IV	343	363	306	323	273	405	313	391	225	216	144
V	348	370	309	330	274	424	317	394	228	216	144
VI	383	381	386	374	392	438	348	398	264	288	144
VII	421	409	442	421	435	520	385	405	306	331	144
VIII	489	490	486	499	489	661	450	436	341	384	144
IX	515	525	499	531	497	733	475	446	354	386	144
X	577	564	599	578	604	746	514	562	422	503	144
XI	596	576	630	599	631	746	541	573	434	517	144
XII	607	583	646	609	639	746	555	582	440	518	144
1946											
I	614	600	638	615	616	771	565	595	461	505	144
II	619	604	644	621	629	775	568	597	460	499	144
III	633	614	664	637	661	775	585	602	470	515	144
IV	690	631	784	645	663	775	598	803	473	513	144
V	687	636	768	645	627	802	599	791	476	517	144
VI	695	642	779	656	652	832	600	791	490	541	144
VII	702	654	779	661	648	855	603	802	504	536	144
VIII	708	660	784	668	663	871	603	807	507	536	144
IX	716	673	785	670	660	887	603	830	511	541	144
X											
XI											
XII											

¹ Tilastollisen päätoimiston laskelma virallinen indeksi.² Sosiaaliministeriön sosiaalisen tutkimustoimiston laskelma virallinen indeksi.

1938—1946

700.

indeksi ²				Tuontihinnat (cif) ³					Vientihinnat (fob) ³		
Lämpö ja valo	Vaatetus	Verot	Muut	Yleis-indeksi	Raaka-aineet	Koneet yms.	Ravinto- ja nautin-toaineet	Muut kulutus tavarat	Yleis-in-deksi	Puu-tava-rat	Paperi-teollisuus-tuotteet
137	105	90	105	113	115	121	111	101	131	142	126
141	105	94	107	115	117	131	109	103	128	145	113
194	126	96	127	182	202	168	170	143	161	184	133
227	169	106	150	247	267	231	236	223	190	212	160
291	214	127	181	333	379	279	338	271	244	242	241
332	250	164	205	420	457	346	486	324	304	291	312
378	281	182	229	457	468	360	560	400	323	312	328
560	339	271	293	709	729	798	713	447	452	443	459
376	269	181	224	437	461	359	594	368	322	306	322
375	273	181	225	429	471	308	591	382	333	331	329
376	276	181	225	450	496	331	611	389	336	340	330
376	278	181	226	436	466	312	594	382	336	340	331
375	279	181	226	458	498	365	594	384	332	333	332
375	279	181	227	467	498	401	619	392	328	323	332
378	281	183	229	468	490	401	612	387	327	319	327
379	285	183	230	459	470	355	592	394	323	312	327
379	285	183	231	459	464	383	591	414	321	312	325
381	288	183	233	451	437	340	538	402	314	301	320
381	292	183	234	451	426	371	538	361	305	293	313
381	291	183	234	456	418	487	535	370	301	293	302
381	294	182	235	451	418	513	537	331	304	300	303
383	292	182	235	448	418	498	532	323	301	296	302
384	293	182	236	468	424	514	555	312	305	314	301
399	294	182	238	495	472	541	553	328	309	319	304
424	305	182	242	513	547	513	548	328	321	327	325
453	309	182	244	543	587	551	552	353	351	338	386
488	330	317	302	606	610	682	612	413	395	365	453
534	348	317	332	732	695	706	727	491	450	427	489
768	369	317	341	832	833	865	814	557	516	505	529
828	388	402	359	891	898	1021	867	609	572	560	580
834	405	402	374	898	906	869	915	641	606	594	615
842	435	402	383	933	906	956	980	669	634	647	630
855	479	652	425	927	857	1001	976	720	666	716	645
856	497	652	426	882	807	874	978	789	677	751	654
856	505	652	432	841	791	681	953	846	694	755	667
858	514	680	436	858	791	846	916	873	706	757	676
859	523	680	438	849	835	784	911	873	710	757	687
901	530	680	438	885	877	872	925	823	735	761	701
921	540	916	450	907	884	931	943	818	771	790	731
939	548	916	457								
943	557	916	458								

³ Kuukausiluvut on laskettu Tullihallituksen tilastotoimiston laskemista kuukausi-indekseistä viiden kuukauden liukuvina punnittuina keskiarvoina. Keskiarvoja laskettaessa suuruudeltaan keskimäinen on kerrottu kahdella, pienin ja suurin jätetty huomioon ottamatta sekä muut otettu sellaisinaan huomioon.

Nimike	Pun- nus	1938	1939	1940					1941				
				I	II	III	IV	Kes- kim.	I	II	III	IV	Kes- kim.
Rakennuskustannusindeksi	1000	127	134	151	157	165	172	161	180	189	195	199	191
I. Rakentajan indeksi	943	127	134	152	158	165	173	162	181	191	196	201	192
<i>A. Rakennusaineet</i>	<i>377</i>	<i>124</i>	<i>128</i>	<i>152</i>	<i>159</i>	<i>164</i>	<i>173</i>	<i>162</i>	<i>185</i>	<i>194</i>	<i>198</i>	<i>207</i>	<i>196</i>
<i>a. Kiviaineet</i>	<i>200</i>	<i>117</i>	<i>121</i>	<i>138</i>	<i>143</i>	<i>147</i>	<i>156</i>	<i>146</i>	<i>161</i>	<i>166</i>	<i>171</i>	<i>183</i>	<i>170</i>
1. Tiilet (punaiset)	45	150	159	230	177	168	212	197	204	204	214	214	209
2. Tiilet (kalkkiahiekka-)	4	133	144	178	178	178	178	178	196	196	196	196	196
3. Sementti	38	106	105	118	145	145	147	139	146	146	146	146	146
4. Laasti	23	105	107	105	105	148	148	127	164	172	172	172	170
5. Hiekka	8	119	141	141	203	219	219	196	256	319	350	350	319
6. Sepeli	8	138	155	156	189	200	200	186	238	238	309	320	276
7. Välineälaatat (kipsiset 7 cm)..	33	111	110	110	110	110	110	110	111	121	121	185	135
8. Lattialaatat (poltetut)	11	96	98	98	137	137	137	127	134	145	145	145	142
9. Seinälaatat (kaakeliset)	4	100	114	114	160	160	160	149	184	200	200	200	196
10. Lasi (n:o 2, 110 cm)	11	100	100	124	124	124	124	124	121	116	116	116	117
11. Porrasaskeleet (mosaiikki-).....	10	122	124	165	165	165	173	167	222	206	222	222	218
12. Sokkelikivet (10 cm)	5	100	100	120	120	120	120	120	128	128	128	128	128
<i>b. Puuaineet</i>	<i>67</i>	<i>157</i>	<i>161</i>	<i>183</i>	<i>185</i>	<i>200</i>	<i>204</i>	<i>193</i>	<i>254</i>	<i>273</i>	<i>273</i>	<i>282</i>	<i>271</i>
13. Hirret (6")	1	150	120	150	161	173	207	173	267	267	267	267	267
14. Piirut (5×5", veistetyt)	3	175	165	212	219	232	273	234	273	294	294	294	289
15. Telinelankut (2")	5	136	132	154	167	179	208	177	219	250	250	250	242
16. Muottilaudat (1×4")	18	183	179	198	198	246	246	222	354	354	354	354	354
17. Betonituet (3")	2	132	142	153	153	172	172	163	213	293	293	293	273
18. Listat	2	156	166	175	175	213	213	194	279	279	279	279	279
19. Ovet ja ikkunat	36	148	159	181	181	181	181	181	217	239	239	254	237
<i>c. Metalliaineet</i>	<i>56</i>	<i>116</i>	<i>127</i>	<i>203</i>	<i>217</i>	<i>214</i>	<i>236</i>	<i>218</i>	<i>234</i>	<i>255</i>	<i>254</i>	<i>253</i>	<i>249</i>
20. Betonirauta	34	120	128	229	235	227	233	231	224	245	245	245	240
21. Profiilirauta	1	115	115	160	226	226	226	210	236	264	264	264	257
22. Naulat (lanka- 3")	5	100	123	142	148	168	218	169	208	226	226	226	222
23. Kattopellit	7	143	150	193	227	219	286	231	294	350	350	350	336
24. Solistikset (norjal. saranat, 5")..	9	94	110	161	190	190	219	190	246	246	240	230	241
<i>d. Eristys- ja peiteaineet</i>	<i>38</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>139</i>	<i>139</i>	<i>142</i>	<i>135</i>	<i>155</i>	<i>166</i>	<i>172</i>	<i>172</i>	<i>166</i>
25. Eristyshuovat (bitumihuopa n:o 1)	7	106	111	127	143	143	158	143	184	196	241	241	216
26. Kuitulevyt	2	107	122	122	130	130	130	128	129	129	138	138	134
27. Korkkilevyt (bitumilla kylläste- tyt, 3 cm)	2	106	109	115	115	115	115	115	203	203	203	203	203
28. Linoleumi (Jaspé 2)	27	126	123	119	141	141	141	136	149	161	161	161	158

Huom.! Punnustaulukosta puuttuu erittelemättömien kustannusten punnuksia yhteensä 136.

kustannusindeksi v. 1938—1946.

100.

1942					1943					1944					1945					1946			Nimike	
I	II	III	IV	Keskim.	I	II	III	IV	Keskim.	I	II	III	IV	Keskim.	I	II	III	IV	Keskim.	I	II	III		
212	226	231	243	228	244	252	259	264	255	267	271	272	283	273	299	396	503	529	432	564	613	657		
213	227	233	245	230	246	254	261	266	257	269	273	274	286	276	302	399	507	534	436	570	619	664	I	
225	238	249	261	243	263	271	281	292	277	292	300	301	302	299	322	407	588	623	484	684	762	800	A	
198	209	213	231	213	231	243	257	274	251	274	283	283	283	281	294	391	569	621	469	736	726	766	a	
223	284	284	284	269	284	284	284	284	284	284	284	284	284	284	299	427	583	583	473	899	899	899	1	
268	268	358	358	313	358	358	358	358	358	358	358	358	358	358	376	654	853	918	700	1109	1186	1186	2	
168	168	168	197	175	197	197	197	237	207	237	237	237	237	237	237	309	471	627	411	627	627	701	3	
189	189	189	262	207	262	262	262	344	283	344	344	344	344	344	344	469	695	721	557	721	721	787	4	
398	398	398	460	414	460	460	506	506	483	506	650	650	650	614	650	791	1119	1406	992	1406	1113	1113	5	
333	333	343	378	347	378	378	393	393	386	393	582	582	582	535	582	611	922	916	758	916	922	1000	6	
190	190	190	190	190	190	261	261	261	243	261	261	261	261	261	261	368	468	468	391	710	710	710	7	
158	158	158	158	158	158	158	237	237	198	237	237	237	237	237	237	239	606	606	422	606	606	606	8	
184	184	184	184	184	184	184	283	283	234	283	283	283	283	283	283	290	723	723	505	723	723	723	9	
129	129	152	152	141	152	152	174	174	163	174	174	174	174	174	174	227	300	388	272	388	352	352	10	
232	237	237	251	239	251	251	259	259	255	259	287	287	287	280	417	650	713	778	640	778	778	1061	11	
128	133	147	147	139	147	147	200	200	174	200	200	200	200	200	267	333	567	567	434	567	567	667	12	
318	328	370	370	347	370	370	373	373	372	376	376	376	376	376	391	471	781	794	609	794	911	911	b	
267	267	293	293	280	293	293	293	293	293	293	293	293	293	293	360	409	483	483	434	483	586	586	13	
342	342	380	380	361	380	380	380	380	380	464	464	464	464	464	519	623	623	638	601	638	956	956	14	
229	229	254	254	242	254	254	254	254	254	254	254	254	254	254	333	679	717	717	612	717	867	867	15	
386	389	429	429	408	429	429	429	429	429	429	429	429	429	429	429	483	762	802	619	802	992	992	16	
316	316	351	351	334	351	351	351	351	351	351	351	351	351	351	460	506	824	824	654	824	1072	1072	17	
306	306	340	340	323	340	340	340	340	340	340	340	340	340	340	375	420	638	669	526	669	825	825	18	
303	319	367	367	339	367	367	371	371	369	371	371	371	371	371	371	435	833	833	618	833	884	884	19	
275	275	275	275	275	275	276	275	275	275	275	275	275	275	275	351	408	640	665	516	665	833	935	c	
263	263	263	263	263	263	265	265	265	265	265	265	265	265	265	370	430	671	714	546	714	906	969	20	
246	246	246	246	246	246	246	246	246	246	246	246	246	246	246	420	407	656	680	541	680	888	950	21	
290	290	290	290	290	290	290	275	275	283	275	275	275	275	275	390	425	720	720	564	720	800	800	22	
394	394	394	394	394	394	394	394	394	394	394	394	394	394	394	394	416	538	538	472	538	538	975	23	
238	238	238	238	238	238	238	238	238	238	238	238	238	238	238	238	316	561	561	419	561	851	851	24	
183	219	240	251	223	269	269	289	289	279	289	310	319	329	312	330	336	374	374	354	374	629	627	d	
261	261	261	336	280	336	336	494	494	415	494	494	494	579	515	579	579	944	944	762	944	944	920	25	
148	170	170	170	164	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	178	248	348	348	281	348	478	478	26	
.	.	424	424	.	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	424	27
171	211	232	232	212	256	256	256	256	256	256	283	295	295	282	295	295	295	295	295	295	600	600	28	

Nimike	Pun- nus	1938	1939	1940					1941				
				I	II	III	IV	Kes- kim.	I	II	III	IV	Kes- kim.
B. Alaurakkatyöt	223	124	133	156	168	173	183	170	180	202	206	207	199
29. Maalaus (II luokan)	31	127	133	180	180	180	180	180	180	200	220	220	205
30. Vesijohdot	77	120	131	140	157	163	181	160	169	187	187	187	183
31. Lämpöjohdot	48	139	145	169	181	193	205	187	205	235	241	241	231
32. Kaasujohdot (keittiö-)	5	100	110	120	120	120	120	120	120	132	132	132	129
33. Kaasuhellat (3-liekkiset)	10	103	110	133	150	150	153	147	153	200	200	200	188
34. Hissit (3 hengen)	32	124	124	166	170	170	174	170	170	188	188	194	185
35. Sähköjohdot	18	120	144	176	192	192	208	192	232	256	256	256	250
36. Puhelinjohdot	2	107	121	139	139	139	139	139	150	150	150	150	150
C. Työpalkat	190	140	146	150	150	168	168	159	182	182	194	194	188
a. Ammattityöt	120	138	144	149	149	164	164	157	176	176	187	187	182
37. Puutyö	45	129	135	139	139	154	154	147	164	164	175	175	170
38. Muuraustyö	28	131	137	141	141	156	156	149	166	166	178	178	172
39. Rappaustyö	19	131	137	141	141	156	156	149	166	166	178	178	172
40. Betoni- ja sementtityö	18	182	191	197	197	217	217	207	231	231	248	248	240
41. Eristys- ja asfalttityö	3	156	163	169	169	189	189	179	204	204	221	221	213
42. Kivityö	7	138	144	148	148	163	163	156	174	174	186	186	180
b. Sekatyöt	55	145	151	154	154	178	178	166	196	196	211	211	204
43. Tiilenkanto	2	151	159	165	165	183	183	174	199	199	214	214	207
44. Laastinkanto	4	132	137	143	143	165	165	154	183	183	198	198	191
45. Miesaputyö	39	147	153	157	157	179	179	168	198	198	213	213	206
46. Naisaputyö	10	140	145	147	147	175	175	161	192	192	209	209	201
D. Työmaan yleiskulut	60	121	128	135	135	140	149	140	156	156	160	163	159
a. Työnjohto ja sosiaaliset menot	32	135	139	138	138	141	141	140	146	146	148	148	147
47. Työnjohtajat	18	136	138	138	138	138	138	138	141	141	141	141	141
48. Konttoristit	8	109	109	109	109	109	109	109	127	127	127	127	127
49. Vakuutukset	4	202	218	203	203	227	227	215	186	186	198	198	192
50. Kesälomat	2	140	174	188	188	210	210	199	228	228	243	243	236
b. Muut kulut	23	105	114	131	131	139	162	141	172	172	179	186	177
51. Kuljetukset	16	105	118	134	134	146	183	149	196	196	208	220	205
52. Sähkö	3	80	80	80	80	80	80	80	88	88	88	88	88
53. Vesi	1	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92
54. Koivuhallot	2	140	150	183	183	183	183	183	203	203	203	203	203
55. Polttokoksi	1	139	149	284	284	284	284	284	265	265	265	265	265
II. Rakennuttajan indeksi	57	121	128	141	147	154	157	150	164	173	178	182	174
<i>E. (56) Arkkitehtipalkkiot</i>	22	119	126	135	140	147	146	142	153	161	166	169	162
<i>F. (57) Rakennuspääoman korot</i>	28	122	128	145	151	158	165	155	173	182	188	192	184

kustannusindeksi v. 1938—1946. (jatk.)

100.

1942					1943					1944					1945					1946			Nimike
I	II	III	IV	Kes-kim.	I	II	III	IV	Kes-kim.	I	II	III	IV	Kes-kim.	I	II	III	IV	Kes-kim.	I	II	III	
220	229	233	240	231	240	256	257	257	253	258	263	265	272	265	292	362	445	485	396	525	563	601	B
220	240	240	267	242	267	267	273	273	270	273	320	320	320	308	333	367	433	433	392	493	493	493	29
194	195	195	198	196	198	198	198	198	198	198	198	198	198	198	217	283	329	370	300	383	446	472	30
259	271	271	277	270	277	361	361	361	340	361	361	361	361	361	398	518	627	639	546	735	771	867	31
160	160	180	186	172	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	186	230	260	340	254	460	460	460	32
233	233	267	267	250	274	274	274	274	274	274	274	274	301	281	301	361	547	547	439	660	694	694	33
219	233	233	240	231	240	252	252	252	249	252	252	264	301	267	317	384	539	689	482	689	689	758	34
272	288	320	328	302	328	328	336	336	332	342	342	342	346	343	366	428	556	556	477	556	588	636	35
157	157	157	161	158	161	161	161	161	161	161	161	161	16	161	179	179	179	179	179	286	286	286	36
194	215	215	232	214	232	232	242	242	237	252	252	252	291	262	291	467	467	467	423	467	487	559	C
187	206	206	222	205	222	222	231	231	227	240	240	240	276	249	276	425	425	425	388	425	447	513	a
175	192	192	208	192	208	208	224	224	216	232	232	232	268	241	268	412	412	412	376	412	432	497	37
178	195	195	211	195	211	211	217	217	214	226	226	226	260	235	260	400	400	400	365	400	420	483	38
178	195	195	211	195	211	211	217	217	214	226	226	226	260	235	260	400	400	400	365	400	420	483	39
248	271	271	293	271	293	293	345	345	319	359	359	359	414	373	414	636	636	636	581	636	668	768	40
221	245	245	264	244	264	264	288	288	276	301	301	301	348	313	348	583	583	583	524	583	613	704	41
186	204	204	221	204	221	221	263	263	242	273	273	273	313	283	313	467	467	467	429	467	490	563	42
211	238	238	258	236	258	258	268	268	263	279	279	279	328	291	328	573	573	573	512	573	588	675	b
214	237	237	255	236	255	255	278	278	267	289	289	289	336	301	336	528	528	528	480	528	556	637	43
198	222	222	242	221	242	242	248	248	245	258	258	258	300	269	300	527	527	527	470	527	555	636	44
213	241	241	260	239	260	260	267	267	264	278	278	278	326	290	326	564	564	564	505	564	573	658	45
209	234	234	256	233	256	256	262	262	259	273	273	273	322	285	322	600	600	600	531	600	633	724	46
176	191	199	208	194	213	220	223	223	220	227	227	227	236	229	256	343	425	446	368	464	509	516	D
167	179	191	198	184	198	198	201	201	200	205	205	205	219	209	219	324	398	398	335	398	462	474	a
172	182	203	203	190	203	203	203	203	203	203	203	203	208	204	208	256	317	317	275	317	385	385	47
136	145	148	160	147	160	160	166	166	163	173	173	173	191	178	191	320	455	455	355	455	477	477	48
198	219	219	237	218	237	237	247	247	242	257	257	257	297	267	297	476	476	476	431	476	496	570	49
243	269	269	290	268	290	290	303	303	297	315	315	315	364	327	364	1401	1401	1401	1142	1401	2029	2329	50
189	211	211	224	209	238	257	257	257	252	262	262	262	262	262	319	373	468	526	422	577	584	584	b
220	256	256	282	254	306	343	343	343	334	343	343	343	343	343	446	514	711	763	609	763	763	763	51
88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	150	150	150	52
92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	92	156	156	156	53
231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	289	289	289	289	289	333	637	640	640	563	640	828	828	54
295	295	295	295	295	295	295	295	295	295	295	295	295	295	295	297	302	302	1486	597	1486	1143	1143	55
193	206	204	215	205	216	223	230	233	226	236	240	241	245	241	259	342	435	457	373	489	530	569	II
180	191	182	191	186	192	199	204	208	201	210	213	214	210	212	222	293	372	392	320	419	454	488	E56
204	217	222	234	219	235	243	249	254	245	256	260	261	273	263	288	380	483	509	415	543	590	632	F57